

Πρεσβεία της Ελλάδος στο Ραμπάτ
Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων

ΟΔΗΓΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΝ ΣΤΟ ΜΑΡΟΚΟ 2024

Συντάκτρια: Χαρίκλεια Τοπούζη, Γραμματέας Ο.Ε.Υ. Γ΄

Ραμπάτ, Νοέμβριος 2024

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

A. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	4
A.1 Γενικά Χαρακτηριστικά Χώρας	4
A.2 Δημογραφικά Στοιχεία	8
A.3 Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη Αγοράς	10
A.2 Διμερείς Οικονομικές και Εμπορικές Σχέσεις Ελλάδας-Μαρόκου	14
B. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	18
B.1 Θεσμικό πλαίσιο.....	18
B.1.1 Νομικές Μορφές Εταιρειών	20
B.1.2 Διαδικασία ίδρυσης εταιρίας	21
B.1.3 Καθεστώς αδειοδοτήσεων	22
B.1.4 Σήμανση / πιστοποίηση προϊόντων (ετικέτες, πιστοποιήσεις, πρότυπα, τεχνικές προδιαγραφές)	22
B.1.5 Τιμολόγηση	24
B.1.6 Τελωνειακή νομοθεσία (Διαδικασία – Αρχές)	24
B.1.7 Διαδικασίες εισαγωγής / περιορισμοί εισαγωγών	25
B.1.8 Εξασφάλιση πιστώσεων-χρηματοδοτήσεων	29
B.1.9 Καθεστώς ιδιοκτησίας	31
B.1.10 Εργασιακό καθεστώς	31
B.2 Στρατηγική Εισόδου στην Αγορά του Μαρόκου	33
B.2.1 Συνεργασία με Αντιπροσώπους/διανομείς.....	34
B.2.2 Δημιουργία θυγατρικής/υποκαταστήματος/αντιπροσωπείας/κοινοπραξίας/ franchising	35
B.2.3 Δίκτυα Διανομής	35
B.2.4 Προώθηση – Διαφήμιση	36
B.2.5 Πρακτικές οδηγίες.....	37
B.3 Καταναλωτικά Πρότυπα	38
B.4 Βιομηχανική Ιδιοκτησία	39
Γ. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ - ΔΑΣΜΟΛΟΓΗΣΗ.....	41
Γ.1 Συμφωνίες αποφυγής διπλής φορολογίας	41

Γ.2 Φορολογία Φυσικών προσώπων.....	41
Γ.3 Φορολόγηση Επιχειρήσεων	42
Γ.4 Ειδικότεροι φόροι	43
Γ.5. Δασμοί – Δασμολόγιο	45
Γ.6 Ειδικές Οικονομικές ζώνες (FTZ)	48
Δ. ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	49
Δ.1 Αναπτυξιακός Νόμος - Κίνητρα Επενδύσεων	51
Δ.2 Δημόσιες Επιχειρήσεις - Καθεστώς Ιδιωτικοποιήσεων	52
Δ.3 Πιστοληπτική ικανότητα χώρας – Κίνδυνοι / προοπτικές.....	54
Ε. ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ - ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ.....	56
ΣΤ. ΚΛΑΔΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	58
ΣΤ.1 Κατασκευές - Δομικά υλικά - Κτιριακός εξοπλισμός.....	58
ΣΤ.2 Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας	58
ΣΤ.3 Διαχείριση Υδάτινων Πόρων - Αφαλάτωση - Επεξεργασία λυμάτων - Τεχνολογίες επεξεργασίας και εξοικονόμησης νερού	59
ΣΤ.4 Θαλάσσιες Μεταφορές	60
ΣΤ.5 Αγροτικός και αλιευτικός εξοπλισμός - Ενδιάμεσα προϊόντα - Τεχνολογίες επεξεργασίας τροφίμων.....	60
ΣΤ.6 Άλλες χρήσιμες πληροφορίες.....	61
Ζ. ΧΡΗΣΙΜΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ.....	63

A. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A.1 Γενικά Χαρακτηριστικά Χώρας

Το Μαρόκο (γνωστό στα αραβικά ως Al Maghrib) συχνά περιγράφεται ως πύλη προς την Αφρική, μια εύστοχη περιγραφή δεδομένης της εγγύτητάς του με την Ευρώπη (απόσταση 13 χλμ. από την Ισπανία στην περιοχή του Στενού του Γιβραλτάρ) και της γεωγραφικής του θέσης στο βορειοδυτικό άκρο της αφρικανικής ηπείρου. Η χώρα συνορεύει με την Αλγερία στα ανατολικά και τη Μαυριτανία στα νότια, ενώ βρέχεται από τον Ατλαντικό στα δυτικά και την Μεσόγειο στα βορειοανατολικά. Η γεωγραφική θέση του Βασιλείου συνοδεύεται από έναν πλούσιο πολιτισμό και μακρά ιστορία προνομιακών σχέσεων με την Ευρώπη, την Αφρική και άλλες αραβικές χώρες.

Πληθυσμός:	36.828.330 (2024)
Αστικός πληθυσμός :	62,75% επί του συνόλου
Ποσοστό απασχόλησης (2023):	46,3%
Ποσοστό πληθυσμού κάτω από το όριο της σχετικής φτώχειας:	12,7% (το 2020)
Εθνική σύνθεση:	Άραβες - Βερβέροι
Γλώσσα:	Επίσημες, αραβικά και amazigh (βερβέρικη) Διοίκηση - διπλωματία, αραβικά και γαλλικά Επιχειρήσεις, γαλλικά και αγγλικά
Θρήσκευμα:	Μουσουλμάνοι
Γεωγραφία:	Το Μαρόκο διασχίζεται από τέσσερις οροσειρές (Rif στα βόρεια, Αντι-Άτλαντας, Υψηλός Άτλαντας και Μεσαίος Άτλαντας στα κεντρικά και νότια). Οι βόρειες παράκτιες περιοχές αποτελούν το πιο πυκνοκατοικημένο τμήμα του Βασιλείου, όπου συναντάται μεγάλο μέρος της αγροτικής δραστηριότητας (π.χ. πεδιάδα Gharb, γνωστή για παραγωγή εσπεριδοειδών). Στα ανατολικά και νότια συναντώνται ημίξηρες και άνυδρες περιοχές, όπου οι ορεινοί όγκοι συναντούν την έρημο Σαχάρα. Κοντά στην πόλη του Μαρακές βρίσκεται το Jebel Toubkal, η ψηλότερη κορυφή της χώρας (4.165 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας).
Φυσικοί πόροι	Το Μαρόκο διαθέτει το 70% των αποθεμάτων φωσφορικών αλάτων (βασικό συστατικό των λιπασμάτων και των μπαταριών λιθίου για ηλεκτρικά αυτοκίνητα) στον κόσμο, τα οποία υπολογίζονται σε 50 δισ. τόνους, από τα συνολικά 70 δισ. παγκοσμίως. Το Βασίλειο είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος παραγωγός και εξαγωγέας φωσφάτων μετά την Κίνα. Υπεύθυνος για την εξαγωγή, επεξεργασία και διάθεση των φωσφάτων και των παραγώγων

	<p>τους είναι ο κρατικός όμιλος OCP (Office Chérifien des Phosphates). Σε αντίθεση με άλλες χώρες της περιοχής MENA, η χώρα δεν διαθέτει σημαντικά αποθέματα υδρογονανθράκων. Δεκατρείς εταιρείες δραστηριοποιούνται στην αναζήτηση υδρογονανθράκων στο Μαρόκο, σε περιοχές (και υπεράκτιες) με συνολική έκταση περίπου 283.000 χμ². Η χώρα διαθέτει μεγάλο δυναμικό ΑΠΕ (ειδικά ηλιακής και αιολικής ενέργειας).</p> <p>Το συγκρότημα Noor Ouarzazate, ισχύος 510MW, συγκαταλέγεται μεταξύ των μεγαλύτερων έργων συγκεντρωμένης ηλιακής ενέργειας (CSP) παγκοσμίως. Για τον ενεργειακό τομέα του Μαρόκου βλ. και κατωτέρω.</p>
Κλίμα:	<p>Δυτικά και βόρεια υποτροπικό κλίμα, παρόμοιο με την περιοχή της Μεσογείου (ζεστά, ξηρά καλοκαίρια και ήπιοι χειμώνες). Στο νότο πολύ πιο ξηρό και ζεστό κλίμα. Λόγω της κλιματικής αλλαγής και της μείωσης του υδροφόρου ορίζοντα, οι ξηρασίες στη χώρα έχουν αυξηθεί τόσο σε συχνότητα όσο και σε ένταση, με σοβαρές επιπτώσεις στην αγροτική παραγωγή και στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας.</p>
Πολιτικό σύστημα:	<p>Συνταγματική Μοναρχία με Κοινοβουλευτικό σύστημα. Με τη θέσπιση του νέου Συντάγματος το 2011, εισήχθησαν σημαντικές πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Ο Βασιλιάς παραμένει ο δρών με την μεγαλύτερη επιρροή στο πολιτικό σκηνικό, ωστόσο το Κοινοβούλιο και οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι έχουν αποκτήσει ορισμένες εξουσίες και προνόμια. Εφαρμόζεται σύστημα δύο Βουλών (Βουλή των Συμβούλων, Βουλή των Αντιπροσώπων). Ο Βασιλιάς διορίζει ως Πρωθυπουργό τον Επικεφαλής του Κόμματος που διαθέτει την πλειοψηφία στην Βουλή και τα μέλη της Κυβέρνησης ορίζονται έπειτα από δική του συγκατάθεση. Η δικαστική εξουσία ασκείται από τα Δικαστήρια και είναι ανεξάρτητη.</p>
Διοικητικό σύστημα:	<p>12 Περιφέρειες</p>
Νόμισμα:	<p>Ντίρχαμ (DH)</p>
Καθεστώς ισοτιμίας:	<p>Καθορισμός της ισοτιμίας από την Κεντρική Τράπεζα του Μαρόκου (συνδεδεμένο νόμισμα με καλάθι νομισμάτων με βάση το δολάριο κατά 40% και το ευρώ κατά 60%). Το 2020, αποφασίστηκε η συνέχιση της διαδικασίας μεταρρύθμισης του καθεστώτος συναλλαγματικών ισοτιμιών, που ξεκίνησε το 2018, με την εφαρμογή περαιτέρω διεύρυνσης της ζώνης διακύμανσης, από $\pm 2,5\%$ σε $\pm 5\%$, σε σύγκριση με την κεντρική ισοτιμία που καθορίζεται από την Bank Al-Maghrib, με βάση το καλάθι νομισμάτων. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με πράξεις συναλλάγματος είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Office des Changes.</p>

Ισοτιμία με €:	1€=10,6 DH (περίπου, σύμφωνα με την Κεντρική Τράπεζα του Μαρόκου). Στα σημεία που, προς διευκόλυνση, σημειώνεται η μετατροπή, το ποσό προκύπτει κατά προσέγγιση και θα πρέπει να υπολογίζεται μία προς τα κάτω απόκλιση της τάξης του 6%.
-----------------------	---

Ο ενεργειακός τομέας του Μαρόκου

Τα ορυκτά καύσιμα εξακολουθούν να κατέχουν εξέχουσα θέση στο ενεργειακό μείγμα του Μαρόκου (90% της συνολικής ποσότητας πρωτογενούς ενέργειας και 80% της ηλεκτροπαραγωγής). Το Μαρόκο εξαρτάται από τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων σε ποσοστό 97%, γεγονός με προφανείς επιπτώσεις τόσο στην ενεργειακή ασφάλεια της χώρας, όσο και στο ισοζύγιο πληρωμών. Κυριότεροι προμηθευτές του Μαρόκου σε διυλισμένο πετρέλαιο είναι η Ισπανία, η Γαλλία, η Ιταλία, οι ΗΠΑ και η Σαουδική Αραβία, ενώ φυσικό αέριο εισάγεται, κατά κύριο λόγο, από τις ΗΠΑ και την Ισπανία (μετά την διακοπή προμήθειας από την Αλγερία το 2021), και άνθρακας από την Ρωσία και τις ΗΠΑ. Μετά τις τελευταίες δυσμενείς εξελίξεις στις σχέσεις Μαρόκου-Αλγερίας και τον πόλεμο στην Ουκρανία, η προμήθεια ορυκτών καυσίμων αποτελεί ζήτημα ιδιαίτερης βαρύτητας για τη χώρα.

Τα ανωτέρω έχουν οδηγήσει σε επίσπευση των δράσεων των μαροκινών Αρχών για ανεύρεση και εκμετάλλευση εγχώριων ορυκτών πλουτοπαραγωγικών πηγών, με εντατικοποίηση των δραστηριοτήτων ανίχνευσης κοιτασμάτων φυσικού αερίου και πετρελαίου από διεθνείς εταιρείες, σε συνεργασία με τον ONYHM (Εθνικός Οργανισμός Υδρογοναθράκων και Ορυχείων του Μαρόκου), διά της παροχής 9 αδειών εκμετάλλευσης και 53 αδειών έρευνας (εκ των οποίων οι 26 σε υπεράκτιες περιοχές), σε έκταση 283.000 τετρ.χιλ..

Παράλληλα, η Μαροκινή Κυβέρνηση επιδιώκει την υλοποίηση του μεγάλου περιφερειακού Αγωγού Φυσικού Αερίου Νιγηρίας – Μαρόκου, ο οποίος αποτελεί πρότυπο αναπτυξιακής συνεργασίας των χωρών του Νότου, στρατηγική που τυγχάνει της σταθερής υποστήριξης του Βασιλιά Mohammed VI. Το εν λόγω ενεργειακό επενδυτικό έργο, περίπου 7.000 χιλμ., θα εκτείνεται κατά μήκος των ακτών της Δυτικής Αφρικής από τη Νιγηρία έως το Μαρόκο, διερχόμενο από τα χωρικά ύδατα δεκατριών χωρών, ενώ σχεδιάζεται και η σύνδεσή του με τον αγωγό Maghreb-Europe και το ευρωπαϊκό δίκτυο φυσικού αερίου.

Επιπλέον, αναγνωρίζοντας την ενεργειακή επισφάλεια που προκύπτει από την εξωτερική εξάρτηση το Μαρόκο επιδιώκει, συνεπώς, την αξιοποίηση του σημαντικού αιολικού και ηλιακού δυναμικού του (και προσφάτως των προοπτικών που εντοπίζονται στον τομέα του πράσινου υδρογόνου), με το βλέμμα στραμμένο τόσο στην τροφοδότηση της εγχώριας αγοράς, όσο και στην πραγματοποίηση εξαγωγών, καταφέροντας να συγκεντρώνει σημαντική δημόσια, αναπτυξιακή και ιδιωτική χρηματοδότηση. Υπό βασιλικές οδηγίες, η χώρα υιοθέτησε, ήδη από το 2009, μια φιλόδοξη ενεργειακή στρατηγική, βασισμένη στην ανάπτυξη των ΑΠΕ, την βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας και την ενίσχυση της περιφερειακής ολοκλήρωσης. Η εν λόγω στρατηγική στοχεύει στην αύξηση του μεριδίου συμμετοχής των ΑΠΕ στην συνολική εγκατεστημένη ισχύ σε πάνω από 52%, έως το 2030.

Σε αυτό το πλαίσιο, το Μαρόκο έχει αναδειχθεί, τα τελευταία 10 χρόνια, σε υπολογίσιμο δρώντα στον τομέα των καθαρών μορφών ενέργειας. Ήδη μέχρι το τέλος του 2023, η εγκατεστημένη ισχύς από ΑΠΕ έφτασε περίπου τα 4,6 GW (40,7% του συνόλου της εγκατεστημένης ισχύος), εκ των οποίων 2.071 MW προερχόμενα από εγκαταστάσεις αιολικής ενέργειας (επενδύσεις ύψους 30 δισ. DH, οι μισές από τις οποίες ιδιωτικές), 831 MW προερχόμενα από εγκαταστάσεις ηλιακής ενέργειας (αντίστοιχες επενδύσεις) και 1.770 MW προερχόμενα από εγκαταστάσεις υδροηλεκτρικής ενέργειας.

Σε στάδιο ανάπτυξης βρίσκεται η υποθαλάσσια ηλεκτρική διασύνδεση μεταξύ Μαρόκου και Ηνωμένου Βασιλείου «Xlinks». Το έργο έχει αναλάβει η Xlinks First Limited, κοινοπραξία της TAQA και της Octopus Energy, η οποία ιδρύθηκε το 2019, στο Ηνωμένο Βασίλειο. Τον Νοέμβριο του 2023 και τον Απρίλιο του 2024, η γαλλική Total Energies και η αμερικανική GE Vernova, απέκτησαν, αντιστοίχως, μειοψηφικό μερίδιο. Επιδίωξη του έργου «Xlinks» είναι η κατασκευή εγκαταστάσεων ΑΠΕ μεγάλης κλίμακας στο Μαρόκο (περιοχή Guelmim - Oued Noun), οι οποίες θα συνδυάζουν ηλιακή και αιολική ενέργεια, προς τροφοδότηση του Ηνωμένου Βασιλείου, μέσω τεσσάρων υποβρύχιων καλωδίων μήκους 4.000 χλμ., τα οποία θα διέρχονται από την Πορτογαλία, την Ισπανία και την Γαλλία. Το έργο αναμένεται να παράγεται 11,5 GW καθαρής ενέργειας, εκ των οποίων τα 3,6 GW θα εξαγονται στο Ηνωμένο Βασίλειο (Devon).

Περαιτέρω, ο Διεθνής Οργανισμός Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (IRENA) κατατάσσει το Μαρόκο μεταξύ των πέντε χωρών με τις πλέον ενθαρρυντικές προοπτικές παγκοσμίως, όσον αφορά την μελλοντική παραγωγή και εξαγωγή υδρογόνου. Σύμφωνα με την Εθνική Στρατηγική για το Πράσινο Υδρογόνο (Strategie Nationale de l'Hydrogene Vert), η οποία υιοθετήθηκε το 2021, το Μαρόκο θα μπορούσε να καλύψει έως και το 4% της παγκόσμιας ζήτησης πράσινου υδρογόνου έως το 2030. Σε αυτό το πλαίσιο, η χώρα αναπτύσσει, συνεπώς, διμερείς συνεργασίες στον τομέα της παραγωγής και μεταφοράς πράσινου υδρογόνου με αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, όπως η Ισπανία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, η Πορτογαλία, η Ολλανδία και το Βέλγιο. Τον Μάρτιο του 2024, εκδόθηκε Εγκύκλιος εφαρμογής της πολυαναμενόμενης «Προσφοράς Μαρόκου» (Offre Maroc) για την ανάπτυξη του τομέα του πράσινου υδρογόνου και των παραγώγων του (π.χ. αμμωνίας, μεθανόλης, συνθετικών καυσίμων), με στόχο τόσο την εγχώρια αγορά, όσο και τις εξαγωγές. Περισσότερες πληροφορίες για την «Προσφορά Μαρόκου» για το πράσινο υδρογόνο μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα της MASEN, στον εξής σύνδεσμο: <https://www.masen.ma/hydrogene-vert-maroc/en/>.

Ενδεικτική της σημαντικής περιφερειακής θέσης της χώρας, όσον αφορά τους τομείς της πράσινης ενέργειας και του περιβάλλοντος, είναι η υπογραφή μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Μαρόκου, τον Οκτώβριο του 2022, της πρώτης στο είδος της «Πράσινης Εταιρικής Σχέσης» (Partenariat Vert).

Τέλος, αναφέρεται ότι στο πλαίσιο προώθησης των πράσινων επενδύσεων, και δεδομένης της πρόσφατης συναφούς ευρωπαϊκής νομοθεσίας (φόρος άνθρακα), μεσοπρόθεσμο ζητούμενο για το Μαρόκο αποτελεί η απο-ανθρακοποίηση της μαροκινής βιομηχανίας.

Περισσότερες πληροφορίες για τον τομέα των ΑΠΕ και του πράσινου υδρογόνου στο Μαρόκο, καθώς και για τις ευκαιρίες που εντοπίζονται για τις ελληνικές επιχειρήσεις και προϊόντα, μπορούν να αναζητηθούν σε συναφή μελέτη του Γραφείου μας, διαθέσιμη στον εξής σύνδεσμο: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/87650>.

Μεταφορές

Το Μαρόκο αποτελεί κόμβο μεταφοράς εμπορευμάτων, αλλά και επιβατών, μεταξύ Αφρικής και Ευρώπης, και όχι μόνο.

Δρόμοι και αυτοκινητόδρομοι	59.410 χλμ. δρόμων 1.800 χλμ. αυτοκινητόδρομων 15.620 χλμ. εθνικών δρόμων 11.192 χλμ. περιφερειακών δρόμων 30.798 χλμ. επαρχιακών δρόμων
Λιμένες	43 λιμένες, από τους οποίους 14 εμπορικοί, 22 αλιευτικοί και 7 μαρίνες 61,5 χλμ. προστατευτικών έργων
Αεροδρόμια	23 αεροδρόμια

Το λιμενικό συγκρότημα «Tanger Med» αποτελεί το μεγαλύτερο λιμάνι διαμετακομιστικού εμπορίου στην Αφρική και από τα μεγαλύτερα της Μεσογείου. Το 2023, διακινήθηκαν συνολικά 122 εκ. τόνοι (Mt) εμπορευμάτων (αύξηση +13,6% σε σχέση με το 2022), εκ των οποίων το 21% αφορούσε σε εισαγωγές/εξαγωγές, και 8,6 εκ. εμπορευματοκιβώτια (αύξηση +13,4% σε σχέση με το 2022).

Επιπλέον, βρίσκεται σε εξέλιξη η κατασκευή των δύο νέων μεγάλων λιμένων «New Port of Nador West-Med» και «New Port of Dakhla Atlantique» (προγραμματίζεται να υπερβούν σε χωρητικότητα το λιμάνι «Tanger-Med», το οποίο αποτελεί, σήμερα, το μεγαλύτερο λιμάνι στην Αφρική). Τα εν λόγω έργα αναμένεται να υπερβούν τα 10 δισ. DH το καθένα (περίπου 1 δισ. €).

A.2 Δημογραφικά Στοιχεία

Σύμφωνα με τα προσφάτως δημοσιευθέντα αποτελέσματα της απογραφής του πληθυσμού του Μαρόκου για το 2024, ο νόμιμος πληθυσμός της χώρας ανέρχεται σε 36.828.330 κατοίκους, εκ των οποίων 36.680.178 Μαροκινοί και 148.152 αλλοδαποί. Η μέση ετήσια αύξηση του συνολικού πληθυσμού έφτασε το 0,85%, κατά την τελευταία δεκαετία, ενώ η μέση ετήσια αύξηση των αλλοδαπών που διαμένουν νόμιμα στη χώρα έφτασε το 5,6%, κατά την ίδια περίοδο.

Στις αστικές περιοχές, ο πληθυσμός ανέρχεται σε 23,1 εκ. κατοίκους, σημειώνοντας μέση ετήσια αύξηση 1,24% κατά την τελευταία δεκαετία, ενώ στις αγροτικές περιοχές σε 13,7 εκ., σημειώνοντας μέση ετήσια αύξηση 0,22% για το ίδιο χρονικό διάστημα.

Σημειώνεται ότι, σε σχέση με το 1960, ο πληθυσμός του Μαρόκου έχει τριπλασιαστεί και έχει ενισχυθεί με πάνω από 25 εκ. κατοίκους. Αυτή η δημογραφική δυναμική στηρίζεται κυρίως από τις αστικές περιοχές. Ο αστικός πληθυσμός, ο οποίος ήταν περίπου 3,4 εκ. το 1960, έφτασε τα 23,1 εκ. το 2024 (μέσος ετήσιος ρυθμός

αύξησης 3,04%). Κατά την ίδια περίοδο, στις αγροτικές περιοχές, ο πληθυσμός αυξήθηκε από 8,2 εκ. σε 13,7 εκ. (μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης 0,8%).

Ωστόσο, η εν λόγω δημογραφική αύξηση, κατά την περίοδο 1960-2024, καταγράφει συνεχιζόμενη μείωση. Συγκεκριμένα, ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης μειώθηκε από 2,6% μεταξύ 1960 και 1982, σε 1,25% μεταξύ 2004 και 2014, και 0,85% μεταξύ 2014 και 2024. Η πτώση του ρυθμού πληθυσμιακής αύξησης εγείρει σταδιακά το ζήτημα της ανανέωσης του ενεργού πληθυσμού και της γήρανσης, ιδίως στις αγροτικές περιοχές, όπου ο ρυθμός αύξησης περιορίζεται στο 0,22%.

Το 70% του συνολικού πληθυσμού της χώρας συγκεντρώνεται σε 5 περιοχές, μεταξύ των οποίων Casablanca-Settat, Rabat-Salé-Kénitra και Tanger-Tétouan-Al Hoceïma.

Με την διαδικασία αστικοποίησης να συνεχίζεται, η συγκέντρωση του πληθυσμού στις μεγάλες πόλεις, κυρίως στην Καζαμπλάνκα, η οποία αριθμεί 3,2 εκ. κατοίκους, προκαλεί σημαντική πίεση στις υποδομές, τις συγκοινωνίες και τη στέγαση. Ιδίως όσον αφορά την Καζαμπλάνκα και το Ραμπάτ, η αυξημένη ζήτηση έχει προκαλέσει πληθωρισμό στην αγορά ακινήτων, καθιστώντας την πρόσβαση στη στέγαση ολοένα δυσχερέστερη για πολλές οικογένειες.

Κατά την τελευταία δεκαετία, το μέσο μέγεθος των νοικοκυριών έχει μειωθεί από 4,6 σε 3,9 άτομα, αντανακλώντας σαφή μεταβολή στις οικογενειακές δομές και τις οικονομικές τους ανάγκες.

Η κατανομή του πληθυσμού ανά περιφέρεια έχει ως εξής:

Περιφέρεια	Πληθυσμός			Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής 2014-2024			Ποσοστό αστικοποίησης
	Αστικός	Αγροτικός	Σύνολο	Αστικός	Αγροτικός	Σύνολο	
Tanger-Tétouan-Al Hoceïma	2.638.815	1.391.407	4.030.222	+2,16%	-0,24%	+1,26%	65,5%
Oriental	1.505.714	788.951	2.294.665	-0,05%	-0,14%	-0,09%	65,6%
Fès-Meknès	2.855.366	1.612.545	4.467.911	+1,08%	-0,37%	+0,53%	63,9%
Rabat-Salé-Kénitra	3.627.178	1.505.461	5.132.639	+1,27%	+0,86%	+1,14%	70,7%
Béni Mellal-Khénifra	1.283.492	1.242.309	2.525.801	+0,36%	-0,31%	+0,02%	50,8%
Grand Casablanca-Settat	5.633.748	2.055.219	7.688.967	+1,10%	+1,27%	+1,14%	73,3%
Marrakech-Safi	2.248.954	2.643.439	4.892.393	+1,50%	+0,23%	+0,79%	46,0%
Drâa-Tafilalet	607.724	1.047.899	1.655.623	+0,81%	-0,25%	+0,13%	36,7%
Souss-Massa	1.816.102	1.204.329	3.020.431	+1,89%	+0,28%	+1,21%	60,1%
Guelmim-Oued Noun	299.543	149.142	448.685	+0,67%	-0,30%	+0,34%	66,8%
Laâyoune-Sakia El Hamra	416.636	34.392	451.028	+1,95%	+3,49%	+2,06%	92,4%
Dakhla-Oued Ed Dahab	176.836	43.129	219.965	+5,22%	+1,63%	+4,40%	80,4%
Σύνολο	23.110.108	13.718.222	36.828.330	+1,24%	+0,22%	+0,85%	62,8%

Πηγή: Haut-Commissariat au plan (HCP)

Βλ. και Κεφάλαιο Β.3 Καταναλωτικά Πρότυπα.

A.3 Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη Αγοράς

Η οικονομία του Μαρόκου είναι σχετικά ανοιχτή και φιλελεύθερη. Ωστόσο, το κράτος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αγορά, τόσο μέσω των εθνικών αναπτυξιακών πολιτικών, όσο και ως επενδυτής και εργοδότης.

Η χώρα βρίσκεται σε μία επιτυχημένη πορεία διαφοροποίησης της οικονομίας της, επιδιώκοντας την ανάπτυξη τόσο παραδοσιακών τομέων (γεωργία, αλιεία, κλωστοϋφαντουργία και δερμάτινα), όσο και των τομέων των υπηρεσιών (τουρισμός, out-sourcing, μεταφορές), της βιομηχανίας (αυτοκινητοβιομηχανία, αεροναυπηγική), της εξορυκτικής δραστηριότητας (φωσφάτα) και της ενέργειας (ΑΠΕ). Η γεωργία αντιπροσωπεύει πλέον περίπου το 12-14% του ΑΕΠ της χώρας, εξακολουθεί, ωστόσο, να απασχολεί περίπου το 40% του μαροκινού πληθυσμού. Παρά το σημαντικό οικονομικό και κοινωνικό του βάρος, ο γεωργικός τομέας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την συχνότητα και την ποσότητα των βροχοπτώσεων και τις καιρικές συνθήκες. Τα τελευταία χρόνια, το Βασίλειο έχει επικεντρωθεί στην ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών με εξαγωγικό προσανατολισμό, και κατ' επέκταση στην προσέλκυση συναφών ιδιωτικών επενδύσεων.

Η μαροκινή οικονομία κατάφερε να επιδείξει αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα έναντι των αιφνίδιων εξελίξεων των τελευταίων ετών (πανδημία Covid-19, διαδοχικές ξηρασίες, επιπτώσεις πολέμου στην Ουκρανία), χάρη στην σταθερότητα των μακροοικονομικών μεγεθών, των θεσμικών πλαισίων και των οικονομικών πολιτικών. Από πλευράς ΑΕΠ, κατά το 2023 η χώρα κατετάγη 60η παγκοσμίως μεταξύ 209 οικονομιών, σύμφωνα με στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας (<https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0038130>).

Η ανθεκτικότητα της μαροκινής οικονομίας επιβεβαιώθηκε εκ νέου, το 2023, καθώς η οικονομική δραστηριότητα επιταχύνθηκε (+3,2%), οι πληθωριστικές πιέσεις εκτονώθηκαν και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε, παρά την συνεχιζόμενη λειψυδρία (που προκάλεσε σοβαρές απώλειες θέσεων εργασίας στο γεωργικό τομέα), τον καταστροφικό σεισμό του Σεπτεμβρίου του 2023 στην περιοχή Al Haouz και τη μειωμένη ανάπτυξη στην Ευρωζώνη. Το φιλόδοξο σχέδιο υποδομών που ανακοίνωσαν οι μαροκινές Αρχές (συμπεριλαμβανομένων των τομέων του νερού και της ενέργειας) αναμένεται να ενισχύσει περαιτέρω τις επενδύσεις και την ανάπτυξη, τα προσεχή έτη. Το δημοσιονομικό έλλειμμα, το 2023, ήταν χαμηλότερο από το προβλεπόμενο στον Προϋπολογισμό επίπεδο, με τις μαροκινές Αρχές να σχεδιάζουν περαιτέρω σταδιακή δημοσιονομική σύσφιξη, τα επόμενα τρία χρόνια. Η εφαρμογή του διαρθρωτικού προγράμματος συνεχίστηκε, ιδιαίτερα όσον αφορά την αναδιάρθρωση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, υγείας και εκπαίδευσης.

Τα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας του Μαρόκου, κατά την τελευταία εξαετία, διαμορφώθηκαν ως εξής:

Βασικά οικονομικά μεγέθη Μαρόκου

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ονομαστικό ΑΕΠ (σε εκ. DH, τρέχουσες τιμές)	1.108.463	1.239.836	1.152.419	1.276.563	1.330.558	1.463.358
Μεταβολή ΑΕΠ	3,1%	2,9%	-7,2%	+7,9%	+1,3%	+3,2%
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε DH)	33.937	34.840	32.056	35.154	36.284	39.526
Ανεργία (επίσημος τομέας)	9,5%	9,2%	11,9%	12,3%	11,8%	13%
Πληθωρισμός	1,6%	0,2%	0,7%	1,4%	6,6%	6,1%
Ισοζύγιο Κεντρικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	-3,5%	-3,3%	-7,1%	-5,5%	-5,4%	-4,4%

Χρέος Κεντρικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)	60,5%	60,3%	72,9%	68,9%	71,6%	71,1%
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% ΑΕΠ)	-4,9%	-3,4%	-1,1%	-2,3%	-3,6%	-0,6%
Συναλλαγματική ισοτιμία (Euro/Dirham)	N/A	N/A	N/A	-4,3%	6,4%	-1,5%
Βασικό επιτόκιο	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5% - 2,5%	2,75% από Ιούνιο 2024
Συναλλαγματικά διαθέσιμα (σε δισ. DH)	234	253	321	331	338	359

Πηγές: *Haut-Commissariat au Plan, Ministère de l'Economie et des Finances*

Σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες προβλέψεις της Κεντρικής Τράπεζας του Μαρόκου (BAM), Σεπτεμβρίου τρέχοντος έτους, ο ρυθμός ανάπτυξης της μαροκινής οικονομίας αναμένεται να επιβραδυνθεί στο 2,8% το 2024, πριν ανακάμψει στο 4,4% το 2025, με την αγροτική παραγωγή να υποχωρεί κατά 6,9% το τ.έ. και να αυξάνεται κατά 8,6% το επόμενο (υπό την προϋπόθεση η παραγωγή σιτηρών να φτάσει τους 5,5 εκ. τόνους). Σύμφωνα με την BAM, η εθνική αγροτική παραγωγή παραμένει σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από τις κλιματικές συνθήκες. Ωστόσο, οι μη αγροτικές δραστηριότητες εξακολουθούν να ανακάμπτουν σταδιακά, κυρίως λόγω της αυξανόμενης δυναμικής των ιδιωτικών και δημόσιων επενδύσεων (ανοικοδόμηση μετά από σεισμό Al Haouz, Παγκόσμιο Κύπελλο 2030, οικολογική μετάβαση).

Ο πληθωρισμός παραμένει σε μέτρια επίπεδα από την αρχή του έτους, με τις τιμές των τροφίμων να μειώνονται. Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Κεντρικής Τράπεζας του Μαρόκου, λαμβάνοντας υπόψη τις ανακοινωθείσες αλλαγές στις επιδοτήσεις των τιμών των βασικών προϊόντων, και υπό την υπόθεση μιας περιορισμένης μέσης μεταβολής των τιμών των τροφίμων, ο πληθωρισμός αναμένεται να μειωθεί από 6,1% το 2023, στο 1,3% το 2024, προτού αυξηθεί στο 2,5% το 2025.

Το δημοσιονομικό έλλειμμα αναμένεται να σταθεροποιηθεί γύρω στο 4,4% του ΑΕΠ για το 2024, πριν επανέλθει στο 3,9% του ΑΕΠ για το 2025.

Μακροσκοπικά, σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα¹, το Μαρόκο βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σημείο της αναπτυξιακής του διαδικασίας. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που ξεκίνησαν πριν από δύο δεκαετίες οδήγησαν σε μία διαρκή περίοδο οικονομικής ανάπτυξης και μείωσης της φτώχειας, πρωτοφανή στην πρόσφατη ιστορία της χώρας. Ωστόσο, αυτό το μοντέλο άρχισε να παρουσιάζει αυξανόμενα σημάδια κόπωσης, ακόμη και πριν από την πανδημία του Covid-19, αναδεικνύοντας την ανάγκη δημιουργίας ενός περιεκτικού εθνικού προγραμματισμού προς αναζωογόνηση της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση του Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου (New Development Model - NDM), το οποίο έθεσε φιλόδοξους αναπτυξιακούς στόχους με χρονικό ορίζοντα το 2035.

Το περιεχόμενο του Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου έχει πολυδιάστατο χαρακτήρα, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό, και λαμβάνει υπόψη τις σημαντικές προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν η μαροκινή οικονομία και κοινωνία, σε διάφορους, στρατηγικής σημασίας για την χώρα, τομείς, στην μετά Covid εποχή, όπως εκείνους της υγείας, της γεωργίας και της διατροφικής επάρκειας (η οποία, υπό το φως των πρόσφατων ξηρασιών, αποκτά μεγίστη σημασία για την χώρα), της ενέργειας, της βιομηχανικής ανάπτυξης και του τουρισμού.

¹ Country Climate and Development Report, World Bank, October 2022.

Ο εν λόγω σχεδιασμός βασίζεται σε πέντε πυλώνες, ήτοι την χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας ως μοχλού ταχέως μετασχηματισμού των οικονομικών και διοικητικών διαδικασιών, την δημιουργία αποτελεσματικού διοικητικού μηχανισμού, την εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων χρηματοδότησης βασικών έργων υποδομής (μέσω φορολογικών μεταρρυθμίσεων και πλήρους ενσωμάτωσης του “ανεπίσημου τομέα”, ο οποίος δημιουργεί περίπου 30% του ΑΕΠ, στο νόμιμο παραγωγικό ιστό), την συμμετοχή στο όλο εγχείρημα των Μαροκινών πολιτών, που διαβιούν στην αλλοδαπή και, τέλος, την εκμετάλλευση των προοπτικών συνεργασίας με τους κυριότερους διεθνείς εταίρους της χώρας.

Καθοριστικούς παράγοντες για την επιτυχή υλοποίηση του Νέου Αναπτυξιακού Προτύπου αποτελούν η διαφοροποίηση της οικονομίας της χώρας (με την μετάβαση σε υψηλής παραγωγικότητας και προστιθέμενης αξίας δραστηριότητες), η βελτίωση της ποιότητας του ανθρώπινου δυναμικού, η όσον το δυνατόν ευρύτερη συμμετοχή των μαροκινών πολιτών στην νέα αναπτυξιακή διαδικασία, καθώς και η αποκέντρωση και ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, ωστόσο, η χώρα αντιμετωπίζει σύνθετες και αλληλένδετες προκλήσεις για την εφαρμογή αυτού του οράματος: (i) αυξημένη ευπάθεια στην κλιματική αλλαγή, όπως αποδεικνύεται από τις διαδοχικές ξηρασίες, (ii) επείγουσα ανάγκη επιτάχυνσης των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων προκειμένου να τεθεί η χώρα σε πιο σταθερή, δίκαιη και βιώσιμη αναπτυξιακή πορεία και (iii) επίτευξη των παραπάνω μέσα σε ένα περιορισμένο δημοσιοοικονομικό πλαίσιο.

Αναλυτικότερα για την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας, καθώς και κινδύνους και προοπτικές της μαροκινής οικονομίας, βλ. κεφάλαιο Δ.3 Πιστοληπτική ικανότητα χώρας – Κίνδυνοι / προοπτικές.

Εξωτερικό εμπόριο

Σύμφωνα με στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας του Μαρόκου (Office des Changes), στο τέλος του έτους 2023, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών μειώθηκε κατά 9 δισ. DH (περίπου 900 εκ. €), φτάνοντας τα -38,3 δισ. DH (περίπου -3,83 δισ. €), σε σύγκριση με -47,3 δισ. DH (περίπου -4,73 δισ. €) το 2022. Αυτή η εξέλιξη αποδίδεται στη μείωση του εμπορικού ελλείμματος, συνδυασμένη με την εξαιρετική επίδοση των ταξιδιωτικών εισπράξεων και τη δυναμική των εμβασμάτων των Μαροκινών που διαβούν στο εξωτερικό.

Όσον αφορά το εξωτερικό εμπόριο αγαθών, το εμπορικό έλλειμμα μειώθηκε κατά 7,5% ή 23,3 δισ. DH (περίπου 2,33 δισ. €), φτάνοντας τα -285,5 δισ. DH (περίπου -28,55 δισ. €). Αυτή η εξέλιξη εξηγείται αφενός από τη μείωση των εισαγωγών κατά 2,9% ή 21,7 δισ. DH (περίπου 2,17 δισ. €), και αφετέρου από την ελαφρά αύξηση των εξαγωγών αγαθών κατά 0,4% ή 1,6 δισ. DH (περίπου 160 εκ. €). Έτσι, το 2023, ο δείκτης κάλυψης παρουσίασε βελτίωση κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες, φτάνοντας το 60,1%. Η αύξηση των εξαγωγών προέρχεται, κυρίως, από τους τομείς της αυτοκινητοβιομηχανίας, των ηλεκτρονικών, της κλωστοϋφαντουργίας και των δερμάτων, και της αεροναυπηγικής, ενώ οι πωλήσεις φωσφατών και παραγώγων συρρικνώθηκαν. Κυριότεροι εμπορικοί εταίροι του Μαρόκου είναι η ΕΕ (και ειδικώς οι γειτονικές του ευρωπαϊκές χώρες, Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, καθώς και Γερμανία), η Κίνα, οι ΗΠΑ, και η Τουρκία.

Όσον αφορά τις ταξιδιωτικές υπηρεσίες, που αποτελούν την κύρια συνιστώσα του εμπορίου υπηρεσιών, κατέγραψαν πλεόνασμα +80,8 δισ. DH (περίπου +8,08 δισ. €), αυξημένο κατά 8,4% σε σύγκριση με το 2022.

Αυτή η εξέλιξη προήλθε κυρίως από την καλή επίδοση των ταξιδιωτικών εισπράξεων, οι οποίες ξεπέρασαν τα προ πανδημίας επίπεδα (78,7 δισ. DH το 2019, περίπου 7,87 δισ. €), φτάνοντας τα 104,7 δισ. DH (περίπου 10,47 δισ. €) το 2023, σε σύγκριση με 93,9 δισ. DH (περίπου 9,39 δισ. €) το 2022.

Όσον αφορά τα εμβάσματα, συνέχισαν την ανοδική τους πορεία και σημείωσαν σημαντική αύξηση κατά 4,1% ή 4,5 δισ. DH (περίπου 450 εκ. €), φτάνοντας τα 115,3 δισ. DH (περίπου 11,53 δισ. €) το 2023.

Από την άλλη πλευρά, οι καθαρές επενδυτικές εισροές υποχώρησαν το 2023, μετά την εξαιρετική επίδοση που κατέγραψαν το 2022. Συγκεκριμένα, οι καθαρές επενδυτικές εισροές μειώθηκαν κατά 11,9 δισ. DH (περίπου 1,19 δισ. €), φτάνοντας τα 11,1 δισ. DH (περίπου 1,11 δισ. €), λόγω του συνδυασμένου αποτελέσματος της αύξησης των δαπανών (+6,2 δισ. DH ή 35,8%) και της μείωσης των εσόδων (-5,7 δισ. DH ή -14,1%).

Αντίθετα, το 2023 οι μαροκινές ΑΞΕ στο εξωτερικό αυξήθηκαν κατά 25% ή 5,1 δισ. DH (περίπου 510 εκ. €), φτάνοντας τα 25,6 δισ. DH (περίπου 2,56 δισ. €). Οι σχετικές αποεπενδύσεις αυξήθηκαν κατά 3,2 δισ. DH (περίπου 320 εκ. €), φτάνοντας τα 17,1 δισ. DH (περίπου 1,71 δισ. €). Έτσι, η καθαρή ροή μαροκινών ΑΞΕ στο εξωτερικό παρουσίασε αύξηση κατά 2 δισ. DH (περίπου 200 εκ. €) ή 30,1%, φτάνοντας τα 8,5 δισ. DH (περίπου 850 εκ. €), σε σύγκριση με 6,5 δισ. DH (περίπου 650 εκ. €) την προηγούμενη χρονιά.

Πίνακας εξωτερικού εμπορίου Μαρόκου

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Εξαγωγές αγαθών (αξία σε δισ. DH)	275,4	284,5	263,1	329,4	428,6	430,2
Εισαγωγές αγαθών (αξία σε δισ. DH)	481,4	490,9	422,9	528,6	737,4	715,8
Εμπορικό ισοζύγιο (αξία σε δισ. DH)	-206,0	-206,4	-159,8	-199,2	-308,8	-285,5
Εξαγωγές υπηρεσιών (αξία σε δισ. DH)	174,0	186,3	131,2	139,1	225,1	257,7
Εισαγωγές υπηρεσιών (αξία σε δισ. DH)	99,1	98,0	67,2	76,7	109,3	125,1
Ισοζύγιο υπηρεσιών (αξία σε δισ. DH)	+74,9	+88,3	+64,0	+62,4	+115,8	+132,6

Πηγές: Office des Changes

Σύμφωνα με στοιχεία της EUROSTAT (τα οποία δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από τα αντίστοιχα της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου), ο όγκος διμερούς εμπορίου ΕΕ-Μαρόκου, το 2023, αυξήθηκε κατά 6%, σε σχέση με το 2022, φτάνοντας τα 56,4 δισ. €, εκ των οποίων το 60% αφορά Ισπανία και Γαλλία. Η αύξηση αυτή οφείλεται στην αύξηση, τόσο των εξαγωγών προς το Μαρόκο (+4%), οι οποίες έφτασαν τα 33 δισ. €, όσο και των εισαγωγών από το Μαρόκο (+8%), οι οποίες έφτασαν τα 23,4 δισ. €. Το 84% του συνολικού εμπορίου ΕΕ-Μαρόκου αφορούσε βιομηχανικά προϊόντα. Το διμερές εμπόριο αγροτικών προϊόντων (12% του συνόλου), μειώθηκε κατά 4%, φτάνοντας τα 7 δισ. €, λόγω μείωσης, αφενός των ευρωπαϊκών εισαγωγών φρούτων, ελιών και ελαιόλαδου, και αφετέρου των ευρωπαϊκών εξαγωγών σιταριού και σογιέλαιου. Για δεύτερη συνεχή χρονιά, η ΕΕ κατέγραψε εμπορικό πλεόνασμα στον τομέα των αγροτικών προϊόντων με το Μαρόκο, λόγω των αυξημένων εξαγωγών σιτηρών.

Αναλυτικότερες πληροφορίες για την μαροκινή οικονομία και το εξωτερικό εμπόριο του Μαρόκου μπορούν να αναζητηθούν στην Ετήσια Έκθεση του Γραφείου ΟΕΥ Ραμπάτ για το 2023 στην διαδικτυακή πύλη Agora: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/88589>.

Ανεπίσημος τομέας της οικονομίας

Σύμφωνα με έκθεση της Κεντρικής Τράπεζας του Μαρόκου, το 2021, το φαινόμενο του ανεπίσημου τομέα της οικονομίας συνεχίζει να παραμένει έντονο, δεδομένου ότι μέσω αυτού δημιουργείται περίπου το 30% του ΑΕΠ. Παρά το γεγονός ότι ο ανεπίσημος τομέας προσφέρει μία διέξοδο στην ανεργία και παράγει προϊόντα σε τιμές προσιτές για τα κατώτερα εισοδήματα, έχει σοβαρές συνέπειες τόσο για την εθνική οικονομία του Μαρόκου (δημόσια οικονομικά / στρέβλωση των συνθηκών ανταγωνισμού), όσο και για την μακροχρόνια ευημερία των απασχολουμένων σε αυτόν, δεδομένου ότι δεν μπορούν να καλυφθούν από το δίκτυο προστασίας του κοινωνικού κράτους, παραμένοντας ευπρόσβλητοι σε περιόδους κρίσεων. Προτεραιότητα, τόσο του κοινωνικού όσο και του φορολογικού εθνικού σχεδιασμού, είναι η ενσωμάτωση του ανεπίσημου τομέα στον επίσημο οικονομικό ιστό της χώρας.

Οικονομική συνεργασία Μαρόκου με τρίτες χώρες

Η προώθηση της συνεργασίας με τους κυριότερους διεθνείς εταίρους της χώρας αποτελεί έναν εκ των πέντε πυλώνων του Νέου Αναπτυξιακού Μοντέλου του Μαρόκου, το οποίο, όπως αναφέρθηκε, έχει θέσει τους αναπτυξιακούς στόχους της χώρας με ορίζοντα το 2035. Σε αυτό το πλαίσιο, τονίζεται η σημασία εδραίωσης συνεργασιών σε διάφορα επίπεδα, όπως το εγγύτερο περιφερειακό (χώρες Μαγκρέμπ), το ευρύτερο της Αφρικανικής Ηπείρου, καθώς και το ευρω-μεσογειακό. Βαρύτητα, επίσης, δίδεται στην προώθηση των οικονομικών σχέσεων της χώρας με αυτές του Κόλπου, καθώς και με τις ισχυρές αναδυόμενες οικονομίες, όπως της Κίνας και της Ινδίας. Περαιτέρω, θεωρείται εξαιρετικής σημασίας η εμβάθυνση των οικονομικών σχέσεων με τις ΗΠΑ, διά της πλήρους αξιοποίησης της υφιστάμενης Συμφωνίας Ελευθέρων Συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών. Αξίζει να σημειωθεί, ότι το Μαρόκο είναι η μοναδική χώρα της Αφρικής, η οποία έχει υπογράψει τέτοια Συμφωνία με τις ΗΠΑ.

Οι εμπορικές και επενδυτικές σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και του Μαρόκου είναι σημαντικές: η ΕΕ συνιστά τον κορυφαίο εμπορικό εταίρο του Μαρόκου, και μαζί με την Αλγερία, το Μαρόκο αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της ΕΕ μεταξύ των χωρών της Νότιας Γειτονίας (που περιλαμβάνουν, επίσης, την Αίγυπτο, το Ισραήλ, την Ιορδανία, τον Λίβανο, τη Λιβύη, την Παλαιστίνη, την Συρία και την Τυνησία). Η ΕΕ είναι επίσης ο μεγαλύτερος επενδυτής στο Μαρόκο.

Αναλυτικά για την οικονομική και εμπορική συνεργασία ΕΕ-Μαρόκου, βλ. κεφάλαιο Γ5. Δασμοί-Δασμολόγιο.

A.2 Διμερείς Οικονομικές και Εμπορικές Σχέσεις Ελλάδας-Μαρόκου

Ο αριθμός επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων, που δραστηριοποιούνται στο Μαρόκο, είναι μικρός, με αντικείμενο δραστηριοποίησης κυρίως τους τομείς των κατασκευών, λιμενικών έργων και ενέργειας.

Η ύπαρξη Επιχειρηματικού Συμβουλίου (ΣΕΒ - CGEM) δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για στενότερη άμεση συνεργασία μεταξύ των δύο επιχειρηματικών κοινοτήτων.

Εμπόριο αγαθών

Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ), το 2023, ο συνολικός όγκος διμερούς εμπορίου της χώρας μας με το Μαρόκο ανήλθε σε 454,18 εκ. € (αύξηση 6% σε σχέση με το 2022), με το εμπορικό ισοζύγιο να παραμένει πλεονασματικό για την χώρα μας (183,54 εκ. €), παρουσιάζοντας βελτίωση της τάξης του 1,5% σε σχέση με το 2022. Συγκεκριμένα, η αξία των ελληνικών εξαγωγών προς το Μαρόκο, το προηγούμενο έτος, ανήλθε σε 318,86 εκ. € (αύξηση 4,6% σε σχέση με το 2022), ενώ η αξία των εισαγωγών από το Μαρόκο, ανήλθε σε 135,32 εκ. € (αύξηση 9,1%).

Σε σχέση με το προ-πανδημίας έτος 2018, οι εξαγωγές μας αυξήθηκαν κατά 143,55% και οι εισαγωγές κατά 671,61%. Το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας μας με το Μαρόκο είναι διαχρονικά πλεονασματικό, κυρίως χάρη στις εξαγωγές πετρελαιοειδών.

Το μερίδιο των εξαγωγών μας προς το Μαρόκο, επί του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών διεθνώς, αν και παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, αυξήθηκε από 0,37% το 2021, σε 0,55% το 2022 και σε 0,63% το 2023. Το 2023, το 0,17% εκ του συνόλου των εισαγωγών μας προήλθε από το Μαρόκο.

Πίνακας διμερούς εμπορίου αγαθών Ελλάδας – Μαρόκου

(αξία σε €)	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Εξαγωγές αγαθών	130.920.536	85.288.073	56.822.156	146.365.977	304.801.746	318.858.647
Εισαγωγές αγαθών	18.573.680	39.270.970	52.557.796	90.858.432	124.067.447	135.318.054
Εμπορικό ισοζύγιο	+112.346.856	+46.017.103	+4.264.360	+55.507.545	+180.734.299	+183.540.593

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Όσον αφορά τις ελληνικές εξαγωγές, ανά 2ψήφιο κεφάλαιο Συνδυασμένης Ονοματολογίας, παρατηρείται ότι τα ορυκτά καύσιμα/λάδια αποτέλεσαν το 78% των συνολικών εξαγωγών το 2023, φτάνοντας τα 248,58 εκ. € και καταγράφοντας αύξηση +3,17% σε σχέση με το 2022. Οι εξαγωγές πετρελαιοειδών, το 2023, διατήρησαν την αυξητική τους πορεία με πιο περιορισμένη, βέβαια, δυναμική, μετά την εντυπωσιακή αύξηση τα προηγούμενα χρόνια, από 21,70 εκ. € το 2020, σε 92,79 εκ. το 2021 και 240,94 εκ. το 2022.

Σε αξία εξαγωγών, ακολούθησαν ο χαλκός και τα τεχνουργήματα από χαλκό με 12,88 εκ. € (αύξηση 780% σε σχέση με το 2022), οι λέβητες/συσκευές/αντιδραστήρες με 10,25 εκ. € (μείωση 5% σε σχέση με το 2022), τα πλαστικά με 6,79 εκ. € (αύξηση 2,4% σε σχέση με το 2022), διάφορα προϊόντα των χημικών βιομηχανιών με 4,30 εκ. € (μείωση 42% σε σχέση με το 2022), τα φαρμακευτικά προϊόντα με 4,17 εκ. € (αύξηση 19,8% σε σχέση με το 2022) και τα τεχνουργήματα από πέτρες/γύψο/τσιμέντο με 3,92 εκ. (μείωση 5,4% σε σχέση με το 2022). Σημειώνεται ότι οι ελληνικές εξαγωγές προϊόντων, εξαιρουμένων των πετρελαιοειδών, το 2023, παρουσίασαν αύξηση 10%, σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο έτος.

Κυριότερες κατηγορίες εισαγόμενων από το Μαρόκο προϊόντων, το 2023, παρέμειναν, σταθερά, τα επιβατικά οχήματα (74,88 εκ. €, αύξηση 35,6% σε σχέση με 2022), οι ζωτροφές (24,40 εκ. €, μείωση 34,3% σε σχέση με 2022) και τα ψάρια και κυρίως τα θαλασσινά (13,21 εκ. €, αύξηση 32,3% σε σχέση με 2022). Οι εισαγωγές

μηχανών, συσκευών και ηλεκτρικών υλικών (ιδίως καλωδίων) κατέγραψαν αύξηση πάνω από 500%, φτάνοντας τα 5,15 εκ. €. Μεγάλη αύξηση (+80%) σημείωσαν, όπως και το 2022, οι εισαγωγές λιπασμάτων, φτάνοντας πλέον τα 4,75 εκ. €, ενώ οι εισαγωγές φωσφάτων μειώθηκαν κατά 41,3%, σε 2,06 εκ. €.

Τα περιθώρια περαιτέρω ενίσχυσης και διεύρυνσης της εμπορικής συνεργασίας της χώρας μας με το Μαρόκο είναι ευρέα. Σκόπιμη κρίνεται η συμμετοχή, κατά προτίμηση, με εθνικό περίπτερο, ή και αυτοτελώς οι ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις, σε σημαντικές διεθνείς εκθέσεις στο Μαρόκο, όπως στην αγροτική έκθεση Salon International de l'Agriculture (SIAM), την έκθεση κατασκευών και δημοσίων έργων Salon International du Bâtiment (SIB), την έκθεση αλιείας και υδατοκαλλιέργειας Halieutis, την έκθεση ηλιακής ενέργειας Solaire και την έκθεση τεχνολογίας Gitex Africa. Τα επιχειρηματικά ήθη του Μαρόκου, σε συνδυασμό με την καλά εδραιωμένη στην μαροκινή αγορά παρουσία επιχειρήσεων και προϊόντων άλλων ευρωπαϊκών και μη χωρών (π.χ. Γαλλίας, Ισπανίας, Κίνας, Τουρκίας), καθιστούν απαραίτητη την συστηματική και συνεπή επιδίωξη διείσδυσης, από πλευράς ελληνικών επιχειρήσεων και προϊόντων.

Εμπόριο υπηρεσιών

Το ισοζύγιο υπηρεσιών είναι σταθερά πλεονασματικό για την χώρα μας. Λόγω μείωσης των εισπράξεων και αύξησης των πληρωμών, το 2023, το ισοζύγιο υπηρεσιών μειώθηκε κατά 14,26%, σε σχέση με το 2022, φτάνοντας τα 142,62 εκ. €. Οι συνολικές εισπράξεις από το Μαρόκο, το 2023, έφτασαν τα 171,21 εκ. €, παρουσιάζοντας μείωση της τάξης του 4,24%.

Πίνακας διμερούς εμπορίου υπηρεσιών Ελλάδας – Μαρόκου

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Εισπράξεις (σε εκ. €)	83,55	97,58	80,82	105,28	178,79	171,21
Πληρωμές (σε εκ. €)	15,21	35,54	15,02	10,07	12,44	28,59
Ισοζύγιο υπηρεσιών (σε εκ. €)	+68,34	+62,04	+65,80	+95,21	+166,35	+142,62

Πηγές: Τράπεζα της Ελλάδας (επεξεργασία Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ)

Οι εισπράξεις από θαλάσσιες μεταφορές παρουσίασαν μείωση 16% το 2023, μετά από σημαντική αύξηση το 2022 (69%) και το 2021 (46%), φτάνοντας τα 144,34 εκ. €. Οι εισπράξεις των θαλάσσιων μεταφορών αντιπροσωπεύουν το 84% του συνόλου των εισπράξεων από το Μαρόκο το 2023.

Οι ταξιδιωτικές εισπράξεις το 2023 έφτασαν τα 17,24 εκ. €, παρουσιάζοντας ραγδαία αύξηση 525% σε σχέση με το 2022, οπότε δεν είχαν ξεπεράσει τα 2,7 εκ. €. Η επανεκκίνηση των απευθείας πτήσεων Αθήνα-Μαρακές (Aegean), από τον Δεκέμβριο του 2022, και έπειτα, με εξαίρεση τους καλοκαιρινούς μήνες, συνέβαλε στην ενίσχυση τόσο των ταξιδιωτικών εισπράξεων, όσο και των ταξιδιωτικών πληρωμών. Η ενδεχόμενη διατήρηση των πτήσεων και κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, καθώς και η ενδεχόμενη δραστηριοποίηση και άλλων ελληνικών αεροπορικών εταιρειών, θα λειτουργήσει ακόμα πιο ευεργετικά προς την κατεύθυνση αύξησης των ταξιδιωτικών εισπράξεων από το Μαρόκο.

Οι πληρωμές προς το Μαρόκο κινούνται σε χαμηλά επίπεδα (28,59 εκ. € το 2023), με τις πληρωμές για ταξιδιωτικές υπηρεσίες (14,09 εκ. € το 2023, αύξηση 2.600% σε σχέση με το 2022) να αποτελούν το ήμισυ των συνολικών πληρωμών.

Αναλυτικότερες πληροφορίες για τις διμερείς οικονομικές και εμπορικές σχέσεις Ελλάδας-Μαρόκου μπορούν να αναζητηθούν στην Ετήσια Έκθεση του Γραφείου ΟΕΥ Ραμπάτ για το 2023 στην διαδικτυακή πύλη Agora: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/88589>.

B. ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Τα τελευταία χρόνια, η χώρα βρίσκεται σε στάδιο σημαντικών μεταρρυθμίσεων προς βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος, μέσω απλοποίησης και ψηφιοποίησης των διαδικασιών, παροχής επενδυτικών κινήτρων και αντιμετώπισης χρόνιων παθογενειών, όπως είναι η καθυστέρηση πληρωμών και η διαφθορά.

Βασικές δυσχέρειες κατά την επιχειρηματική δραστηριοποίηση στο Μαρόκο αποτελούν η γραφειοκρατία στις διοικητικές και δικαστικές διαδικασίες, η διαφθορά, η καθυστέρηση πληρωμών τόσο στις ιδιωτικές όσο και στις δημόσιες συμβάσεις, συγκεκριμένα μη δασμολογικά εμπόδια πρόσβασης στην αγορά και περιορισμοί στις προπληρωμές πριν από την παράδοση όσον αφορά τις εισαγωγές.

Η ικανότητα προσαρμογής στα συναλλακτικά ήθη της χώρας κρίνεται ως καθοριστικός παράγοντας για επιτυχημένη επιχειρηματική δραστηριοποίηση στο Μαρόκο. Η επιτυχημένη έναρξη και διατήρηση επιχειρηματικής δραστηριότητας στην χώρα απαιτεί επιμονή, ευελιξία και εύρεση αξιόπιστων συνεργατών, πελατών και προμηθευτών.

Το Μαρόκο είναι μία από τις 50 χώρες που περιλαμβάνονται στην πρώτη έκδοση της νέας έκθεσης «Business Ready» της Παγκόσμιας Τράπεζας, καταλαμβάνοντας αξιόλογη βαθμολογία στις θεματικές της δημιουργίας επιχειρήσεων, των δημόσιων υπηρεσιών και του διεθνούς εμπορίου.

Το καθ' ύλην αρμόδιο Υπουργείο για την βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος στο Μαρόκο είναι το Υπουργείο Επενδύσεων, Σύγκλισης και Δημόσιων Πολιτικών, στην ιστοσελίδα του οποίου μπορούν να αναζητηθούν χρήσιμες συναφείς πληροφορίες: <https://micepp.gov.ma/fr>.

Αρμόδιοι Φορείς για την υποστήριξη των ξένων επενδυτών στη χώρα είναι η Μαροκινή Υπηρεσία για την Ανάπτυξη των Επενδύσεων και των Εξαγωγών - AMDIE (<https://amdie.gov.ma/>) και τα 12 Περιφερειακά Επενδυτικά Κέντρα CRI (<https://www.cri-invest.ma/>), τα οποία λειτουργούν ως one stop shop, διευκολύνοντας τους υποψήφιους επενδυτές στην διεκπεραίωση των απαραίτητων διαδικασιών.

Αρμόδια για την παρακολούθηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος στο Μαρόκο και για την υποβολή προτάσεων για την βελτίωσή του είναι η Εθνική Επιτροπή Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος (Comité National de l'Environnement des Affaires - CNEA), ο ιστότοπος της οποίας είναι διαθέσιμος στον εξής σύνδεσμο <https://www.cnea.ma/fr>.

Πληροφορίες για τα μέσα υποστήριξης της επιχειρηματικότητας στο Μαρόκο είναι διαθέσιμες στην ειδική ψηφιακή πλατφόρμα «Portail National d'Appui à l'Entrepreneuriat»: <https://www.almoukawala.gov.ma/fr>.

B.1 Θεσμικό πλαίσιο

Το νομικό σύστημα του Μαρόκου προέρχεται από έναν συνδυασμό γαλλικών, ισπανικών και ισλαμικών νόμων. Τα τελευταία χρόνια, η χώρα έχει προχωρήσει σε εκσυγχρονισμό του νομικού και ρυθμιστικού πλαισίου των επιχειρήσεων. Η είσοδος του Μαρόκου στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου, η σύναψη

Συμφωνίας Ελευθέρων Συναλλαγών με τις ΗΠΑ και η Συμφωνία Σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση λειτούργησαν ως καταλύτες για τη διαδικασία νομοθετικής μεταρρύθμισης.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, αρκετοί κώδικες και νομοθετικά κείμενα έχουν αναθεωρηθεί, συμπεριλαμβανομένου του Εμπορικού Κώδικα, του Επενδυτικού Νόμου, του Νόμου περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, του Νόμου περί Ελευθερίας των Τιμών και του Ανταγωνισμού, του Νόμου για τις Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού τομέα, του Νόμου περί Ανωνύμων Εταιρειών και του Νόμου περί Διαιτησίας.

Μεταξύ των μεταρρυθμίσεων που έγιναν τα τελευταία χρόνια στο επιχειρηματικό θεσμικό πλαίσιο, αξίζει να αναφερθούν:

- Η ψήφιση νέου Νόμου για τις καθυστερήσεις πληρωμών το 2023 (loi 69-21)
- Η υιοθέτηση του νέου Διατάγματος για τις Δημόσιες Συμβάσεις το 2023 (Décret 2-22-431)
- Η υιοθέτηση του νέου Επενδυτικού Χάρτη το 2022 (loi-cadre 03-22)
- Η ψήφιση του Νόμου για τις Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα το 2020 (loi 46-18)
- Η ψήφιση του Νόμου για την ασφάλεια της προσωπικής περιουσίας το 2019 (loi 21-18)
- Η έγκριση του Χάρτη Αποκέντρωσης το 2018 (Décret n ° 2-17-618)
- Η μεταρρύθμιση του βιβλίου 5 του Εμπορικού Κώδικα για τις επιχειρηματικές δυσκολίες το 2018 (loi 73-17)
- Η μεταρρύθμιση του Νόμου για τις Ανώνυμες Εταιρείες το 2019 και το 2015 (loi 20-19, loi 78-12 αντιστοίχως)
- Η ψήφιση του Νόμου για την ελευθερία των τιμών και του ανταγωνισμού το 2014 (loi 104-12)
- Η ψήφιση του Νόμου για τα Πιστωτικά Ιδρύματα και παρόμοιους Οργανισμούς το 2014 (loi 103-12)

Η εθνική νομοθεσία είναι προσβάσιμη μέσω της ιστοσελίδας της Γενικής Γραμματείας της Κυβέρνησης: <http://www.sgg.gov.ma/Accueil.aspx>.

Το Μαρόκο έχει πραγματοποιήσει σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο τραπεζικό σύστημα τα τελευταία χρόνια, όσον αφορά προγράμματα στήριξης ΑΞΕ και μικρο-μεσαίων επιχειρήσεων, χρηματοδότηση έργων και εμπορίου. Παρά την πρόσφατη πρόοδο, ωστόσο, ενδέχεται να σημειωθούν καθυστερήσεις που επηρεάζουν τόσο τις προμήθειες όσο και τις πληρωμές.

Προς την κατεύθυνση βελτίωσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος της χώρας έχει υιοθετηθεί ο «Οδικός Χάρτης για την Βελτίωση του Επιχειρηματικού Κλίματος στο Μαρόκο 2023-2026», στο πλαίσιο του οποίου έχουν ήδη ληφθεί μέτρα (τα αποτελέσματα των οποίων απομένει να φανούν) για παροχή επενδυτικών κινήτρων (νέος Επενδυτικός Χάρτης), για διευκόλυνση της πρόσβασης σε έγγεια ιδιοκτησία, απλοποίηση και ψηφιοποίηση των διοικητικών διαδικασιών (πρόσφατη λειτουργία ψηφιακής πλατφόρμας ίδρυσης εταιρειών) και μείωση των καθυστερήσεων κατά την καταβολή των πληρωμών (α) προθεσμία πληρωμών 60 ημέρες, από την ημερομηνία έκδοσης του τιμολογίου, αν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως, και το αργότερο 180 ημέρες, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, β) πρόβλεψη άμεσων χρηματικών κυρώσεις, καταβαλλομένων στο Κρατικό Ταμείο (Trésor), σε περίπτωση παρέκκλισης).

Η διεθνής και η εγχώρια διαιτησία γίνονται δεκτές και χρησιμοποιούνται σε εμπορικές διαφορές.

Το σύνολο των μαροκινών εταιρειών καταχωρούνται στο Κεντρικό Εμπορικό Μητρώο της χώρας (Registre central du Commerce/RCC): <http://www.ompic.ma/fr/content/propos-du-rcc>.

Ειδική διαδικτυακή πύλη για το οικοσύστημα των νεοφυών επιχειρήσεων (start-up) στο Μαρόκο είναι διαθέσιμη στο: <https://www.startuphubmaroc.ma/>.

B.1.1 Νομικές Μορφές Εταιρειών

Οι εμπορικές εταιρείες στο Μαρόκο μπορούν να έχουν τις ακόλουθες μορφές:

1. **Ατομική Επιχείρηση (Entreprise Individuelle):** Άσκηση από ένα και μοναδικό φυσικό πρόσωπο ελεύθερου επαγγέλματος ή οικονομικής δραστηριότητας. Ο ιδιοκτήτης ευθύνεται με όλη του την περιουσία για τα χρέη της επιχείρησης.
2. **Ανώνυμη εταιρεία (Société Anonyme/SA):** Είναι μετοχική και κάθε εταίρος (μέτοχος) είναι υπεύθυνος μόνο για το ποσοστό συμμετοχής του, δηλαδή για τον αριθμό των μετοχών τις οποίες διαθέτει. Για την σύσταση απαιτούνται 5 μέτοχοι κατ' ελάχιστο και το ελάχιστο αρχικό κεφάλαιο ορίζεται σε 300.000 DH, χωρίς διάθεση τίτλων στο κοινό, και 3.000.000 DH με διάθεση τίτλων. Διοικείται από δύο όργανα: το Εποπτικό Συμβούλιο και το Διοικητικό Συμβούλιο.
3. **Απλοποιημένη Ανώνυμη Εταιρεία (Société Anonyme en Simplifiée):** Σχηματίζεται μεταξύ τουλάχιστον δύο νομικών προσώπων (ελάχιστου κεφαλαίου 2.000.000 DH), με σκοπό τη δημιουργία ή τη διαχείριση μιας κοινής θυγατρικής ή τη δημιουργία εταιρείας που θα γίνει η κοινή τους μητρική. Ελάχιστο κεφάλαιο 300.000 DH.
4. **Εταιρεία περιορισμένης ευθύνης (La Société à Responsabilité Limitée/SARL):** Η δημοφιλέστερη νομική μορφή για τις ΜΜΕ. Είναι ένας ενδιάμεσος τύπος μεταξύ των προσωπικών εταιρειών και της ανώνυμης εταιρείας. Για την σύστασή της μπορούν να συμπράξουν από 1 έως 50 εταίροι και δεν ορίζεται ελάχιστο κεφάλαιο. Η ευθύνη των εταίρων τους περιορίζεται μέχρι το ύψος του κατατεθειμένου εταιρικού κεφαλαίου. Διοικείται από διαχειριστή ή διαχειριστές είτε μεταξύ των εταίρων είτε από τρίτους.
5. **Ομόρρυθμη εταιρεία (Société en Nom Collectif/SNC):** Για την ίδρυσή της χρειάζονται δύο εταίροι με εμπορική δραστηριότητα κατ' ελάχιστον. Όλοι οι εταίροι είναι αλληλέγγυα υπεύθυνοι με όλη τους την περιουσία για τη δραστηριότητα και τα χρέη της εταιρείας. Η απόδειξη της ύπαρξης εταιρικού κεφαλαίου δεν είναι απαραίτητη.
6. **Ετερόρρυθμη εταιρεία (Société en Commandite Simple/SCS):** Χρειάζεται το λιγότερο έναν ομόρρυθμο και τουλάχιστον έναν ετερόρρυθμο εταίρο. Ο ομόρρυθμος εταίρος ευθύνεται, όπως οι εταίροι μίας ομόρρυθμης εταιρείας. Ο ετερόρρυθμος εταίρος έχει περιορισμένη ευθύνη μέχρι το ποσό της εισφοράς του στην εταιρεία και έως ότου καταβληθεί το ποσό της εισφοράς.
7. **Ετερόρρυθμη εταιρεία δια μετοχών (Société en Commandite par Actions/SCA):** Χρειάζεται το λιγότερο έναν ομόρρυθμο, καθώς και τουλάχιστον 3 ετερόρρυθμους εταίρους. Ο ομόρρυθμος εταίρος ευθύνεται, όπως οι εταίροι μίας ομόρρυθμης εταιρείας. Οι ετερόρρυθμοι εταίροι έχουν περιορισμένη ευθύνη μέχρι το ποσό της εισφοράς τους στην εταιρεία και έως ότου καταβληθεί το ποσό της εισφοράς. Το κεφάλαιο διαιρείται σε μετοχές.
8. **Συμμετοχική (αφανής) εταιρεία (Société en Participation):** Είναι άτυπη, χωρίς οικονομική αυτοτέλεια, εταιρική επωνυμία ή έδρα και πρόκειται για απλή σύμβαση μεταξύ ορισμένων προσώπων για την ενέργεια εμπορικών πράξεων. Δεν έχει νομική προσωπικότητα.

9. **Όμιλος οικονομικών συμφερόντων (Groupement d'Intérêt Economique/GIE):** Ενδιάμεση μορφή μεταξύ ένωσης και εταιρείας. Μπορεί να έχει ή να μην έχει κερδοσκοπικό σκοπό. Για την σύσταση απαιτούνται 2 φυσικά ή νομικά πρόσωπα κατ' ελάχιστο. Η διάρκειά του θα πρέπει να αναφέρεται στο συμφωνητικό ίδρυσης. Για την σύστασή του δεν απαιτείται κεφάλαιο και η διαχείρισή του καθορίζεται μετά από συμφωνία των μελών.
10. **Υποκατάστημα (Succursale):** Κάθε υποκατάστημα ξένης εταιρείας πρέπει να εγγράφεται στο Εμπορικό μητρώο.

Περισσότερες πληροφορίες για τις νομικές μορφές εταιρειών μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Καζαμπλάνκας: <https://cciscs.ma/features/les-formes-juridiques/>.

Το καθεστώς του αυτοαπασχολούμενου, το οποίο προβλέφθηκε το 2015 με τον νόμο 114-13, εισήγαγε σύνολο πιο ευέλικτων διαδικασιών και πλεονεκτημάτων (μεταξύ άλλων και φορολογικών). Η σχετική διαδικτυακή πύλη είναι διαθέσιμη στον εξής σύνδεσμο: <https://ae.gov.ma/>.

B.1.2 Διαδικασία ίδρυσης εταιρείας

Από το 2024, η δημιουργία ή η τροποποίηση μιας επιχείρησης στο Μαρόκο πραγματοποιείται μόνο ηλεκτρονικά, μέσα από την διαδικτυακή πλατφόρμα DirectEntreprise (<https://www.directentreprise.ma/>), η οποία έχει τεθεί υπό την διοικητική εποπτεία του Οργανισμού Βιομηχανικής και Εμπορικής Ιδιοκτησίας / OMPIC (<http://www.ompic.ma/fr>). Η εν λόγω πλατφόρμα, συγκεντρώνοντας όλες τις αρμόδιες διοικητικές αρχές και οργανισμούς, επιτρέπει την ψηφιοποίηση του συνόλου των απαιτούμενων διαδικασιών για τη δημιουργία μιας επιχείρησης, καθώς και για τις επόμενες λειτουργίες της.

Ειδικότερα, η διαδικασία δημιουργίας, περιλαμβάνει τα εξής στάδια:

- Αίτηση για εμπορική επωνυμία (αρνητικό πιστοποιητικό)
- Καταχώρηση καταστατικού
- Απόκτηση αναγνωριστικού φόρου επιτηδεύματος (TP) και ΑΦΜ (IF)
- Εγγραφή στο Εμπορικό Μητρώο
- Εγγραφή στο Εθνικό Ταμείο Κοινωνικής Ασφάλισης (Caisse Nationale de la Sécurité Sociale – CNSS)
- Δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (Bulletin Officiel)

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία του OMPIC, κατά το 2022 δημιουργήθηκαν 93.476 εταιρίες, εκ των οποίων 63.329 επιχειρήσεις νομικών προσώπων και 30.147 επιχειρήσεις φυσικών προσώπων.
(βλ. <http://www.ompic.ma/fr/content/publications-ompic>)

Περισσότερες πληροφορίες μπορούν να αναζητηθούν και στις ιστοσελίδες των 12 Περιφερειακών Κέντρων Επενδύσεων (Centres Regionales d'Investissement / CRI), τα οποία λειτουργούν ως one stop shop, διευκολύνοντας τους υποψήφιους επενδυτές στην διεκπεραίωση των απαραίτητων διαδικασιών <https://www.cri-invest.ma/>. Ενδεικτικά, βλ. ιστοσελίδα Περιφερειακού Κέντρου Επενδύσεων Καζαμπλάνκας <https://www.casainvest.ma/fr/creer-mon-entreprise/procedures-demarches/demarche-de-creation>.

B.1.3 Καθεστώς αδειοδοτήσεων

Πληροφορίες σχετικά με τις επιμέρους διαδικασίες αδειοδότησης, όσον αφορά τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, την πρόσβαση στην έγγεια ιδιοκτησία, την συμβατότητα με επενδυτικά κίνητρα, την πολεοδομική νομοθεσία και την λειτουργία της εταιρίας είναι διαθέσιμα στις ιστοσελίδες των Περιφερειακών Κέντρων Επενδύσεων (CRI). Ενδεικτικά, βλ. ιστοσελίδα CRI Καζαμπλάνκας <https://www.cri-invest.ma/procedures>.

Ως προς αδειοδοτήσεις που αφορούν τους τομείς ενέργειας και περιβάλλοντος βλ. την ιστοσελίδα του Υπουργείου της Ενεργειακής Μετάβασης και της Βιώσιμης Ανάπτυξης: https://www.mem.gov.ma/Pages/procedures_autorisations.aspx.

B.1.4 Σήμανση / πιστοποίηση προϊόντων (ετικέτες, πιστοποιήσεις, πρότυπα, τεχνικές προδιαγραφές)

Κάθε προϊόν που προσφέρεται προς πώληση πρέπει να διαθέτει **ετικέτα**, η οποία περιγράφει τα χαρακτηριστικά του και η οποία είναι ευανάγνωστη και ανεξίτηλη. Στην ετικέτα πρέπει να αναγράφονται:

- όνομα προϊόντος
- φύση προϊόντος
- προέλευση: χώρα προέλευσης των εισαγόμενων προϊόντων και τόπο παραγωγής των εγχωρίως παραγόμενων
- επωνυμία και διεύθυνση του υπευθύνου για την κυκλοφορία του στην αγορά
- ποσότητα ή αριθμό των μονάδων που περιέχονται στην συσκευασία τη σύνθεση του προϊόντος και τις οδηγίες χρήσης.

Εάν η ετικέτα είναι γραμμένη σε ξένη γλώσσα, πρέπει να συνοδεύεται απαραίτητα από μετάφραση στα αραβικά. Η αραβική μετάφραση, και μόνο (όχι και η αρχική περιγραφή), μπορεί να τοποθετείται στο προϊόν με αυτοκόλλητο.

Η ετικέτα μπορεί να περιλαμβάνει οποιαδήποτε σήμανση εύκολα κατανοητή ή/και παγκοσμίως αναγνωρισμένη. Εάν η φύση του προϊόντος δεν επιτρέπει την τοποθέτηση ετικέτας, ο προμηθευτής πρέπει να αναφέρει τις απαραίτητες πληροφορίες σε χωριστό έγγραφο. Για προϊόντα που δεν πρέπει να βρίσκονται σε επαφή με τρόφιμα, όπως τα διακοσμητικά αντικείμενα, η ετικέτα πρέπει να περιέχει γραπτή αναφορά ή το σχετικό εικονόγραμμα.

Σήμανση "Υποχρεωτικό Μαροκινό Πρότυπο" (Norme Marocaine Obligatoire / NM)

Στο Μαρόκο, πολλά προϊόντα υπόκεινται σε υποχρεωτικά πρότυπα, τα οποία καθορίζουν απαιτήσεις ασφάλειας και ποιότητας. Αρμόδιο για τη σήμανση και τυποποίηση των προϊόντων που κυκλοφορούν στην μαροκινή αγορά είναι το Μαροκινό Ινστιτούτο Τυποποίησης (Institut Marocain de Normalisation - IMANOR), το οποίο βρίσκεται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου. Το IMANOR δημιουργήθηκε το 2010 και αποστολή του είναι η δημιουργία μαροκινών προτύπων, καθώς και η πιστοποίηση της συμμόρφωσης των οικονομικών δρώντων με τα εν λόγω υποχρεωτικά πρότυπα και προδιαγραφές. Στην ιστοσελίδα του IMANOR είναι διαθέσιμο το σύνολο των πληροφοριών που αφορούν την εφαρμογή τους και τις απαραίτητες διαδικασίες πιστοποίησης: <https://www.imanor.gov.ma/>.

Σήμανση "Made in Morocco"

Αυτή η ετικέτα χρησιμοποιείται για την προώθηση μαροκινών προϊόντων στην εθνική και διεθνή αγορά και προωθείται συστηματικά από το μαροκινό Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου.

Όσον αφορά προϊόντα διατροφής, φάρμακα, καλλυντικά και μαροκινά χειροποίητα προϊόντα, ισχύουν και ειδικοί κανονισμοί σήμανσης.

Όσον αφορά, ειδικώς, τις **ετικέτες των τροφίμων**, το σύνολο της συναφούς νομοθεσίας είναι διαθέσιμο στον εξής σύνδεσμο της μαροκινής Αρχής Ασφάλειας Τροφίμων (Office National de Sécurité Sanitaire des Produits Alimentaires / ONSSA):

<https://www.onssa.gov.ma/reglementation/reglementation-transversale/conformite-des-produits/>

Η ετικέτα οποιουδήποτε προσυσκευασμένου διατροφικού προϊόντος πρέπει να περιλαμβάνει τις ακόλουθες υποχρεωτικές πληροφορίες:

- 1) το όνομα του προϊόντος
- 2) τον κατάλογο των συστατικών
- 3) το όνομα οποιουδήποτε συστατικού ή βοηθητικού μέσου επεξεργασίας που ενδέχεται να προκαλέσει αλλεργία ή δυσανεξία
- 4) την καθαρή ποσότητα του προϊόντος και ορισμένων συστατικών ή κατηγοριών συστατικών που το συνθέτουν
- 5) την ημερομηνία ελάχιστης διατηρησιμότητας ή την ημερομηνία λήξης, κατά περίπτωση
- 6) ειδικές συνθήκες αποθήκευσης
- 7) το όνομα ή την εταιρική επωνυμία και τη διεύθυνση του παραγωγού ή του υπεύθυνου της σχετικής εγκατάστασης ή επιχείρησης τροφίμων, ανάλογα με την περίπτωση, καθώς και το όνομα ή την εταιρική επωνυμία και τη διεύθυνση του εισαγωγέα για τα εισαγόμενα προϊόντα
- 8) τη χώρα προέλευσης ή τον τόπο προέλευσης του προϊόντος
- 9) τις οδηγίες χρήσης όποτε η αναφορά τους είναι απαραίτητη για την κατάλληλη χρήση του προϊόντος, καθώς και, κατά περίπτωση, τις ειδικές συνθήκες χρήσης, ιδίως τις προφυλάξεις κατά τη χρήση
- 10) τον κατ' όγκο αλκοολικό τίτλο για ποτά που περιέχουν περισσότερο από 1,2% αλκοόλ κατ' όγκο
- 11) διατροφικές πληροφορίες, όταν αυτό είναι υποχρεωτικό σύμφωνα με τους ισχύοντες κανονισμούς ή όταν γίνεται αναφορά σε ισχυρισμό διατροφής ή υγείας επί του προϊόντος ή σε διαφήμιση που σχετίζεται με αυτό
- 12) ένδειξη της παρτίδας παραγωγής ή κατασκευής ή συσκευασίας στην οποία ανήκει το προσυσκευασμένο προϊόν
- 13) τυχόν πρόσθετα υποχρεωτικά στοιχεία που αφορούν συγκεκριμένα προϊόντα σύμφωνα με τη σχετική νομοθεσία
- 14) τον αριθμό της άδειας ή της έγκρισης που αναφέρεται στο άρθρο 14 του Διατάγματος 2-10-473 και κάθε άλλη υποχρεωτική πληροφορία που παρέχεται, κατά περίπτωση, από τις ειδικές κανονιστικές διατάξεις για το εν λόγω προϊόν.

Σήμανση "ONSSA"

Υπεύθυνη για την ρύθμιση και την επίβλεψη της ασφάλειας των προϊόντων διατροφής, καθώς και την προστασία της υγείας των καταναλωτών είναι η μαροκινή Αρχή Ασφάλειας Τροφίμων (Office National de Sécurité Sanitaire des Produits Alimentaires / ONSSA). Στον ιστότοπο του ONSSA μπορούν να αναζητηθούν

πληροφορίες σχετικά με την εφαρμογή κανονισμών, προτύπων και πιστοποιήσεων που σχετίζονται με την ασφάλεια των τροφίμων, την υγεία των ζώων και την υγεία των φυτών: <https://www.onssa.gov.ma/> .

Σήμανση "Halal"

Για τα τρόφιμα, η ετικέτα "Halal" απονέμεται από το Μαροκινό Ινστιτούτο Τυποποίησης (IMANOR) για να υποδείξει ότι ένα προϊόν συμμορφώνεται με τα ισλαμικά πρότυπα. Αναλυτικές πληροφορίες για την απόκτηση της συγκεκριμένης ετικέτας είναι διαθέσιμες στο εξής συγκεντρωτικό έγγραφο του IMANOR: <https://www.imanor.gov.ma/wp-content/uploads/2016/06/RGLH01-R%C3%A8gles-G%C3%A9n%C3%A9rales-du-LHM-Produits-Services-v03.pdf>

Για περισσότερες πληροφορίες για πρότυπα και πιστοποιήσεις βλ. κεφάλαιο B.1.7 Διαδικασίες εισαγωγής / περιορισμοί εισαγωγών.

B.1.5 Τιμολόγηση

Οι τιμές διαμορφώνονται ελεύθερα στην αγορά χωρίς κυβερνητική παρέμβαση, πλην των τιμών των εξής προϊόντων, οι οποίες καθορίζονται από το κράτος: ηλεκτρική ενέργεια, πόσιμο νερό, αλεύρι μαλακού σίτου, ζάχαρη, αέριο βουτανίου, καπνός, φαρμακευτικά προϊόντα, ιατρικές πράξεις και υπηρεσίες στον ιδιωτικό ιατρικό τομέα, υπηρεσίες από μαιείς και νοσηλευτές στον ιδιωτικό τομέα, σχολικά βιβλία, πράξεις δικαστικών επιμελητών, πράξεις συμβολαιογράφων, υπηρεσίες οδικής μεταφορά επιβατών (με λεωφορείο και ταξί).

Η ζάχαρη, το αέριο βουτανίου και το μαλακό σιτάρι επιδοτούνται από το κράτος (βλ. ιστοσελίδα Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών <https://www.finances.gov.ma/fr/dcpc/compensation/Pages/Produits-subventionnes.aspx>). Από το 2024, εφαρμόζεται σταδιακά περιορισμός της επιδότησης των συγκεκριμένων προϊόντων. Η στήριξη στα πιο αδύναμα νοικοκυριά θα παρέχεται μέσω άμεσων κοινωνικών επιδομάτων, βάσει του νέου Προγράμματος Κοινωνικής Πρόνοιας.

Περισσότερες πληροφορίες αναφορικά με την τιμολόγηση των προϊόντων και την πολιτική επιδοτήσεων είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα της Διεύθυνσης Ανταγωνισμού, Τιμών και Αποζημιώσεων (Direction de la Concurrence, des Prix et de la Compensation) του μαροκινού Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών: <https://www.finances.gov.ma/fr/dcpc/Pages/index.aspx>.

B.1.6 Τελωνιακή νομοθεσία (Διαδικασία – Αρχές)

Η εισαγωγή εμπορευμάτων στο Μαρόκο δεν υπόκειται σε περιορισμούς, πλην όσων προβλέπονται στη σχετική νομοθεσία για την προστασία του καταναλωτή, της εθνικής οικονομίας, του περιβάλλοντος, της εθνικής κληρονομιάς και της δημόσιας τάξης. Κατά τον εκτελωνισμό γίνεται έλεγχος ποιότητας, βάσει προκαθορισμένων προτύπων και πιστοποιητικών ανάλογα με την φύση του προϊόντος.

Κατά παρέκκλιση από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, οι εισαγωγές ορισμένων προϊόντων υπόκεινται σε προηγούμενη έκδοση άδειας εισαγωγής (κατάλογος με τα εν λόγω προϊόντα: <https://rabat.eregulations.org/media/Marchandises%20soumises%20aux%20licences%20d%27importation.pdf>).

Εμπορεύματα ελεύθερα προς εισαγωγή είναι αυτά που δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο των προϊόντων που υπόκεινται σε άδεια εισαγωγής.

Περιορισμοί εισαγωγής ισχύουν, μεταξύ άλλων, για όπλα και εκρηκτικά, μεταχειρισμένα ρούχα, μεταχειρισμένα ελαστικά και χαλιά παρόμοια με αυτά που παράγονται στο Μαρόκο.

Για την εισαγωγή εμπορευμάτων, τα οποία δεν υπόκεινται σε περιορισμούς, ο εισαγωγέας υποχρεούται να υποβάλει Δήλωση Ανάληψης Υποχρέωσης Εισαγωγής/ΔΑΥΕ (Engagement d'Importation) σε 5 αντίτυπα, η οποία συνοδεύεται από προτιμολόγιο, το οποίο πρέπει να 1.περιλαμβάνει τα στοιχεία του προμηθευτή, 2. περιγράφει τα προϊόντα στα γαλλικά, 3. αναγράφει τον δασμολογικό κωδικό, όταν είναι διαθέσιμος, 4. αναγράφει την αξία των εμπορευμάτων, υποδεικνύει το νόμισμα για πληρωμή, 5. αναγράφει τη διεύθυνση του αγοραστή, 6. χρησιμοποιεί το ευρωπαϊκό πρότυπο όσον αφορά την μορφή της ημερομηνίας (ηη/μμ/εεεε). Η δήλωση αυτή περιέρχεται στην τράπεζα επιλογής του εισαγωγέα για την αυτόματη χρέωση των τραπεζικών λογαριασμών του δικαιούχου και στην συνέχεια προορίζεται για τελωνειακή χρήση και την εξόφληση της συναλλαγής. Η άδεια εισαγωγής ισχύει για 6 μήνες.

Για την εισαγωγή εμπορευμάτων που μπορούν να προκαλέσουν ζημία στην εθνική παραγωγή μπορεί να υιοθετηθούν μέτρα διασφάλισης ή anti-dumping. Περισσότερες πληροφορίες για τα προϊόντα που υπόκεινται σε μέτρα εμπορικής άμυνας είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου:

<https://mcinet.gov.ma/fr/commerce-exterieur/antidumping> (μέτρα anti-dumping),

<https://www.mcinet.gov.ma/fr/avis-sauvegarde> (μέτρα διασφάλισης).

Για την εισαγωγή προϊόντων σε ποσόστωση χρειάζεται αίτηση ατελείας, στο πλαίσιο των εμπορικών Συμφωνιών μεταξύ του Μαρόκου και τρίτων χωρών, της Συμφωνίας Σύνδεσης και των εμπορικών Συμφωνιών με την ΕΕ, και άλλων πολυμερών Συμφωνιών.

Αναλυτικές πληροφορίες για τις τελωνειακές διαδικασίες εισαγωγής και εξαγωγής προϊόντων είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα της Μαροκινής Αρχής Τελωνείων και Έμμεσων Φόρων (Administration des Douanes et des Impôts indirects): <https://www.douane.gov.ma/web/quest>.

Από το 2010, οι τελωνειακές διαδικασίες εισαγωγής και εξαγωγής εμπορευμάτων έχουν ψηφιοποιηθεί και πραγματοποιούνται μέσω της **διαδικτυακής πύλης «PortNet»**, η οποία λειτουργεί ως one stop shop για το εξωτερικό εμπόριο: <https://www.portnet.ma/web/guichet-unique/accueil>.

B.1.7 Διαδικασίες εισαγωγής / περιορισμοί εισαγωγών

Η εισαγωγή πλήθους προϊόντων στο Μαρόκο υπόκειται, ανάλογα με τη φύση τους (βιομηχανικά, φαρμακευτικά, αγροτικά), σε διαδικασίες ελέγχου και αδειοδότησης, σύμφωνα με υποχρεωτικά εθνικά πρότυπα, ο κατάλογος των οποίων καθορίζεται από τις αρμόδιες μαροκινές Αρχές (π.χ. Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου, Υπουργείο Υγείας, Εθνική Αρχή Ασφάλειας Τροφίμων (Office National de Sécurité Sanitaire des Produits Alimentaires – ONSSA)).

Συγκεκριμένα, συγκρατούνται τα εξής:

Για την εισαγωγή ζώντων ζώων, ζωοτροφών, προϊόντων ζωικής προέλευσης, προϊόντων θαλάσσης και γλυκού νερού, φυτών και των προϊόντων φυτικής προέλευσης, χρειάζεται η ύπαρξη συμφωνημένων Υγειονομικών Πιστοποιητικών μεταξύ του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και της Εθνικής Αρχής Ασφάλειας Τροφίμων (Office National de Sécurité Sanitaire des Produits Alimentaires - ONSSA). Υγειονομικά πιστοποιητικά μεταξύ Ελλάδας και Μαρόκου έχουν ήδη συμφωνηθεί όσον αφορά τις εξαγωγές (i) αλιευτικών προϊόντων, (ii) γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων, (iii) μελιού και προϊόντων μελισσοκομίας και (iv) τροφών για ζώα συντροφιάς. (βλ. ιστότοπο ΥΠΑΑΤ <https://www.minagric.gr/for-farmer-2/eisagoges-ejogoges/ejagoges/288-pistopoiitikaiejagogon>).

Υποχρεωτική εγγραφή εξαγωγέων τροφίμων σε ηλεκτρονική πλατφόρμα

Σύμφωνα με το Διάταγμα n°466-23 (20.2.2023), από 1.1.2024, προβλέπεται υποχρεωτική εγγραφή όλων των αλλοδαπών εγκαταστάσεων παραγωγής και επεξεργασίας α) κρέατος και προϊόντων κρέατος, β) προϊόντων αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, γ) γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων, δ) χυμών και νέκταρ και ε) διατηρημένων λαχανικών, που πραγματοποιούν εξαγωγές προς το Μαρόκο, σε ηλεκτρονική πλατφόρμα της μαροκινής Εθνικής Αρχής Ασφάλειας Τροφίμων (Office National de Sécurité Sanitaire des Produits Alimentaires - ONSSA). Η διαδικασία της σχετικής καταχώρησης των εξαγωγικών επιχειρήσεων απαιτεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, κατάθεση πιστοποιητικού συμμόρφωσης υπογεγραμμένο και επικυρωμένο από την αρμόδια Αρχή της χώρας εγκατάστασης. Η εν λόγω πλατφόρμα είναι διαθέσιμη στον εξής σύνδεσμο <https://amex.onssa.gov.ma/Account/Login?ReturnUrl=%2F>.

Περιορισμοί και μέτρα για πρόληψη εισαγωγής και εξάπλωσης του βακτηρίου Xylella Fastidiosa

Σύμφωνα με το Διάταγμα 2279-22, που έχει τεθεί σε εφαρμογή από τον Σεπτέμβριο του 2023, απαγορεύεται η εισαγωγή καλλωπιστικών φυτών από όλες τις χώρες που έχουν προσβληθεί από το συγκεκριμένο βακτήριο. Τα σπυροφόρα φυτά μπορούν να εισαχθούν από χώρες που έχουν προσβληθεί, εφόσον προέρχονται από περιοχές που δεν έχουν προσβληθεί και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Οι εν λόγω ρυθμίσεις δεν αφορούν τους καρπούς και τα βρώσιμα φυτικά προϊόντα.

Εξωτερική ανάθεση του ελέγχου συμμόρφωσης των εισαγόμενων βιομηχανικών προϊόντων με υποχρεωτικά τεχνικά πρότυπα

Για την εισαγωγή στο Μαρόκο βιομηχανικών και ορισμένων καταναλωτικών προϊόντων, τα οποία εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Νόμου για την Ασφάλεια των Προϊόντων και των Υπηρεσιών (24-09 του 2009) και στα οποία επιβάλλεται η εφαρμογή υποχρεωτικών τεχνικών προδιαγραφών και προτύπων (βλ. ιστοσελίδα Μαροκινού Ινστιτούτου Τυποποίησης - MANOR: <http://www.imanor.gov.ma/>), είναι απαραίτητη η έκδοση σχετικού Πιστοποιητικού Συμμόρφωσης (Certificat de Conformité), σύμφωνα με τη νέα εξωτερική διαδικασία διαπίστωσης της συμμόρφωσης, η οποία ισχύει από το 2021. Η εν λόγω διαδικασία διενεργείται από εγκεκριμένες εταιρίες πιστοποίησης (Applus-Fomento, Bureau Veritas, TUV Rheinland, SGS Maroc, Intertek Labtest), είτε στη χώρα εξαγωγής (στις περισσότερες περιπτώσεις) είτε στο Μαρόκο, ανάλογα με τις κατηγορίες των συγκεκριμένων ελεγχόμενων προϊόντων. Το συγκεκριμένο σύστημα εξωτερικού ελέγχου δημιουργεί χρονική και χρηματική επιβάρυνση, επαναλαμβάνοντας τις πιστοποιήσεις που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί στην ΕΕ, βάσει των ευρωπαϊκών προτύπων.

Περισσότερες πληροφορίες για την συγκεκριμένη διαδικασία πιστοποίησης είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου:

<https://www.mcinet.gov.ma/fr/content/qualite-et-surveillance-des-marches/surveillance-du-march%C3%A9>.

Υποχρεωτική σήμανση Cmim για ηλεκτρικά προϊόντα και παιχνίδια

Το μέτρο ισχύει για αρκετά προϊόντα ηλεκτρικού εξοπλισμού που έχουν σχεδιαστεί είτε για αυτοτελή χρήση είτε για ενσωμάτωση σε άλλες συσκευές. Αν και η σήμανση Cmim είναι σε μεγάλο βαθμό ισοδύναμη με την ευρωπαϊκή σήμανση CE, η τελευταία δεν αρκεί πλέον για την εισαγωγή ευρωπαϊκών προϊόντων στο Μαρόκο. Για την απόκτηση της σήμανσης, είναι υποχρεωτική η προετοιμασία ενός «τεχνικού φακέλου» που περιέχει πληροφορίες σχετικά με τον σχεδιασμό, την παραγωγή και τη λειτουργία του προϊόντος, προς αξιολόγηση της ασφάλεια και της ηλεκτρομαγνητικής συμβατότητας.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου:

<https://www.mcinet.gov.ma/fr/content/les-produits-soumis-une-reglementation-technique-exigeant-le-marquage-cm#:~:text=C%D9%85%20est%20un%20marquage%20de,il%20porte%20le%20marquage%20C%D9%85%20>

Προϋποθέσεις για έκδοση άδειας κυκλοφορίας φαρμακευτικών προϊόντων

Άδεια κυκλοφορίας (Autorisation de Mise sur le Marché/AMM) για φάρμακα ξένων παραγωγών χορηγείται από το Υπουργείο Υγείας μόνον εφόσον υπάρχει επιτόπια παρουσία βιομηχανικής μονάδας ή εφόσον υπάρχει συνεργασία με εγχώριο βιομηχανικό εταίρο για σκοπούς παραγωγής ή διανομής (ο επιτόπιος εταίρος γίνεται ο νόμιμος κάτοχος της άδειας κυκλοφορίας). Η καθυστέρηση εξέτασης των φακέλων μπορεί να φτάσει έως και πάνω από 2 χρόνια, ενώ και οι άδειες που δίνονται είναι προσωρινές, με υποχρέωση ετήσιων ανανεώσεων. Δεδομένης της συγκεκριμένης διαδικασίας αδειοδότησης, η οποία δημιουργεί εκτενή δικαιώματα διάθεσης και εκμετάλλευσης των προϊόντων για τον εισαγωγέα, συνιστάται (α) η προσεκτική κατάρτιση των εμπορικών συμβάσεων με τους εισαγωγείς, καθώς και, προληπτικώς, (β) η κατάθεση, από πλευράς του εξαγωγέα, αιτήσεως προστασίας εμπορικών σημάτων και ευρεσιτεχνιών στον εδώ Οργανισμό Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας (<http://www.ompic.ma/fr>). Επιπλέον περιορισμό αποτελεί το γεγονός ότι δεν χορηγούνται νέες άδειες κυκλοφορίας, εάν για τα συγκεκριμένα φαρμακευτικά προϊόντα υπάρχει ήδη εγχώρια παραγωγή. Η αρμόδια Διεύθυνση Φαρμάκων και Φαρμακευτικής (Direction du Médicament et de la Pharmacie - DMP) του Υπουργείου Υγείας, καθώς και οι διαδικασίες για έκδοση της σχετικής άδειας κυκλοφορίας, βρίσκονται υπό αναμόρφωση.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα της DMP: <https://dmp.sante.gov.ma/>.

Προϋποθέσεις για κυκλοφορία καλλυντικών

Για την κυκλοφορία στην μαροκινή αγορά καλλυντικών, χρειάζεται προηγουμένως η ολοκλήρωση διαδικασίας εγγραφής τους (κάθε προϊόντος ξεχωριστά) σε μητρώο του Υπουργείου Υγείας. Σύμφωνα με την Αντιπροσωπεία της ΕΕ στο Μαρόκο, μετά την πανδημία Covid-19 δεν έχει εκδοθεί κανένα πιστοποιητικό εγγραφής. Μέχρι στιγμής, επιτρέπεται η κυκλοφορία καλλυντικών, των οποίων οι άδειες έχουν λήξει και δεν έχουν ανανεωθεί. Η αρμόδια Διεύθυνση Φαρμάκων και Φαρμακευτικής (Direction du Médicament et de la Pharmacie - DMP) του Υπουργείου Υγείας, καθώς και οι διαδικασίες για έκδοση της σχετικής άδειας κυκλοφορίας, βρίσκονται υπό αναμόρφωση.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα της DMP: <https://dmp.sante.gov.ma/>.

Απαιτήση υπογραφής και σφράγισης των βεβαιώσεων καταγωγής

Οι Τελωνειακές Αρχές του Μαρόκου απαιτούν, στην πράξη, οι «βεβαιώσεις καταγωγής» που αφορούν το σύνολο των ευρωπαϊκών εξαγωγών, να είναι υπογεγραμμένες και σφραγισμένες από τις Τελωνειακές Αρχές των κρατών μελών, παρά το γεγονός ότι, για τους «εγγεγραμμένους εξαγωγείς», η υποχρέωση σφράγισης και

υπογραφής των βεβαιώσεων καταγωγής δεν θα πρέπει να είναι απαραίτητη, σύμφωνα με την Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ – Μαρόκου και τις διαβεβαιώσεις των Μαροκινών Τελωνειακών Αρχών προς την Αντιπροσωπεία της ΕΕ.

Ισχύοντα μέτρα εμπορικής άμυνας

- Πρόσθετος δασμός διασφάλισης στις εισαγωγές λαμαρίνων από χάλυβα θερμής έλασης, λαμαρίνων από χάλυβα ψυχρής έλασης και λαμαρίνων επικάλυψης, σωλήνων παντός είδους από σίδηρο ή χάλυβα και επικαλυμμένων ξύλινων πάνελ.
- Πρόσθετος δασμός anti-dumping στις εισαγωγές σωλήνων PVC από ΕΕ, Ηνωμένο Βασίλειο και Μεξικό.

Τα μέτρα εμπορικής άμυνας που υιοθετούνται από τρίτες χώρες και αφορούν κ-μ της ΕΕ είναι διαθέσιμα στην εξής ιστοσελίδα: <https://tron.trade.ec.europa.eu/investigations/cases>.

Πολιτική Υποκατάστασης των Εισαγωγών

Προς ενίσχυση της βιομηχανικής βάσης της χώρας και περιορισμό του διαχρονικού ελλείμματος των εξωτερικών συναλλαγών, προωθείται από το Μαρόκο, τα τελευταία χρόνια, μετά την επιδημιολογική κρίση, η εφαρμογή αναπτυξιακής Πολιτικής Υποκατάστασης των Εισαγωγών, με την οποία επιδιώκεται η υποκατάσταση κατά το δυνατόν περισσότερων εισαγόμενων προϊόντων με εγχωρίως παραγόμενα, βάσει των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που διαθέτει η χώρα (πλουτοπαραγωγικές πηγές, τεχνογνωσία, κόστος ανθρώπινου δυναμικού).

Η εν λόγω πολιτική, σε συνδυασμό με αυτή του «Made in Morocco», εφαρμόζεται, μεταξύ άλλων, μέσω της έγκρισης πληθώρας επενδυτικών προγραμμάτων από την σχετική Τράπεζα Επενδυτικών Προτάσεων και αναπτύσσεται υπό την εποπτεία του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου, στο πλαίσιο υλοποίησης της γενικότερης βιομηχανικής πολιτικής (η οποία αναμένεται να επικαιροποιηθεί προσεχώς). Οι κλάδοι των φαρμακευτικών προϊόντων, καθώς και των αγρο-διατροφικών και βιομηχανικών προϊόντων, αποτελούν βασικούς τομείς προτεραιότητας της ανωτέρω πολιτικής.

Από την μία πλευρά, η εν λόγω πολιτική σχετίζεται με πολλαπλασιασμό, τα τελευταία χρόνια, των μη δασμολογικών απαιτήσεων και προδιαγραφών εισαγωγής στην χώρα ξένων προϊόντων, στο πλαίσιο προστασίας και ενίσχυσης της εγχώριας παραγωγής. Από την άλλη, η συγκεκριμένη πολιτική επιφυλάσσει ευκαιρίες για αλλοδαπές εταιρίες, οι οποίες ενδιαφέρονται να επενδύσουν στην χώρα (σε συνεργασία ενδεχομένως με εγχώριες), προς επέκταση των δραστηριοτήτων τους, με εφελτήριο το Μαρόκο, και σε τρίτες ενδο-αφρικανικές αγορές.

Καθεστώς προσωρινής εισαγωγής προϊόντων με σκοπό τη συμμετοχή τους σε δειγματισμούς και εμπορικές εκθέσεις

Η προσωρινή εισαγωγή προϊόντων για δειγματοληψίες, εμπορικές εκθέσεις και εκδηλώσεις, διέπεται από ειδική διαδικασία «Προσωρινής Εισαγωγής Δειγμάτων» (Admission temporaire des échantillons), προς αποφυγή καταβολής δασμών και εισαγωγικών φόρων. Η διαδικασία εκκινεί με συναφή αίτηση του ενδιαφερόμενου. Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο της μαροκινής Τελωνειακής Αρχής:

https://www.douane.gov.ma/c/journal/view_article_content?groupId=16&articleId=52621&version=1.0&iframe=true&width=900&height=550.

Προσωρινή εισαγωγή για επεξεργασία (Admission temporaire pour perfectionnement actif - ATPA)

Το καθεστώς προσωρινής εισαγωγής για επεξεργασία (ATPA) αφορά αγαθά που πρόκειται να τύχουν επεξεργασίας και να μεταποιηθούν στο Μαρόκο, είτε προς επανεξαγωγή, είτε προς διάθεση είτε προς αποθήκευση. Απευθύνεται αποκλειστικά στις εταιρίες που διαθέτουν τα απαραίτητα εργαλεία για την μεταποίηση και επεξεργασία των προϊόντων, για χρονική διάρκεια έως 2 έτη, και συνεπάγεται την απαλλαγή από καταβολή δασμών και εισαγωγικών φόρων. Η διάθεση, μεταξύ κατασκευαστών, πρώτων υλών που υπάγονται στο καθεστώς ATPA, ανεξάρτητα από το βαθμό επεξεργασίας, επιτρέπεται αυτόματα από το τελωνείο και δεν απαιτείται προηγούμενη έγκριση. Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο της μαροκινής Τελωνειακής Αρχής:

<https://www.douane.gov.ma/gr/showQR.jsf?idQR=531&style=rouge&iframe=true&width=548&height=400>.

Το σύνολο των ανακοινώσεων του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου προς τους ενδιαφερόμενους οικονομικούς φορείς (όσον αφορά, μεταξύ άλλων, μέτρα εμπορικής άμυνας, νέες προδιαγραφές και πρότυπα, περιορισμούς κ.α.), είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<https://www.mcinet.gov.ma/fr/content/avis-et-annonces> .

Πληροφορίες σχετικά με μη δασμολογικά εμπόδια πρόσβασης στην μαροκινή αγορά είναι διαθέσιμα και στην εξής ιστοσελίδα της ΕΕ: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/barriers/results?isSps=false&countries=MA>

Δεν είναι υποχρεωτική, αλλά συνιστάται, η συνεργασία με αξιόπιστο Μαροκινό εκτελωνιστή.

B.1.8 Εξασφάλιση πιστώσεων-χρηματοδοτήσεων

Ο τραπεζικός τομέας στο Μαρόκο αναπτύσσεται ταχύτατα. Το τραπεζικό σύστημα, το οποίο αρχικά είχε σχεδιαστεί σύμφωνα με το γαλλικό σύστημα, συνεχίζει να εκσυγχρονίζεται. Οι τράπεζες του Μαρόκου είναι από τις μεγαλύτερες της Αφρικής και επεκτείνουν διαρκώς την παρουσία τους στην αφρικανική ήπειρο. Ο κλάδος χαρακτηρίζεται από ικανοποιητικό ανταγωνισμό, διαθέτοντας έναν σημαντικό αριθμό εγχώριων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με διεθνή εμβέλεια, καθώς και αρκετές θυγατρικές ξένων τραπεζών.

Υπεύθυνη για την εποπτεία του τραπεζικού τομέα της χώρας είναι η Κεντρική Τράπεζα του Μαρόκου (Bank Al-Maghrib - BAM). Η Bank Al-Maghrib είναι αρμόδια για τη ρύθμιση και την εποπτεία των τραπεζών, την εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής, τη διαχείριση των συναλλαγματικών αποθεμάτων και τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.

Σύμφωνα με στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας του Μαρόκου (Bank Al Maghrib), στο τέλος του 2023, ο αριθμός των εγκεκριμένων πιστωτικών ιδρυμάτων και παρόμοιων οργανισμών στο Μαρόκο ανήλθε σε 90, εκ των οποίων:

- 19 τράπεζες (6 εισηγμένες στο Χρηματιστήριο της Καζαμπλάνκα)
- 5 συμμετοχικές τράπεζες
- 29 εταιρίες χρηματοδότησης
- 6 υπεράκτιες τράπεζες

- 11 ενώσεις μικροπιστώσεων
- 16 ιδρύματα πληρωμών
- το Caisse de Dépôt et de gestion
- το Caisse Centrale de Garantie

Αναλυτικά βλ. ιστοσελίδα Bank Al Maghrib: <https://www.bkam.ma/Statistiques/Statistiques-sur-le-secteur-bancaire/Structure-du-systeme-bancaire>

Οι μεγαλύτερες τράπεζες του Μαρόκου είναι, κατά σειρά μεγέθους, οι:

- [Attijariwafa Bank](#) (ιδιοκτησίας επενδυτικού fund Βασιλικής οικογένειας)
- [Banque Centrale Populaire](#) (BCP)
- [Bank of Africa](#) (παλαιότερα Banque Marocaine du Commerce Extérieur – BMCE)
- [Société Générale Maroc](#) (SGM)
- [Credit Immobilier et Hotelier](#) (CIH)
- [Banque Marocaine du Commerce et de l'Industrie](#) (BMCI)
- [Crédit du Maroc](#) (CDM)

Το ποσοστό διείσδυσης των τραπεζικών υπηρεσιών είναι περίπου 78%, με το υπόλοιπο ποσοστό να αποτελείται, κυρίως, από αγροτικά και λιγότερο εύπορα τμήματα της αγοράς. Ο τομέας κυριαρχείται από τοπικές τράπεζες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν το 82,3 % των περιουσιακών στοιχείων του κλάδου.

Η πίστωση κατανέμεται ελεύθερα και η Κεντρική Τράπεζα χρησιμοποιεί έμμεσες μεθόδους για τον έλεγχο του επιτοκίου και του όγκου της πίστωσης. Τον Ιούνιο του 2024, η BAM αποφάσισε την μείωση του βασικού επιτοκίου, κατά 25 μονάδες βάσης, στο 2,75%, μετά από τη διατήρησή του στο 3% από τον Μάρτιο του 2023.

Οι μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε μια σειρά χρηματοοικονομικών προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων δανείων, πιστωτικών γραμμών και χρηματοδοτικών διευκολύνσεων. Το Μαρόκο ενθαρρύνει την ανάπτυξη του τομέα των ΜΜΕ και έχει αναλάβει πρωτοβουλίες για να διευκολύνει την πρόσβασή τους στη χρηματοδότηση. Προς αυτή την κατεύθυνση, εφαρμόζονται αξιόλογα προγράμματα εγγύησης δανείων, συχνά με την υποστήριξη διεθνών και ευρωπαϊκών αναπτυξιακών Οργανισμών, που αποσκοπούν στη μείωση του κινδύνου για τους δανειστές και στην ενθάρρυνση του δανεισμού προς τις ΜΜΕ. Όσον αφορά την πρόσβαση σε τραπεζική χρηματοδότηση για τις ΜΜΕ, χρήσιμη μπορεί να φανεί η σχετική ψηφιακή πλατφόρμα «Fin-Crea»: <https://www.fincrea.ma/#/Index/Index>.

Προκειμένου να ανοίξουν τραπεζικό λογαριασμό, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να είναι εγγεγραμμένες στο Εμπορικό Μητρώο.

Σύμφωνα με το Global Financial Centres Index (GFCI), τον Σεπτέμβριο του 2024, το Χρηματιστήριο της Καζαμπλάνκα κατατάχθηκε πρώτο στην Αφρική (προηγούνταν του Γιοχάνεσμπουργκ σταθερά από το 2016 μέχρι το 2022). Ωστόσο, με μόνο 77 εισηγμένες εταιρίες, οι τρέχουσες επενδυτικές επιλογές παραμένουν περιορισμένες.

B.1.9 Καθεστώς ιδιοκτησίας

Το Μαρόκο, παραδοσιακά, αναγνωρίζει σε ξένους ιδιώτες και ξένες εταιρίες δικαιώματα έγγειας ιδιοκτησίας, με εξαίρεση περιπτώσεις που αφορούν σε αγροτική γη. Ωστόσο, ο ν.62-19 του 2021 και η σχετική εγκύκλιος για την εφαρμογή του, περί αγροτικής μεταρρύθμισης, προέβλεψαν την δυνατότητα απόκτησης αγροτικής γης από αλλοδαπούς, προς πραγματοποίηση μίας επένδυσης ή άλλου οικονομικού έργου μη γεωργικής φύσεως, με την προϋπόθεση να λάβουν πρώτα «πιστοποιητικό μη γεωργικής χρήσης» (Attestation de Vocation Non Agricole - AVNA) από τις αρμόδιες αρχές. Επιδίωξη του Μαρόκου ήταν η διατήρηση ισορροπιών, μεταξύ εγχώριας κυριαρχίας, όσον αφορά την έγγεια ιδιοκτησία, και τόνωσης και ενθάρρυνσης των επενδύσεων. Πληροφορίες για το AVNA μπορούν να αναζητηθούν στις ιστοσελίδες των Περιφερειακών Κέντρων Επενδύσεων. Ενδεικτικά βλ. Καζαμπλάνκας: <https://www.cri-invest.ma/procedures/6>.

Αρμόδια για την έκδοση, εγγραφή και τήρηση τίτλων έγγειας ιδιοκτησίας είναι η Εθνική Υπηρεσία Διατήρησης Ακινήτων, Μητρώων Ιδιοκτησίας και Χαρτογραφίας (National Agency for Real Estate Conservation, Property Registries, and Cartography - ANCFCC). Τα έγγραφα που απαιτούνται για την εγγραφή ενός τίτλου ακίνητης περιουσίας στο ANCFCC είναι, σε γενικές γραμμές, τα εξής: γνήσιος τίτλος ιδιοκτησίας (πώληση, πράξη δωρεάς κ.λπ.), κτηματολογικό σχέδιο του ακινήτου, ισχύον πιστοποιητικό ιδιοκτησίας (αν υπάρχει), αίτημα εγγραφής στο ANCFCC, αποδεικτικό πληρωμής τελών εγγραφής, οποιαδήποτε άλλη σχετική τεκμηρίωση. Περισσότερες πληροφορίες μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα του ANCFCC: <https://www.ancfcc.gov.ma/>.

Περίπου το 30% της γης είναι εγγεγραμμένο στο επίσημο σύστημα, ποσοστό που αφορά σχεδόν στο σύνολό του αστικές περιοχές. Εκτός από το επίσημο σύστημα εγγραφής, χρησιμοποιούνται ευρέως έγγραφα που ονομάζονται «moukija», τα οποία εκδίδονται από παραδοσιακούς συμβολαιογράφους, που ονομάζονται «adouls» και παρέχουν περιορισμένο επίπεδο ασφάλειας σε σχέση με έναν επίσημο τίτλο.

B.1.10 Εργασιακό καθεστώς

Απασχόληση και αγορά εργασίας

Σύμφωνα με στοιχεία της Ανώτατης Επιτροπής Προγραμματισμού του Μαρόκου (Haut Commissariat au Plan - HCP), η αγορά εργασίας δεν έχει επιτύχει να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις της αιφνίδιας απώλειας σχεδόν 432.000 θέσεων, κατά την περίοδο του Covid-19. Τα ποσοστά ανεργίας εξακολουθούν να απέχουν από τα προ πανδημίας επίπεδα, λόγω των συνεχιζόμενων ξηρασιών και των επιπτώσεων των επίμονων διεθνών γεωπολιτικών εντάσεων.

Σύμφωνα με στοιχεία της HCP, μεταξύ των ετών 2022 και 2023, η εθνική οικονομία απώλεσε συνολικά 157.000 θέσεις εργασίας (μείωση 198.000 θέσεων σε αγροτικές περιοχές και αύξηση 41.000 θέσεων σε αστικές περιοχές), μετά από απώλεια 24.000 θέσεων την προηγούμενη χρονιά. Ο τομέας των κατασκευών συνέβαλε στη δημιουργία 19.000 θέσεων εργασίας, ο τομέας των υπηρεσιών 15.000 θέσεων, ο τομέας της βιομηχανίας (συμπεριλαμβανομένου της βιοτεχνίας) 7.000 θέσεων, ενώ ο τομέας της γεωργίας, δασοκομίας και αλιείας απώλεσε 202.000 θέσεις εργασίας.

Ο αριθμός των ανέργων, το 2023, έφτασε τους 1.580.000 (συνολική αύξηση 138.000 ατόμων, εκ των οποίων 98.000 σε αστικές περιοχές και 40.000 σε αγροτικές). Το ποσοστό ανεργίας, σε εθνικό επίπεδο, αυξήθηκε, από 11,8% το 2022 σε 13% το 2023 (από 15,8% σε 16,8% σε αστικές περιοχές και από 5,2% σε 6,3% σε αγροτικές περιοχές). Τα ποσοστά ανεργίας παρέμειναν υψηλότερα μεταξύ των νέων ηλικίας 15-24 ετών (35,8%), των αποφοίτων (19,7%) και των γυναικών (18,3%). Αντίστοιχα, ο όγκος της υποαπασχόλησης αυξήθηκε από 972.000 σε 1.043.000 άτομα σε εθνικό επίπεδο, από 520.000 σε 560.000 σε αστικές περιοχές και από 452.000 σε 483.000 σε αγροτικές. Έτσι, ο ρυθμός υποαπασχόλησης αυξήθηκε από 9% σε 9,8% σε εθνικό επίπεδο (από 8,1% σε 8,7% σε αστικές περιοχές και από 10,4% σε 11,6% σε αγροτικές περιοχές).

Σύμφωνα με μελέτη της Ανώτατης Επιτροπής Προγραμματισμού του Μαρόκου (Haut Commissariat au Plan - HCP), σε συνεργασία με την Διεθνή Οργάνωση Εργασίας, η οποία παρουσιάστηκε το 2023, η παράτυπη απασχόληση ανέρχεται σε ποσοστό 67,6% της συνολικής απασχόλησης στην χώρα. Το 96% της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα είναι παράτυπη. Οι αμοιβές των εργαζομένων στον ανεπίσημο τομέα κατέγραψαν μείωση μεταξύ των ετών 2014 και 2019, φτάνοντας τα 18,79 DH/ώρα (περίπου 1,80 €), ποσό ίσο με το 1/5 της αμοιβής αντίστοιχων εργαζομένων του επίσημου τομέα.

Δεδομένων των επίμονων πληθωριστικών πιέσεων και των επιπτώσεων του ελλείμματος της απασχόλησης στην εξέλιξη του εισοδήματος και της αποταμίευσης, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας αποτελεί προτεραιότητα για την μαροκινή Κυβέρνηση.

Κανονιστικό πλαίσιο

Σύμφωνα με τον Μαροκινό Εργατικό Κώδικα, Ν. 65-99 του 2003, υπάρχουν δύο τύποι συμβάσεων εργασίας: ορισμένου χρόνου και αορίστου χρόνου. Στο πλαίσιο μιας σύμβασης εργασίας ορισμένου χρόνου, η διάρκεια της απασχόλησης λήγει σε καθορισμένη ημερομηνία και η πρόωρη καταγγελία με πρωτοβουλία του εργοδότη έχει ως αποτέλεσμα την καταβολή αποζημίωσης ίσης με το ποσό των αντίστοιχων μισθών για το υπόλοιπο της σύμβασης. Μια σύμβαση αορίστου χρόνου μπορεί να λυθεί ανά πάσα στιγμή με εφαρμογή μιας σαφώς καθορισμένης διαδικασίας απόλυσης. Ο νόμος απαγορεύει την απόλυση εργαζομένου χωρίς βάσιμο λόγο και η μη τήρηση αυτής της διαδικασίας μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την δικαστική επιδίκαση αποζημίωσης στον απολυθέντα εργαζόμενο. Στην πράξη, οι περιπτώσεις όπου εργοδότες και εργαζόμενοι προσφεύγουν στα δικαστήρια είναι σπάνιες, καθώς και οι δύο πλευρές επιλέγουν συνήθως μια φιλική επίλυση εξωδικαστικού συμβιβασμού, που επιτρέπει την ταχύτερη καταβολή μειωμένης αποζημίωσης.

Η νόμιμη διάρκεια εργασίας σε μη γεωργικές δραστηριότητες ορίζεται σε 2.288 ώρες ετησίως (δηλαδή 44 ώρες την εβδομάδα). Η διάρκεια αυτή μπορεί να καταναμηθεί ελεύθερα από τον εργοδότη καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, σύμφωνα με τις ανάγκες της εταιρείας, υπό την προϋπόθεση ότι οι κανονικές ώρες εργασίας δεν υπερβαίνουν τις 10 ημερησίως. Στις αγροτικές δραστηριότητες, το κανονικό ωράριο εργασίας ορίζεται σε 2.496 ώρες ετησίως, καταναμημένο ανά περιόδους ανάλογα με τις ανάγκες των καλλιεργειών.

Το σύνηθες ωράριο εργασίας των επιχειρήσεων είναι 8.30-12.30 και 14.30-17.00 από Δευτέρα έως Παρασκευή. Κατά την διάρκεια του Ραμαζανιού δεν εφαρμόζεται διακεκομμένο ωράριο, αλλά συνεχές και κατά δύο ώρες μειωμένο.

Τον Σεπτέμβριο του 2023, επήλθε 5% αύξηση του ελάχιστου διεπαγγελματικού μισθού, σε 16,33 DH την ώρα και 3.119 DH το μήνα. Τον Απρίλιο του 2024, συμφωνήθηκε, επιπλέον 5% αύξηση από τον Ιανουάριο του 2025 και 5% αύξηση από τον Ιανουάριο του 2026.

Το Μαρόκο έχει περίπου 20 Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας στους ακόλουθους τομείς: τηλεπικοινωνίες, αυτοκινητοβιομηχανία, οδικές μεταφορές, βιομηχανία κονσερβοποίησης ψαριών, εργοστάσια καλωδίων αεροσκαφών, συλλογή οικιακών απορριμμάτων, κεραμικά, ναυτικές κατασκευές και επισκευές, βιομηχανία χαρτιού, επικοινωνίες και τεχνολογία πληροφοριών, και τράπεζες.

Η χώρα διαθέτει σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, το οποίο πληρώνεται τόσο από τους εργοδότες όσο και από τους εργαζόμενους, και περιλαμβάνει παροχές όπως ιατροφαρμακευτική ασφάλιση, νοσοκομειακή περίθαλψη και σύνταξη. Το κόστος των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης για τον εργοδότη μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με τον μισθό του εργαζομένου και τον τομέα δραστηριότητας. Λεπτομέρειες μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα του Εθνικού Ταμείου Κοινωνικής Ασφάλισης (La Caisse Nationale de Sécurité Sociale - CNSS): <https://www.cnss.ma/fr/content/paiement-de-vos-cotisations-sociales>.

Οι αλλοδαποί που επιθυμούν να εργαστούν στο Μαρόκο χρειάζονται γενικά άδεια εργασίας. Άδεια παραμονής απαιτείται επίσης για αλλοδαπούς που μένουν στο Μαρόκο για μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι απαιτήσεις και οι διαδικασίες για την απόκτηση αυτών των αδειών μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με την εθνικότητα του ατόμου και τη φύση της απασχόλησής του. Γενικά, μαροκινός εργοδότης που επιθυμεί να προσλάβει αλλοδαπό εργαζόμενο πρέπει να λάβει άδεια από το Υπουργείο Εργασίας, η οποία χορηγείται με τη μορφή θεώρησης που επικολλάται στη λεγόμενη Σύμβαση Εργασίας αλλοδαπού (Contrat de travail étranger). Προηγουμένως, ο εργοδότης πρέπει να υποβάλει αίτημα για βεβαίωση δραστηριότητας (demande d'attestation d'activité) από την Εθνική Υπηρεσία για την Προώθηση της Απασχόλησης και των Δεξιοτήτων ([Agence Nationale de Promotion de l'Emploi et des Compétences](https://www.anapec.ma) - ANAPEC). Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την Σύμβαση Εργασίας για αλλοδαπούς είναι διαθέσιμες στην σχετική ειδική ιστοσελίδα <https://www.lec.ma/contrat-travail-etranger-maroc-expert-comptable>.

B.2 Στρατηγική Εισόδου στην Αγορά του Μαρόκου

Ο ανταγωνισμός που υπάρχει από ισπανικά, γαλλικά, ιταλικά, κινεζικά και τουρκικά προϊόντα και επιχειρήσεις, τόσο μέσω εδώ εγκατεστημένων θυγατρικών, όσο και εκτεταμένων εξαγωγών, επιβάλλει στους νεοεισερχόμενους στην μαροκινή αγορά την πραγματοποίηση δαπανών προβολής και τη διάθεση επαρκούς χρόνου δικτύωσης. Ο παράγοντας εξοικονόμησης κόστους, καθώς και η ικανότητα προσαρμογής στα συναλλακτικά ήθη της χώρας και ανάπτυξης ειλικρινών διαπροσωπικών σχέσεων πρέπει να θεωρούνται ως καθοριστικές παράμετροι για την τελική επιλογή συνεργάτη από την πλευρά των μαροκινών επιχειρηματιών.

Το Γραφείο μας μπορεί να συνδράμει τις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις όσον αφορά την εύρεση και διερεύνηση της αξιοπιστίας πιθανών μαροκινών συνεργατών.

B.2.1 Συνεργασία με Αντιπροσώπους/διανομείς

Οι ξένες εταιρίες, συνήθως, διακινούν τα προϊόντα τους στο Μαρόκο μέσω αντιπροσώπου ή εισαγωγέα-διανομέα. Προς επίτευξη μακροχρόνιων συνεργασιών με αξιόπιστους μαροκινούς συνεργάτες, κρίνεται σκόπιμη η ανάπτυξη και διατήρηση τακτικών διαπροσωπικών επαφών. Για τεχνικά προϊόντα, η παροχή υπηρεσιών υποστήριξης, μετά την πώληση, συμβάλλει σημαντικά στην διατήρηση των συνεργασιών.

Το καθεστώς του εμπορικού αντιπροσώπου ρυθμίζεται στα άρθρα 393 επόμενα του μαροκινού Εμπορικού Κώδικα. Εν γένει, το μαροκινό σχετικό νομοθετικό πλαίσιο δεν διαφέρει από τη νομοθεσία των ευρωπαϊκών χωρών και την διεθνή πρακτική.

Σύμφωνα με το άρθρο 393 του μαροκινού Εμπορικού Κώδικα, η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας είναι μια εντολή με την οποία ένα υποκείμενο αναλαμβάνει να συνάπτει σε συνεχή βάση τις αγορές ή τις πωλήσεις, συμπεριλαμβανομένων όλων των άλλων παρεπόμενων πράξεων, στο όνομα και για λογαριασμό άλλου υποκειμένου, είτε πρόκειται για παραγωγό, είτε για έμπορο, είτε για άλλο αντιπρόσωπο. Αν και η μαροκινή νομοθεσία δεν απαιτεί από τον εμπορικό αντιπρόσωπο να έχει κατοικία στο Μαρόκο ή μαροκινή ιθαγένεια, ωστόσο, η υπαγωγή της σύμβασης αντιπροσωπείας σε ξένο δίκαιο απαγορεύεται. Κατά συνέπεια, μια σύμβαση αντιπροσωπείας που έχει τα αποτελέσματά της στο μαροκινό έδαφος, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τα εξής:

- Μπορεί να έχει τη μορφή τόσο σύμβασης ορισμένου χρόνου όσο και σύμβασης αορίστου χρόνου και, σε περίπτωση που η σύμβαση ορισμένου χρόνου εκτελείται ακόμη και μετά τη λήξη της, γίνεται αυτόματα σύμβαση αορίστου χρόνου.

- Εάν ο εντολέας και ο αντιπρόσωπος δεσμεύονται με σύμβαση αορίστου χρόνου, ο εντολέας μπορεί να καταγγείλει τη συμβατική του σχέση με τον αντιπρόσωπο ανά πάσα στιγμή. Ωστόσο, απαιτείται η τήρηση των ακόλουθων προθεσμιών, οι οποίες μπορούν μόνο να αυξηθούν (και όχι να μειωθούν) με συμφωνία των μερών:
ένα μήνα, εάν η λύση γίνει κατά το πρώτο έτος
δύο μήνες, κατά το δεύτερο έτος
τρεις μήνες, από το τρίτο έτος.

- Ο εντολέας, ωστόσο, μπορεί να καταγγείλει τη σύμβαση χωρίς προειδοποίηση, σε περίπτωση βαριάς αμέλειας του εμπορικού αντιπροσώπου.

- Ο εμπορικός αντιπρόσωπος δικαιούται αμοιβή που ορίζεται κατόπιν συμφωνίας μεταξύ των μερών και, ελλείπει συμφωνίας, με βάση τα έθιμα του επαγγέλματος. Αυτή η αμοιβή συνήθως συνδέεται, εν όλω ή εν μέρει, με προμήθεια, που υπολογίζεται με βάση την αξία των υποθέσεων που διαπραγματεύεται ο αντιπρόσωπος.

Από πλευράς μας, σημειώνουμε ότι η επιλογή συνεργάτη προϋποθέτει ενδελεχή έρευνα και προηγούμενη διαπροσωπική επαφή. Συνίσταται προσεκτική κατάρτιση της σύμβασης, με ιδιαίτερη προσοχή στους όρους της, ιδίως όσον αφορά δικαιώματα και υποχρεώσεις, διανομή των κερδών, δικαιώματα βιομηχανικής ιδιοκτησίας, διαδικασία λύσης, καθώς και συνέπειες μη ορθής εκπλήρωσης των συμφωνημένων. Σκόπιμη

κρίνεται η πρόβλεψη διαιτητικής επίλυσης των διαφορών. Εφόσον κρίνεται αναγκαίο, αίτηση προστασίας εμπορικών σημάτων και ευρεσιτεχνιών κατατίθεται στον μαροκινό Οργανισμό Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας <http://www.ompic.ma/fr> (απαραίτητη για ορισμένες κατηγορίες προϊόντων πχ. φάρμακα και καλλυντικά).

Πληροφορίες για τα δίκτυα διανομής βλ. κατωτέρω, κεφάλαιο Β.2.3.

B.2.2 Δημιουργία θυγατρικής/υποκαταστήματος/αντιπροσωπείας/κοινοπραξίας/ franchising

Η διαδικασία ίδρυσης εταιρείας περιγράφεται ανωτέρω, στο κεφάλαιο Β.1.2 «Διαδικασία ίδρυσης εταιρείας». Άνω του 95% των εταιρειών που δημιουργούνται στην χώρα είναι Ε.Π.Ε. (SARL).

Η επιλογή συνεργάτη για τη δημιουργία κοινοπραξίας προϋποθέτει ενδελεχή έρευνα και προηγούμενη διαπροσωπική επαφή. Συνίσταται ιδιαίτερη προσοχή στους όρους της σύμβασης, ιδίως όσον αφορά την διανομή των κερδών και δικαιώματα βιομηχανικής ιδιοκτησίας. Σκόπιμη κρίνεται η πρόβλεψη διαιτητικής επίλυσης των διαφορών.

Στο Μαρόκο δεν έχει θεσπιστεί ειδικό νομοθετικό πλαίσιο το οποίο να αφορά το franchise, με αποτέλεσμα, πέραν της σύμβασης μεταξύ των μερών, να εφαρμόζεται το κοινό ενοχικό δίκαιο / δίκαιο των συμβάσεων (Code des Obligations et des Contrats).

Πριν από την δεκαετία του 90, οι περιπτώσεις franchising στο Μαρόκο ήταν περιορισμένες. Το πρώτο franchise στη χώρα ήταν στον τομέα των μεταφορών, το 1962 με την Avis, και ακολούθησαν οι Herz (1963) και Eurocar (1978). Το 1981 εμφανίστηκε στο Μαρόκο η σχολή εκμάθησης Η/Υ Pigier και αργότερα οι Meridien στον ξενοδοχειακό τομέα και Naf Naf στα ενδύματα. Από το 1990 και μετά, η εξάπλωση του franchising ήταν ραγδαία στις μεγάλες πόλεις (Ραμπάτ, Καζαμπλάνκα, Ταγγέρη, Μαρακές, Αγκαντίρ, Φεζ, Μεκνές). Τομείς που δραστηριοποιούνται εταιρίες franchise: ένδυση, εστίαση, καλλυντικά επίπλωση, ακίνητα, ενοικιάσεις αυτοκινήτων, διανομή κ.α.. Τα περισσότερα δίκτυα αφορούν γαλλικά franchise, εγχώρια, αμερικανικά, ισπανικά, ιταλικά. Η αυξημένη επιρροή των ευρωπαϊκών καταναλωτικών προτύπων, ιδιαίτερα στις μεγάλες πόλεις, η αστικοποίηση, η ανάπτυξη του τουρισμού, ο εκσυγχρονισμός των υποδομών και η αύξηση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού δημιουργούν καλές προοπτικές ανάπτυξης του τομέα του franchising.

B.2.3 Δίκτυα Διανομής

Ο τομέας της διανομής στο Μαρόκο, ο οποίος αντιπροσωπεύει περίπου το 8% του ΑΕΠ της χώρας, συνεχίζει να κυριαρχείται από τα παραδοσιακά δίκτυα (μικρά παντοπωλεία, υπαίθριες αγορές/souk, δημοτικές αγορές και πλανόδιοι πωλητές) κυρίως χάρη στην παρουσία τους στις γειτονιές και στην εύκολη προσβασιμότητα, αλλά και γιατί απευθύνονται σε στρώματα του πληθυσμού με χαμηλό εισόδημα. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, το 80% της διανομής παρέχεται από παραδοσιακά δίκτυα (χονδρικές αγορές και λιανοπωλητές), ενώ το υπόλοιπο 20% από τα σύγχρονα δίκτυα διανομής (μεγάλα και μεσαία καταστήματα, καθώς και ηλεκτρονικό εμπόριο), ποσοστό το οποίο διπλασιάστηκε εντός της τελευταίας δεκαετίας. Τα παραδοσιακά παντοπωλεία ανέρχονται σε 45.000.

Οι μεγάλοι διανομείς εμφανίστηκαν στις αρχές της δεκαετίας 90 με το κατάστημα Marjane (θυγατρική του επενδυτικού ομίλου Al Mada, ιδιοκτησίας Βασιλικής οικογένειας). Αρχικά συγκεντρώθηκαν στον άξονα Καζαμπλάνκα-Ραμπάτ, αλλά μετά το 2000 έχουν αναπτυχθεί σημαντικά και σε άλλα αστικά κέντρα και επαρχιακές πόλεις.

Οι μεγαλύτερες αλυσίδες σούπερ μάρκετ, κατά σειρά προτίμησης των Μαροκινών καταναλωτών, είναι:

- Marjane (150 σημεία πώλησης, σε 30 πόλεις)
- Carrefour (Label'Vie Group, 95 σημεία πώλησης)
- BIM (687 σχετικά μικρά σημεία πώλησης, τουρκικών συμφερόντων)
- Asswak Assalam (Yhna Holding, 14 σημεία πώλησης)
- Atacadao (Label'Vie Group, 11 σημεία πώλησης)

Όσον αφορά στο hard discount, το τουρκικό BIM έχει εγκατασταθεί και επεκτείνεται δυναμικά στο Μαρόκο, προβάλλοντας τις μειωμένες τιμές ως το σημαντικότερο μέσο για την προσέλκυση του Μαροκινού καταναλωτή.

Οι μεγάλες επιφάνειες αφορούν επίσης σε έπιπλα (Kitea, IKEA, Mobilia), οικιακό ηλεκτρικό εξοπλισμό (Electroplanet, Tangerois), και σε do-it-yourself (Mr. Bricolage, Bricoma, Weldom). Οι πωλήσεις φαρμάκων υποστηρίζονται από ένα καλά ανεπτυγμένο δίκτυο φαρμακείων.

Ορισμένα προϊόντα εξακολουθούν να διανέμονται μέσω κατακερματισμένων δικτύων. Για παράδειγμα, σιδηρικά προϊόντα είναι διαθέσιμα σε πολύ μικρά παραδοσιακά καταστήματα και σε μεγάλες αλυσίδες ειδών κατασκευής. Συνεπώς, η είσοδος στην συγκεκριμένη αγορά απαιτεί είτε συνεργασία με μεγάλα καταστήματα πώλησης είτε με έναν μεσάζοντα / χονδρέμπορο που έχει πρόσβαση σε μια ευρεία βάση μικρών καταστημάτων.

B.2.4 Προώθηση – Διαφήμιση

Η τηλεόραση κατέχει την μερίδα του λέοντος για την διαφήμιση των προϊόντων ευρείας κατανάλωσης (τρόφιμα, ποτά, προϊόντα υγιεινής). Οι εφημερίδες και τα περιοδικά παρέχουν διαφημιστικό χώρο για μεγάλη ποικιλία προϊόντων. Όσον αφορά τις διαφημιστικές πινακίδες, η σημασία τους είναι αυξημένη. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις στρέφονται όλο και περισσότερο στη διαφήμιση μέσω διαδικτύου και μέσω κοινωνικής δικτύωσης (ειδικά οι απευθυνόμενες σε γυναικείο κοινό), ως πλέον οικονομικού και άμεσου τρόπου προσέγγισης των καταναλωτών. Ενδείκνυται ο δειγματισμός σε ευρύ ή στοχευμένο κοινό, αναλόγως με το είδος και την τιμή του συγκεκριμένου προϊόντος. Ο μήνας του Ραμαζανίου αποτελεί τον πλέον αποδοτικό στον χώρο της διαφήμισης.

Οι περισσότεροι Μαροκινοί διανομείς εισαγόμενων αγαθών αναμένουν από τους προμηθευτές να τους παρέχουν την απαραίτητη διαφήμιση και υποστήριξη στην προώθηση των προϊόντων στην αγορά, ειδικά όταν πρόκειται για νέο αγαθό. Πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η κουλτούρα, η θρησκεία και τα ήθη της χώρας.

Απαραίτητη θεωρείται η συμμετοχή ή/και επίσκεψη των ελληνικών επιχειρήσεων στις μεγάλες Διεθνείς Εκθέσεις που λαμβάνουν χώρα στο Μαρόκο, και οι οποίες αφορούν βασικούς εξωστρεφείς τομείς της ελληνικής οικονομίας, όπως η έκθεση κατασκευών, δημοσίων έργων και δομικών υλικών «SIB», η έκθεση

αγροτικών προϊόντων και τροφίμων «SIAM», η έκθεση αλιείας και υδατοκαλλιέργειας «Halieutis», η έκθεση ηλιακής ενέργειας και ενεργειακής αποδοτικότητας «Solair Expro Maroc» και η έκθεση τεχνολογίας «Gitex Africa». Μέσω των εκθέσεων, οι ελληνικές επιχειρήσεις έχουν την δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με το εδώ σχετικό επιχειρηματικό περιβάλλον και με Μαροκινούς διανομείς του συγκεκριμένου κλάδου.

B.2.5 Πρακτικές οδηγίες

Μέλημα των ελληνικών επιχειρήσεων θα πρέπει να είναι η ανάπτυξη και διατήρηση μακροχρόνιων επαγγελματικών σχέσεων με αξιόπιστους και συνεπείς μαροκινούς συνεργάτες. Η χρήση της αραβικής ή της γαλλικής γλώσσας μπορεί να διευκολύνει σημαντικά τις επαγγελματικές επαφές, χωρίς, ωστόσο, να αποκλείεται η συνεννόηση στα αγγλικά, ειδικά όσον αφορά τις μεγάλες επιχειρήσεις.

Κατά τις επιχειρηματικές επαφές πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η κουλτούρα, η θρησκεία και τα ήθη της χώρας, καθώς και ο ανεπτυγμένος σεβασμός στην ιεραρχία που χαρακτηρίζει την μαροκινή κοινωνία.

Η επανέναρξη απευθείας πτήσεων Αθήνας-Μαρακές (από την Aegean), από τον Δεκέμβριο του 2022, διευκολύνει τις τουριστικές και επαγγελματικές μετακινήσεις μεταξύ των δύο χωρών. Η ενδεχόμενη επανέναρξη απευθείας πτήσεων Αθήνας-Καζαμπλάνκας θα διευκόλυε ακόμη περισσότερο τις επιχειρηματικές επαφές και την συμμετοχή σε Διεθνείς Εκθέσεις, καθώς και σε διεθνή θεματικά Forum, που διεξάγονται στις δύο χώρες.

Η διερεύνηση, στο μέτρο του δυνατού, της αξιοπιστίας μιας μαροκινής εταιρείας αποτελεί βασική προϋπόθεση για την έναρξη συνεργασίας. Ιδανικά, της συνεργασίας θα πρέπει να προηγείται διαπροσωπική επαφή, στο πλαίσιο επαγγελματικού ταξιδιού ή συμμετοχής σε κλαδικές εκθέσεις. Η υπηρεσία «[DirectInfo](#)» παρέχει πρόσβαση σε νομικές και οικονομικές πληροφορίες για εταιρείες που είναι εγγεγραμμένες στο Εμπορικό Μητρώο. Επιπλέον, το Γραφείο ΟΕΥ Ραμπάτ βρίσκεται στην διάθεση των ελληνικών επιχειρήσεων όσον αφορά την διερεύνηση της αξιοπιστίας πιθανών μαροκινών συνεργατών.

Οι μαροκινοί εισαγωγείς δεν χρειάζονται εξουσιοδότηση από το Γραφείο Συναλλάγματος (Office des Changes) για να πραγματοποιήσουν πληρωμές για εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών στο Μαρόκο. Σύμφωνα με τους κανονισμούς που διέπουν το συνάλλαγμα, η πληρωμή των αγαθών που εισάγονται στο Μαρόκο διεκπεραιώνεται μόνο μετά την πραγματική είσοδο των αγαθών στη χώρα. Οι μαροκινές τράπεζες επιτρέπεται να πραγματοποιήσουν προκαταβολή πληρωμών, προς όφελος αλλοδαπών προμηθευτών, μέχρι το 30% της συνολικής αξίας της εισαγωγής, με ορισμένες συγκεκριμένες εξαιρέσεις. Επιπλέον, επιτρέπεται να πραγματοποιήσουν προκαταβολή του συνόλου της πληρωμής, εφόσον αυτό προβλέπεται από την εμπορική σύμβαση, σε περίπτωση που αυτή δεν υπερβαίνει τα 200.000 DH (περίπου 20.000 ευρώ). Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με πράξεις συναλλάγματος είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του Office des Changes <https://www.oc.gov.ma/sites/default/files/reglementation/pdf/2024-01/IGOC%202024.pdf>.

Οι καθυστερήσεις στις πληρωμές είναι πολύ συχνό και έντονο φαινόμενο. Η εγγυητική επιστολή έχει σίγουρα ορισμένο κόστος, αλλά παραμένει λύση λιγότερο δαπανηρή από μία ενδεχόμενη δικαστική διεκδίκηση.

Οι Δημόσιες Υπηρεσίες και τα γραφεία είναι κλειστά Σάββατο και Κυριακή. Συνηθίζεται διάλειμμα μεσημεριανού φαγητού μεταξύ των ωρών 12:30 μ.μ. και 2:30 μ.μ.. Τα μεγάλα εμπορικά καταστήματα είναι

ανοιχτά και την Κυριακή. Κατά τη διάρκεια του μήνα του Ραμαζανιού και τους καλοκαιρινούς μήνες (Ιούλιο και Αύγουστο) τα ωράρια μεταβάλλονται.

Αργίες

Πρωτοχρονιά:	1 ^η Ιανουαρίου
Επέτειος της διακήρυξης της ανεξαρτησίας:	11 Ιανουαρίου
Εργατική Πρωτομαγιά:	1 ^η Μαΐου
Εορτή του Θρόνου:	30 Ιουλίου
Ημέρα Oued Ed-Dahab:	14 Αυγούστου
Εορτή της επανάστασης του βασιλιά και του λαού:	20 Αυγούστου
Γενέθλια του Βασιλιά:	21 Αυγούστου
Επέτειος Πράσινης Πορείας:	6 Νοεμβρίου
Επέτειος ανεξαρτησίας:	18 Νοεμβρίου
Μουσουλμανική Πρωτοχρονιά:	κινητή
Γέννηση του Προφήτη:	κινητή
Τέλος Ραμαζανιού:	κινητή
Εορτή Θυσιών:	κινητή

B.3 Καταναλωτικά Πρότυπα

Το Μαρόκο έχει νεαρό πληθυσμό, με μέση ηλικία περίπου τα 30 έτη και νοικοκυριά κατά μέσο όρο 3,9 ατόμων. Τις τελευταίες δεκαετίες, ο αστικός πληθυσμός έχει αυξηθεί σημαντικά, φτάνοντας το 62,8% του συνόλου το 2024. Το 70% του συνολικού πληθυσμού της χώρας συγκεντρώνεται σε 5 περιοχές, μεταξύ των οποίων Casablanca-Settat, Rabat-Salé-Kénitra και Tanger-Tétouan-Al Hoceima.

Ο αλφαριθμητισμός κυμαίνεται σε ποσοστά 64% για τις γυναίκες και 83% για τους άντρες. Το σχολείο είναι υποχρεωτικό για παιδιά ηλικίας 6 έως 14 ετών και ο αριθμός των παιδιών που δεν παρακολουθούν την υποχρεωτική εκπαίδευση έχει μειωθεί κατακόρυφα τα τελευταία χρόνια.

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ του Μαρόκου, για το 2023, υπολογίζεται σε περίπου 3.800 ευρώ. Το επίπεδο της ανισότητας στην κατανομή του πλούτου είναι αρκετά υψηλό στο Μαρόκο. Υπολογίζεται ότι τα 3/4 του συνόλου των καταναλωτικών δαπανών πραγματοποιούνται, αφενός από το 1/2 του πληθυσμού, και αφετέρου από τις 5 εκ των 12 Περιφερειών (Καζαμπλάνκα, Ραμπάτ, Ταγγέρη, Φεζ-Μεκνές, Μαρακές).

Για αγορές, ο Μαροκινός καταναλωτής προτιμά τα συνοικιακά καταστήματα και τις υπαίθριες αγορές, όπου έχουν αναπτυχθεί σχέσεις εμπιστοσύνης που βασίζονται στην επαφή με τον πωλητή. Οι Μαροκινοί δεν είναι ιδιαίτερα πιστοί σε μάρκες. Έχουν την τάση να αναζητούν τις καλύτερες προσφορές και προωθητικές ενέργειες. Γενικά, οι Μαροκινοί καταναλωτές προτιμούν να στραφούν σε τοπικές μάρκες και προϊόντα. Ωστόσο, ολοένα και πιο πολλοί, ειδικά οι νέοι, στρέφονται σε ξένες μάρκες.

Παραδοσιακά, οι Μαροκινοί καταναλωτές έχουν ιδιαίτερη προτίμηση στην κατανάλωση ψωμιού και ζάχαρης, ενώ η χώρα αντιμετωπίζει εκτεταμένο ζήτημα σπατάλης τροφίμων. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αλλαγή

στις διατροφικές συνήθειες των Μαροκινών καταναλωτών, οι οποίοι στρέφονται όλο και περισσότερο σε υγιεινά και βιολογικά προϊόντα. Αυτή η καμπή αφορά κυρίως τους νέους και τις εγκύους.

Το ηλεκτρονικό εμπόριο, αν και ακόμη ανεπαρκώς ανεπτυγμένο, αναπτύσσεται με γρήγορους ρυθμούς. Οι διαδικτυακές αγορές έχουν αυξηθεί μετά την πανδημία του Covid-19 και η τάση συνεχίζεται. Η διείσδυση του Διαδικτύου έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, φτάνοντας περίπου το 88% του συνολικού πληθυσμού. Τα μεγαλύτερα μαροκινά ηλεκτρονικά καταστήματα λιανικής πώλησης στο Μαρόκο είναι: Pan-African Jumia, Hmizate, Citymall (φάρμακα και καλλυντικά) και Lavielclair (τρόφιμα), Richbond και Azurahome (είδη σπιτιού και διακόσμησης), Decathlon (ρούχα), Electroplanet (ηλεκτρονικά).

B.4 Βιομηχανική Ιδιοκτησία

Το Μαρόκο είναι μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Προστασίας της Πνευματικής Ιδιοκτησίας (WIPO) και των Συμφωνιών Bern Copyright, Paris Industrial Property, Universal Copyright, Brussels Satellite, καθώς και των Madrid, Nice, Hague Agreements for the Protection of Intellectual Property.

Αν και το σχετικό θεσμικό πλαίσιο είναι ιδιαίτερα ικανοποιητικό, η εφαρμογή των νόμων υπολείπεται. Η κυκλοφορία στην μαροκινή αγορά εισαγόμενων και εγχωρίως παραγόμενων απομιμήσεων ενδυμάτων και άλλων καταναλωτικών αγαθών, καθώς και τυποποιημένων τροφίμων και λογισμικού, είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη. Ως εκ τούτου, θεωρείται σκόπιμη η συνεπής μέριμνα των ελληνικών επιχειρήσεων για θέματα προστασίας βιομηχανικής ιδιοκτησίας στην μαροκινή αγορά.

Αρμόδιο για την έκδοση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και εμπορικών σημάτων, καθώς και την τήρηση του εμπορικού μητρώου, είναι το Μαροκινό Γραφείο Βιομηχανικής και Εμπορικής Ιδιοκτησίας ([Moroccan Office of Industrial and Commercial Property](#) – OMPIC), το οποίο επιβλέπεται από το Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου.

Τα μαροκινά Τελωνεία έχουν την εξουσία να κατάσχουν προϊόντα απομίμησης κατά τις διαδικασίες εκτελωνισμού. Επιπλέον, οι κάτοχοι δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας έχουν το δικαίωμα να κινηθούν νομικά κατά των παραβατών, αξιώνοντας αποζημίωση και καταστροφή των απομιμήσεων. Ο νόμος 23-13 του 2014 για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας αύξησε τις ποινές παραβίασής τους και καθόρισε ευκρινέστερα την σχετική αστική και ποινική δικαιοδοσία και τα προβλεπόμενα ένδικα μέσα. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εθνική νομοθεσία βιομηχανικής ιδιοκτησίας είναι διαθέσιμες στον ιστότοπο OMPIC: <http://www.ompic.ma/fr/content/lois-et-reglementations>.

Από το 2016, το OMPIC έχει αναπτύξει συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Γραφείο Διπλωμάτων Ευρεσιτεχνίας (European Patent Office - EPO). Βάσει μεταξύ τους Συμφωνίας για την επικύρωση ευρωπαϊκών διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στο Μαρόκο, το OMPIC λαμβάνει περίπου το 80% των συνολικών αιτήσεων που δέχεται, μέσω του συγκεκριμένου διαύλου.

Το 2022, το OMPIC κατέγραψε περισσότερες από 26.500 αιτήσεις καταγραφής και ανανέωσης εμπορικών σημάτων και 2.900 αιτήσεις διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας (βλ. <http://www.ompic.ma/fr/content/publications-ompic>).

Επιπλέον, το Μαροκινό Γραφείο Πνευματικών Δικαιωμάτων ([Moroccan Copyright Office](#) - BMDA), υπό την εποπτεία του Υπουργείου Νεολαίας, Πολιτισμού και Επικοινωνίας, είναι υπεύθυνο για την κατοχύρωση και προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων για λογοτεχνικά και καλλιτεχνικά έργα (συμπεριλαμβανομένου του λογισμικού) και για τον συντονισμό με Μαροκινούς και διεθνείς εταίρους για την καταπολέμηση της πειρατείας.

Παρά την υπογραφή της το 2015, η κύρωση της Συμφωνίας μεταξύ ΕΕ και Μαρόκου για την Προστασία των Γεωγραφικών Ενδείξεων ακόμα εκκρεμεί τόσο από ευρωπαϊκής όσο και από μαροκινής πλευράς, με αποτέλεσμα να εξακολουθεί να μην υπάρχει το επιθυμητό επίπεδο προστασίας για τα ελληνικά προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ.

Τα στοιχεία επικοινωνίας των εθνικών σημείων επαφής για θέματα πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του WIPO, στην διεύθυνση https://www.wipo.int/directory/en/details.jsp?country_code=MA.

Γ. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ - ΔΑΣΜΟΛΟΓΗΣΗ

Γ.1 Συμφωνίες αποφυγής διπλής φορολογίας

Το Μαρόκο έχει υπογράψει Συμφωνίες Αποφυγής Διπλής Φορολογίας με 65 χώρες. Αναλυτικά, με τις εξής: Αίγυπτο, Αιθιοπία, Ακτή Ελεφαντοστού, Αυστρία, Βέλγιο, Βιετνάμ, Βόρεια Μακεδονία, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Γκαμπόν, Γκάνα, Δανία, Ελλάδα, Ζάμπια, ΗΑΕ, Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Ινδία, Ινδονησία, Ιορδανία, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Καμερούν, Καναδά, Κατάρ, Κίνα, Κουβέιτ, Κροατία, Λετονία, Λίβανο, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μαδαγασκάρη, Μαλαισία, Μάλι, Μάλτα, Μπαχρέιν, Μπαχρέιν, Μπενίν, Νορβηγία, Νότια Κορέα, Ολλανδία, Ομάν, Ουγγαρία, Ουκρανία, Πακιστάν, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουάντα, Ρουμανία, Ρωσία, Σαουδική Αραβία, Σενεγάλη, Σερβία, Σιγκαπούρη, Σλοβενία, Σουηδία, Συρία, Τουρκία, Τσεχία, Φινλανδία.

Επιπλέον, υφίσταται Συμφωνία Αποφυγής Διπλής Φορολογίας στο πλαίσιο της Ένωσης του Αραβικού Μαγκρέμπ (Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία, Λιβύη, Μαυριτανία).

Αναλυτικά βλ. ιστοσελίδα Γενικής Διεύθυνσης Φόρων του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών:
<https://tax.gov.ma/wps/portal/DGI/Documentation-fiscale/Conventions-internationales>.

Όσον αφορά την Ελλάδα, η Συμφωνία Αποφυγής Διπλής Φορολογίας υπεγράφη το 2007 και έχει τεθεί σε ισχύ από το 2010. Το κείμενο της Συμφωνίας μπορεί να αναζητηθεί στην ιστοσελίδα της ΑΑΔΕ:

<https://www.aade.gr/polites/themata-diethnoys-forologikoy-periehomenoy/keimena-symbaseon-symfonion-apofygis-diplis-forologias-tis-elladas-me>.

Γ.2 Φορολογία Φυσικών προσώπων

Ο φόρος εισοδήματος ισχύει για τα εισοδήματα και τα κέρδη φυσικών και νομικών προσώπων που δεν έχουν επιλέξει υπαγωγή στον εταιρικό φόρο. Συγκεκριμένα αφορά εισόδημα ελεύθερων επαγγελματιών και μισθωτών, εισόδημα από ακίνητη περιουσία, εισόδημα από αγροτικές δραστηριότητες, εισοδήματα και κέρδη από κεφάλαιο. Οι φορολογικοί κάτοικοι Μαρόκου φορολογούνται για το σύνολο των εισοδημάτων τους στο εσωτερικό και το εξωτερικό, ενώ οι μη κάτοικοι για το αποκτηθέν εισόδημα στο Μαρόκο.

Η βασική κλίμακα φορολόγησης έχει ως εξής:

Φορολογητέο Εισόδημα (DH)	Ποσοστό Φορολόγησης
0 - 30.000	0%
30.001 - 50.000	10%
50.001 - 60.000	20%
60.001 - 80.000	30%
80.001 - 180.000	34%
Πάνω από 180.000	38%

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Προϋπολογισμού για το έτος 2023, εφαρμόζεται απαλλαγή διάρκειας 36 μηνών από τον φόρο εισοδήματος για τους νεοπροσληφθέντες με Συμβάσεις εργασίας αορίστου χρόνου, οι οποίοι είναι κάτω των 35 ετών, έως τις 31 Δεκεμβρίου 2026.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην διαδικτυακή πύλη της Γενικής Διεύθυνσης Φόρων του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών: <https://www.tax.gov.ma/wps/portal/DGI/Vos-impots-procedures/Impots-sur-le-revenu>.

Ο Γενικός Φορολογικός Κώδικας είναι διαθέσιμος στον εξής σύνδεσμο: <https://www.finances.gov.ma/Publication/dgi/2023/CGI2023FR.pdf>.

Με τον προϋπολογισμό του 2025 αναμένεται να προβλεφθούν πιο ευνοϊκές ρυθμίσεις για το σύνολο των κατηγοριών εισοδημάτων, εκτός από τα εισοδήματα μεταξύ 80.000 και 100.000 DH.

Γ.3 Φορολόγηση Επιχειρήσεων

Στον Προϋπολογισμό του έτους 2023 προβλέφθηκε φορολογική μεταρρύθμιση όσον αφορά τους εταιρικούς φορολογικούς συντελεστές, με χρονικό ορίζοντα το 2026. Η εν λόγω μεταρρύθμιση εισάγει ευνοϊκότερες ρυθμίσεις για τις μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις με κέρδη από 100.000 έως 10 εκ. ευρώ και μεγαλύτερη φορολογική επιβάρυνση για τις μικρές και μεγάλες επιχειρήσεις.

Οι φορολογικοί συντελεστές, με σταδιακή προσαρμογή σε βάθος τετραετίας, καθορίστηκαν ως εξής:

- 20% για όλες τις εταιρίες με ετήσιο καθαρό κέρδος μικρότερο από 100 εκ. DH (περίπου 10 εκ. ευρώ), τόσο όσον αφορά τον κύκλο εργασιών που προκύπτει από δραστηριοποίηση εντός της μαροκινής αγοράς, όσο και όσον αφορά τον κύκλο εργασιών που προέρχεται από εξαγωγές. Για να ενταχθεί μία εταιρία από τον συντελεστή 35% στον συντελεστή 20%, θα πρέπει να έχει ετήσιο καθαρό κέρδος μικρότερο ή ίσο των 100 εκ. DH (περίπου 10 εκ. ευρώ), επί τρεις διαδοχικές λογιστικές χρονιές. Ο ίδιος συντελεστής αποφασίστηκε να ισχύει και για τις εταιρίες που εντάσσονται στο καθεστώς CFC (Casablanca Finance City) ή δραστηριοποιούνται σε ζώνες βιομηχανικής ανάπτυξης (zones d'accélération industrielle), σε πόλεις όπως το Ραμπάτ, η Καζαμπλάνκα και η Ταγγέρη.
- 35% για τις εταιρίες με ετήσιο καθαρό κέρδος ίσο ή μεγαλύτερο των 100 εκ. DH (περίπου 10 εκ. ευρώ), με εξαίρεση τις εταιρείες παροχής υπηρεσιών που εντάσσονται στο καθεστώς CFC (Casablanca Finance City) και επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε ζώνες βιομηχανικής ανάπτυξης. Η συγκεκριμένη εξαίρεση προβλέφθηκε μετά από σχετικές επιδιώξεις των επαγγελματιών φορέων, προς διατήρηση της ανταγωνιστικότητας και της ελκυστικότητας των συγκεκριμένων βιομηχανικών περιοχών υψηλής προστιθέμενης αξίας.
- 40% για Πιστωτικά Ιδρύματα και παρόμοιους Οργανισμούς, την Κεντρική Τράπεζα του Μαρόκου (Bank Al-Maghrib), το Ταμείο Παρακαταθηκών (Caisse de Dépôt et de Gestion), και τις ασφαλιστικές και αντασφαλιστικές εταιρείες.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην διαδικτυακή πύλη της Γενικής Διεύθυνσης Φόρων του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών: <https://www.tax.gov.ma/wps/portal/DGI/Vos-impots-procedures/Impots-sur-les-societes>.

Ο Γενικός Φορολογικός Κώδικας είναι διαθέσιμος στον εξής σύνδεσμο: <https://www.finances.gov.ma/Publication/dgi/2023/CGI2023FR.pdf>.

Γ.4 Ειδικότεροι φόροι

ΦΠΑ

Ο βασικός συντελεστής ΦΠΑ ορίζεται σε 20%. Ο Προϋπολογισμός του 2024 εισήγαγε μια σειρά μεταρρυθμίσεων όσον αφορά τους συντελεστές ΦΠΑ, ώστε στους παραδοσιακά ισχύοντες συντελεστές, ήτοι 7%, 10%, 14%, 20% να εφαρμοστεί σταδιακή σύγκλιση προς δύο συντελεστές, 10% και 20%.

Οι εξαιρέσεις ρυθμίζονται όπως παρουσιάζεται στον κατωτέρω πίνακα:

Προϊόντα	Συντελεστής πριν από 1/1/2024	Συντελεστές μετά την μεταρρύθμιση
- Αντικαρκινικά φάρμακα, αντιβιοτικά φάρμακα για τις ηπατίτιδες Β και C, φάρμακα για τη θεραπεία του διαβήτη, του άσθματος, των καρδιοαγγειακών παθήσεων, του συνδρόμου επίκτητης ανοσοανεπάρκειας (AIDS) και της μηνιγγίτιδας - Εμβόλια - Φάρμακα για τη θεραπεία της γονιμότητας και της σκλήρυνσης κατά πλάκας - Φάρμακα των οποίων η τιμή παραγωγού χωρίς φόρο καθορίζεται με κανονιστική διαδικασία και υπερβαίνει τα 588 DH	0% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	0% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές
Φαρμακευτικά προϊόντα	7% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	0% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές
Πρώτες ύλες και προϊόντα που χρησιμοποιούνται εξ ολοκλήρου ή εν μέρει στα συστατικά των φαρμακευτικών προϊόντων, καθώς και συσκευασίες μίας χρήσης των φαρμακευτικών προϊόντων και προϊόντα και υλικά που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή τους	7% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	20% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές
Σχολικά είδη καθώς και προϊόντα	7% με δικαίωμα έκπτωσης για	Απαλλαγή χωρίς δικαίωμα έκπτωσης

και υλικά που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή τους	εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές
Χειροποίητο βούτυρο	0% χωρίς δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	Απαλλαγή χωρίς δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές
Βούτυρο εκτός από εκείνο της χειροποίητης παραγωγής	14% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	Απαλλαγή χωρίς δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές
Ζωικά και φυτικά λίπη, μαργαρίνες	20% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	20% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές
- Κονσέρβες σαρδέλας - Γάλα σε σκόνη - Σαπούνι για οικιακή χρήση	7% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	Απαλλαγή χωρίς δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές
Νερό και υπηρεσίες αποχέτευσης	7% με δικαίωμα έκπτωσης	0% με δικαίωμα έκπτωσης για οικιακή χρήση 10% με δικαίωμα έκπτωσης για μη οικιακή χρήση
Ηλεκτρική ενέργεια	14% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	16% από την 1η Ιανουαρίου 2024 18% από την 1η Ιανουαρίου 2025 20% από την 1η Ιανουαρίου 2026
Ενοίκιαση του μετρητή ηλεκτρικού ρεύματος	7% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	11% από την 1η Ιανουαρίου 2024 15% από την 1η Ιανουαρίου 2025 20% από την 1η Ιανουαρίου 2026
Ηλεκτρική ενέργεια που παράγεται από ΑΠΕ και πωλείται από τους παραγωγούς	14% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	12% από την 1η Ιανουαρίου 2024 10% από την 1η Ιανουαρίου 2025
Ζάχαρη	7% με δικαίωμα έκπτωσης για εσωτερικές συναλλαγές και εισαγωγές	8% από την 1η Ιανουαρίου 2024 9% από την 1η Ιανουαρίου 2025 10% από την 1η Ιανουαρίου 2026
"Οικονομικό αυτοκίνητο" και όλα τα προϊόντα και υλικά που χρησιμοποιούνται στην κατασκευή του	7% με δικαίωμα έκπτωσης	10% με δικαίωμα έκπτωσης
Εργασίες μεταφοράς επιβατών και εμπορευμάτων, εξαιρουμένων των σιδηροδρομικών μεταφορών	14% με δικαίωμα έκπτωσης	Για τις εργασίες αστικών μεταφορών και τις οδικές μεταφορές επιβατών και εμπορευμάτων: 13% από την 1η Ιανουαρίου 2024 12% από την 1η Ιανουαρίου 2025 10% από την 1η Ιανουαρίου 2026 Για τις υπόλοιπες υπηρεσίες μεταφοράς: 16% από την 1η Ιανουαρίου 2024 18% από την 1η Ιανουαρίου 2025 20% από την 1η Ιανουαρίου 2026
Ασφαλιστικές υπηρεσίες	14% χωρίς δικαίωμα έκπτωσης	12% από την 1η Ιανουαρίου 2024 10% από την 1η Ιανουαρίου 2025, χωρίς δικαίωμα έκπτωσης

Φόρος ακίνητης περιουσίας (taxe d'habitation)

Αφορά τους ιδιοκτήτες ακίνητης περιουσίας που προορίζεται για κύρια ή δευτερεύουσα κατοικία. Φόρος ακίνητης περιουσίας = ετήσια αξία ενοικίου x συντελεστής που αντιστοιχεί στην κατηγορία αξίας ενοικίου – αφαιρούμενο ποσό, όπως φαίνεται από τον κατωτέρω πίνακα.

Ετήσια αξία ενοικίου	Συντελεστής	Αφαιρούμενο ποσό
0 – 5.000 DH	0%	–
5.001 – 20.000 DH	10%	500 DH
20.001 – 40.000 DH	20%	2.500 DH
Πάνω από 40.001 DH	30%	6.500 DH

Εισφορά Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Βάσει του Προϋπολογισμού του 2023, προβλέπεται η ανανέωση της εισφοράς κοινωνικής αλληλεγγύης στα κέρδη και τα εισοδήματα για τα επόμενα τρία χρόνια, προς διατήρηση και επέκταση των κοινωνικών παροχών. Το ποσοστό της συνεισφοράς διαμορφώνεται ως εξής: 1,5% για ποσό κέρδους ή εισοδήματος μεταξύ 1 εκ. και 5 εκ. DH (περίπου 100.000 και 500.000 ευρώ), 2,5% για ποσό μεταξύ 5 εκ. και 10 εκ. DH (περίπου 500.000 και 1 εκ. ευρώ), 3,5% για ποσό μεταξύ 10 εκ. και 40 εκ. DH (περίπου 1 εκ. και 4 εκ. ευρώ), και 5% για πάνω από 40 εκ. DH (περίπου 4 εκ. ευρώ).

Λεπτομερείς πληροφορίες για το σύνολο των ειδικότερων φόρων μπορούν να αναζητηθούν στην διαδικτυακή πύλη της Γενικής Διεύθυνσης Φόρων του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών: <https://www.tax.gov.ma/wps/portal/DGI/Vos-impots-procedures/Taxe-sur-la-valeur-ajoutee>.

Ο Γενικός Φορολογικός Κώδικας είναι διαθέσιμος στον εξής σύνδεσμο: <https://www.finances.gov.ma/Publication/dgi/2023/CGI2023FR.pdf>.

Γ.5. Δασμοί – Δασμολόγιο

Λαμβάνοντας υπόψη το πλήθος των Συμφωνιών Ελευθέρων Συναλλαγών που έχει συνάψει το Μαρόκο, η δραστηριοποίηση στην μαροκινή αγορά μεταφράζεται σε ευνοϊκή πρόσβαση σε περίπου 100 αγορές παγκοσμίως, και ειδικά της ΕΕ, της Αφρικής και του Αραβικού κόσμου.

ΠΟΕ

Το Μαρόκο είναι μέλος του ΠΟΕ από το 1995 και της GATT από το 1987, αλλά δεν έχει προσχωρήσει στην Συμφωνία του ΠΟΕ για τις Δημόσιες Συμβάσεις.

Ευρωπαϊκή Ένωση

Βάσει της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου, που υπογράφηκε το 1996 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Μαρτίου 2000, έχει δημιουργηθεί μεταξύ των μερών Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (Free Trade Area). Η ΕΕ και το Μαρόκο έχουν υπογράψει, επίσης, Συμφωνίες για πρόσθετη απελευθέρωση του εμπορίου γεωργικών προϊόντων, μεταποιημένων γεωργικών προϊόντων και αλιευτικών προϊόντων, οι οποίες τέθηκαν σε ισχύ τον Οκτώβριο του 2012. Το εμπόριο βιομηχανικών προϊόντων έχει απελευθερωθεί σχεδόν πλήρως, ενώ το άνοιγμα της αγοράς για τα γεωργικά προϊόντα είναι επίσης σημαντικό. Μια τροποποίηση των Πρωτοκόλλων της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου, η οποία επέκτεινε τις δασμολογικές προτιμήσεις, που ορίζονται στη Συμφωνία Σύνδεσης, σε προϊόντα καταγωγής Δυτικής Σαχάρας, τέθηκε σε ισχύ στις 19 Ιουλίου 2019. Ωστόσο, με απόφαση του Δικαστηρίου της ΕΕ, εκδοθείσα τον Οκτώβριο του 2024, τα εν λόγω Πρωτόκολλα ακυρώθηκαν (μεταβατική περίοδος για γεωργικά προϊόντα έως Οκτώβριο του 2025).

Περισσότερες πληροφορίες για την Συμφωνία Σύνδεσης μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα της Αντιπροσωπείας της ΕΕ στο Μαρόκο (https://www.eeas.europa.eu/delegations/morocco_en?s=204).

Για τους δασμούς, το ύψος δασμών και λοιπών επιβαρύνσεων, και τα απαιτούμενα δικαιολογητικά, περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην σχετική πύλη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Access to Market» (<https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/home>), καθώς και στην ιστοσελίδα των Μαροκινών Τελωνειών <https://www.douane.gov.ma/adil/> (όσον αφορά τους δασμούς βλ. πεδίο Accords et Conventions). Τα προϊόντα επιβαρύνονται κατά την εισαγωγή, με Φ.Π.Α. επί της αξίας τιμολογίου CIF (συνήθως 20%) και με εισαγωγικό φόρο υπέρ τρίτων (συνήθως 0,25%).

Η μαροκινή τελωνειακή ονοματολογία προέρχεται από το Εναρμονισμένο Σύστημα Περιγραφής και Κωδικοποίησης των Εμπορευμάτων (ΕΣ). Στις περισσότερες περιπτώσεις, το μαροκινό σύστημα παρουσιάζει ομοιότητα με το ευρωπαϊκό σύστημα Συνδυασμένης Ονοματολογίας έως την εξαψήφια ανάλυση. Πληροφορίες σχετικά με την μαροκινή ονοματολογία μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα της Μαροκινής Τελωνειακής Αρχής (<https://www.douane.gov.ma/web/guest/tarif>).

Σε συνέχεια της Συμφωνίας Σύνδεσης, το 2008, το Μαρόκο ήταν η πρώτη χώρα στην περιοχή της νότιας Μεσογείου, στην οποία χορηγήθηκε από την ΕΕ «προτιμησιακό καθεστώς» (statut avancé), ήτοι ενδιάμεσο καθεστώς μεταξύ σύνδεσης και ένταξης, το οποίο προωθεί την στενότερη οικονομική σύγκλιση με τη μείωση των μη δασμολογικών εμποδίων, την απελευθέρωση του εμπορίου υπηρεσιών, τη διασφάλιση της προστασίας των επενδύσεων και την τυποποίηση κανονισμών σε διάφορους εμπορικούς και οικονομικούς τομείς.

Το 2013 ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις για την εγκαθίδρυση μίας Deep and Comprehensive Free Trade Area μεταξύ ΕΕ και Μαρόκου (σε τέτοιες περιπτώσεις η ΕΕ παραχωρεί, συνήθως, μεγαλύτερη πρόσβαση στην αγορά της, σε σχέση με τον εταίρο, ενώ μπορούν να εμπεριέχονται και δεσμεύσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα), ωστόσο οι εν λόγω διαπραγματεύσεις τελούν σε αναστολή από το 2014, κατόπιν αιτήματος του Μαρόκου.

Το 2021, στο πλαίσιο της επανεξέτασης της εμπορικής της πολιτικής, η ΕΕ προσφέρθηκε να συζητήσει τον εκσυγχρονισμό των εμπορικών και επενδυτικών σχέσεων με το Μαρόκο, προκειμένου να τις προσαρμόσει καλύτερα στις σημερινές προκλήσεις και, έκτοτε, διεξάγονται περιοδικές συζητήσεις.

Επιπλέον, η ΕΕ καθιέρωσε προνομιακή εταιρική σχέση με τις ανατολικές και νότιες ακτές της Μεσογείου, το 1995, με την έναρξη της Ευρω-Μεσογειακής Εταιρικής Σχέσης, με στόχο τη δημιουργία ενός χώρου ειρήνης, σταθερότητας και οικονομικής ευημερίας που προάγει τις δημοκρατικές αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Τον Οκτώβριο του 2022, υπεγράφη μεταξύ ΕΕ και Μαρόκου η πρώτη στο είδος της «Πράσινη Εταιρική Σχέση» (Partenariat Vert).

Αναφέρεται ότι, παρά την υπογραφή της το 2015, η Συμφωνία μεταξύ ΕΕ και Μαρόκου για την Προστασία των Γεωγραφικών Ενδείξεων δεν έχει, προς το παρόν, κυρωθεί από μαροκινής πλευράς, με αποτέλεσμα να εξακολουθεί να μην υπάρχει το επιθυμητό επίπεδο προστασίας για τα ελληνικά προϊόντα ΠΟΠ και ΠΓΕ.

Περιφερειακές Οικονομικές / Τελωνειακές Ενώσεις

Το Μαρόκο έχει συνάψει Συμφωνίες Ελευθέρων Συναλλαγών με τις εξής χώρες και ομάδες χωρών (εντός παρενθέσεως η έναρξη ισχύος):

- Ευρωπαϊκή Ένωση (Συμφωνία Σύνδεσης, 2000)
- Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών (2000)
- Αφρικανική Ηπειρωτική Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών - African Continental Free Trade Area - AfCFTA (μεταξύ 54 αφρικανικών κρατών, υπεγράφη στο πλαίσιο της Αφρικανικής Ένωσης - 2021).
- Greater Arab Free Trade Area (μεταξύ 19 κρατών του Αραβικού Συνδέσμου - 1998)
- Συμφωνία Agadir (μεταξύ Μαρόκου, Αιγύπτου, Ιορδανίας, Τυνησίας - 2007)
- ΗΠΑ (2006)
- Ηνωμένο Βασίλειο (Συμφωνία Σύνδεσης, 2021)
- Τουρκία (2006)
- Αίγυπτος (1999)
- Τυνησία (1999)
- Ιορδανία (1999)
- Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (2003)

Όσον αφορά ειδικώς την Αφρικανική Ηπειρωτική Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών, σημειώνεται ότι αποτελεί ένα εμβληματικό έργο της Ατζέντας 2063, του μακροπρόθεσμου οράματος της Αφρικανικής Ένωσης για μια ευημερούσα και ειρηνική Αφρική. Δημιουργώντας μια αγορά άνω των 1,2 δισ. ανθρώπων, με συνδυασμένο ΑΕΠ άνω των 3 τρισ. \$, η μεσοπρόθεσμη πλήρης εφαρμογή της AfCFTA δημιουργεί υψηλές προσδοκίες για σημαντική τόνωση του ενδοαφρικανικού εμπορίου. Μέχρι τον Αύγουστο του 2024, από τα 54 κράτη που έχουν υπογράψει την Συμφωνία εγκαθίδρυσής της, σε κύρωση έχουν προβεί τα 48 (μεταξύ των οποίων και το Μαρόκο, τον Απρίλιο του 2022), χωρίς ωστόσο το ευνοϊκό καθεστώς που προβλέπει να έχει τεθεί προς το παρόν σε εφαρμογή.

Εμπορικές και τελωνειακές Συμφωνίες έχει, επίσης, συνάψει το Μαρόκο με την Αλγερία (1989), την Σαουδική Αραβία (1968), το Ιράκ (1982), τη Λιβύη (1990), την Μαυριτανία (1993) την Γουινέα (2000) και την Σενεγάλη (1968).

Γ.6 Ειδικές Οικονομικές ζώνες (FTZ)

Στο Μαρόκο λειτουργούν 158 Βιομηχανικές Ζώνες (Zones Industrielles), σε μία έκταση πάνω από 12.000 εκτάρια. Από αυτές, οι 9 αποτελούν Ζώνες Βιομηχανικής Ανάπτυξης (Zones d' Acceleration Industrielle), οι οποίες βρίσκονται κυρίως στις περιοχές της Καζαμπλάνκας, του Ραμπάτ και της Ταγγέρης, και προβλέπουν σημαντικές φορολογικές και άλλες διευκολύνσεις. Ο συντελεστής εταιρικού φόρου για τις Ζώνες Βιομηχανικής Ανάπτυξης, σύμφωνα με τον Προϋπολογισμό του 2023, διαμορφώθηκε στο 20% του ετήσιου καθαρού κέρδους.

Αναλυτικές πληροφορίες για κάθε περιοχή και το ρυθμιστικό πλαίσιο, μπορούν να αναζητηθούν στην ειδική σχετική ιστοσελίδα του Υπουργείου Βιομηχανίας και Εμπορίου: <https://industrial-estate.gov.ma/?lang=en>.

Δ. ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Στη συμβολή της Ευρώπης, της Υποσαχάριας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, το Μαρόκο επιδιώκει να μετατραπεί σε περιφερειακό επενδυτικό κόμβο, αξιοποιώντας την στρατηγική γεωγραφική του θέση, την πολιτική σταθερότητα και τις υποδομές διεθνών προτύπων που διαθέτει, προκειμένου να ενισχύσει τον ρόλο του ως περιφερειακή βάση διεθνών εταιρειών για παραγωγή και εξαγωγή των προϊόντων τους. Η χώρα ενθαρρύνει και διευκολύνει ενεργά τις ξένες επενδύσεις, μέσω θετικών μακροοικονομικών πολιτικών, απελευθέρωσης του εμπορίου, επενδυτικών κινήτρων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Βάση του εν λόγω σχεδιασμού είναι το Νέο Αναπτυξιακό Μοντέλο, που υιοθετήθηκε το 2021, καθώς και ο Νέος Επενδυτικός Χάρτης, που υιοθετήθηκε το 2022.

Σύμφωνα με τον Νέο Επενδυτικό Χάρτη του Μαρόκου και τις προτεραιότητες των αρμόδιων μαροκινών Αρχών (Υπουργείο Βιομηχανίας και Εμπορίου, Μαροκινή Υπηρεσία για την Ανάπτυξη Επενδύσεων και Εξαγωγών – AMDIE), τομείς προτεραιότητας για την προσέλκυση ΑΞΕ στο Μαρόκο είναι οι εξής:

- βιομηχανία (αυτοκινητοβιομηχανία, αεροναυπηγική, κλωστοϋφαντουργία, αγρο-διατροφική βιομηχανία, φαρμακοβιομηχανία)
- τεχνολογία / ψηφιακά συστήματα
- μεταφορές / logistics
- εξωτερική ανάθεση (outsourcing)
- ΑΠΕ
- πράσινο υδρογόνο, υδατοκαλλιέργεια
- διαχείριση αποβλήτων, διαχείριση υδάτων

Εθνικός στόχος του Μαρόκου, έως το 2035, είναι η αντιστροφή του ποσοστού μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων, ώστε οι ιδιωτικές επενδύσεις να αντιστοιχούν στα 2/3 των συνολικών επενδύσεων της χώρας και οι δημόσιες στο 1/3 (το αντίστροφο, δηλαδή, από ό,τι συμβαίνει επί του παρόντος). Περαιτέρω, βασιλική προτεραιότητα αποτελεί η προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων ύψους 550 δισ. DH (περίπου 55 δισ. ευρώ) και η δημιουργία 500.000 νέων θέσεων εργασίας, κατά την περίοδο 2022-2026.

Πέραν της πολιτικής σταθερότητας, των υποδομών διεθνούς επιπέδου (λιμένες, αυτοκινητόδρομους, σιδηρόδρομους) και του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, το Μαρόκο προσφέρει σημαντικά επενδυτικά κίνητρα (πχ. Νέος Επενδυτικός Χάρτης (βλ. αναλυτικά κατωτέρω), λειτουργία Επενδυτικού Ταμείου Mohammed VI, ανάπτυξη βιομηχανικών και εμπορικών ζωνών, φορολογικά κίνητρα, ευνοϊκή μεταχείριση σε δημόσιους διαγωνισμούς για εγχώριες εταιρίες) και εύκολη πρόσβαση στην ευρωπαϊκή αγορά. Επιπλέον, δεδομένης της πολιτικής προώθησης σχέσεων Νότου-Νότου που αναπτύσσει με επιτυχία, λειτουργεί, πράγματι, ως πύλη εισόδου και σε άλλες αφρικανικές αγορές (κυρίως της Δυτικής Αφρικής).

Ωστόσο, η δραστηριοποίηση στην μαροκινή αγορά, σύμφωνα με ευρωπαϊκές εταιρίες που διαθέτουν εδώ παρουσία, χαρακτηρίζεται από σημαντική καθυστέρηση στις πληρωμές, περίπλοκες τελωνειακές, διοικητικές και δικαστικές διαδικασίες, δυσχερή πρόσβαση σε χρηματοδότηση, ύπαρξη ζητημάτων διαφάνειας και διακυβέρνησης, καθώς και ιδιαιτεροτήτων, όσον αφορά την επιχειρηματική κουλτούρα και την γλώσσα.

Απαραίτητη για την επιτυχή επιχειρηματική και εμπορική δραστηριοποίηση στην μαροκινή αγορά κρίνεται η ανάπτυξη άμεσων διαπροσωπικών σχέσεων και μακροχρόνιων συνεργασιών με αξιόπιστους Μαροκινούς συνεργάτες.

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας του Μαρόκου, το απόθεμα ΑΞΕ στο Μαρόκο έφτασε, το 2022, τα 662,3 δισ. DH, ενώ το απόθεμα μαροκινών ΑΞΕ στο εξωτερικό τα 73,6 δισ. DH.

Επενδύσεις προς το Μαρόκο

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ΞΑΕ (συνολικά κεφάλαια – απόθεμα τέλος έτους αναφοράς) σε εκ. DH	613.486	638.438	640.923	677.413	662.313	N/A
Εισροές ΑΞΕ στο Μαρόκο	46.099	34.489	26.005	32.537	40.297	34.629

Πηγές: Office des Changes

Από την άλλη πλευρά, οι καθαρές επενδυτικές εισροές υποχώρησαν το 2023 μετά την εξαιρετική επίδοση που κατέγραψαν το 2022. Συγκεκριμένα, μειώθηκαν κατά 11,9 δισ. DH (περίπου 1,19 δισ. €), φτάνοντας τα 11,1 δισ. DH (περίπου 1,11 δισ. €), λόγω του συνδυασμένου αποτελέσματος της αύξησης των δαπανών (+6,2 δισ. DH ή 35,8%) και της μείωσης των εσόδων (-5,7 δισ. DH ή -14,1%). Αναφέρεται ότι το 2018 οι καθαρές εισροές είχαν ανέλθει στα 33,4 δισ. DH.

Οι κυριότεροι επενδυτές στο Μαρόκο είναι η Γαλλία (περίπου το 1/3 του συνόλου των επενδύσεων), τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, η Ισπανία, οι ΗΠΑ και η Ελβετία, ενώ οι μαροκινές επενδύσεις κατευθύνονται, κυρίως, στην Ακτή Ελεφαντοστού, το Λουξεμβούργο, την Γαλλία, τον Μαυρίκιο και το Καμερούν.

Απόθεμα ΑΞΕ στο Μαρόκο ανά χώρα προέλευσης (σε εκ. DH)

ΧΩΡΑ	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Γαλλία	193.838	207.162	192.503	196.220	194.414	208.849	204.145
ΗΑΕ	121.970	125.530	128.481	134.753	132.381	137.432	118.664
Ισπανία	48.731	50.022	51.638	52.468	53.095	54.391	56.260
ΗΠΑ	27.463	29.818	31.979	32.869	33.304	33.997	41.429
Ελβετία	18.888	19.555	33.897	34.832	33.428	38.302	32.343
Ηνωμένο Βασίλειο	20.132	21.722	19.286	19.665	20.681	23.456	25.583
Σαουδική Αραβία	18.947	20.543	21.030	22.008	22.099	22.246	22.470
Οικονομική Ένωση Βελγίου - Λουξεμβούργου	12.869	14.619	17.310	19.480	19.362	20.800	20.817
Γερμανία	13.127	13.377	13.818	14.598	15.143	15.479	16.280
Ιρλανδία	247	3.715	13.289	13.969	14.059	14.273	15.170

Πηγές: Office des Changes

Βασικοί τομείς στους οποίους κατευθύνονται οι ξένες επενδύσεις στο Μαρόκο είναι η βιομηχανία, τα ακίνητα, οι τηλεπικοινωνίες, ο τουρισμός και η ενέργεια/εξορύξεις. Οι μαροκινές επενδύσεις στο εξωτερικό

κατευθύνονται, κυρίως, στους τομείς των τραπεζικών και χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, τα ακίνητα, την τσιμεντοβιομηχανία, την βιομηχανία και τις τηλεπικοινωνίες.

Απόθεμα ΑΞΕ στο Μαρόκο ανά τομέα δραστηριότητας (σε εκ. ΔΗ)

Τομείς	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Βιομηχανία	137.590	144.347	147.825	151.564	152.045	160.195	165.073
Ακίνητα	98.209	107.076	112.264	117.544	121.864	127.045	132.123
Τηλεπικοινωνίες	84.023	80.462	83.884	87.277	84.306	62.823	63.451
Τουρισμός	56.132	56.696	58.674	60.474	60.702	82.102	62.575
Ενέργεια και εξορύξεις	32.052	36.953	39.198	40.691	39.584	42.914	44.186
Τράπεζες	29.437	32.569	31.370	36.019	33.528	34.749	32.351
Εμπόριο	18.548	28.343	24.106	26.581	29.038	37.924	31.167
Ασφάλειες	4.427	7.694	17.119	15.048	14.802	13.866	16.323
Μεγάλα έργα	17.537	15.607	14.926	15.438	13.944	15.341	15.447
Μεταφορές	6.163	7.846	11.598	12.941	13.379	13.932	14.225
Επενδύσεις χαρτοφυλακίου	10.884	11.033	11.803	12.758	13.192	19.834	13.984
Γεωργία	1.870	2.044	2.255	2.599	2.970	4.034	4.292
Σπουδές	826	803	1.519	1.872	1.922	1.970	2.015
Αλιεία	1.078	1.031	1.007	1.012	1.040	1.082	1.092
Άλλοι τομείς	22.240	24.710	24.307	24.806	25.801	27.052	27.832
Διάφοροι τομείς	31.768	32.457	31.631	31.815	32.805	32.551	36.177

Πηγές: Office des Changes

Δ.1 Αναπτυξιακός Νόμος - Κίνητρα Επενδύσεων

Ο νέος Επενδυτικός Χάρτης, ο οποίος υιοθετήθηκε τον Δεκέμβριο του 2022, αποτελεί βασικό εργαλείο της εθνικής στρατηγικής για την ανάκαμψη της μαροκινής οικονομίας, με στόχο την αύξηση των ιδιωτικών επενδύσεων που κατευθύνονται σε παραγωγικούς τομείς της μαροκινής οικονομίας, την χρηματοδότηση της σχεδιαζόμενης επέκτασης του κοινωνικού κράτους, καθώς και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Βασικά ζητούμενα του νέου Επενδυτικού Χάρτη αποτελούν επίσης η μείωση των γεωγραφικών ανισοτήτων, η ενίσχυση της ισότητας των φύλων και της απασχόλησης των νέων, η καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και η επιτάχυνση των επενδύσεων που εξυπηρετούν την ενεργειακή μετάβαση.

Ως προς τα χρηματοδοτικά κίνητρα, που προβλέπει ο νέος μαροκινός Επενδυτικός Χάρτης και τα σχετικά Διατάγματα που έχουν εκδοθεί, συγκρατούνται τα ακόλουθα:

- Η συνολική κρατική χρηματοδότηση ενός επενδυτικού έργου μπορεί να φτάσει έως και το 30% του συνολικού ποσού της ιδιωτικής επένδυσης, με το ακριβές ποσοστό να καθορίζεται βάσει συγκεκριμένων γενικών (θέσεις εργασίας, συμμετοχή γυναικών, βιώσιμη ανάπτυξη), τοπικών και τομεακών (τουρισμός, βιομηχανία, ψηφιοποίηση, μεταφορές, outsourcing, logistics, πολιτιστική βιομηχανία, υδατοκαλλιέργεια, ΑΠΕ και επεξεργασία απορριμμάτων) προμοδοτήσεων. Ειδική πρόβλεψη υφίσταται για επενδύσεις που, βάσει ορισμένων κριτηρίων, θεωρούνται στρατηγικού χαρακτήρα.

- Κριτήρια επιλεξιμότητας αποτελούν, είτε αποκλειστικά ο αριθμός των σταθερών θέσεων εργασίας που

δημιουργούνται (> 150), είτε, σε συνδυασμό, το ύψος της επένδυσης (≥ 50 εκ. MAD, περίπου 5 εκ. ευρώ) και ο αριθμός των δημιουργούμενων σταθερών θέσεων εργασίας (τουλάχιστον 50). Επιλέξιμα είναι τα επενδυτικά έργα ανεξαρτήτως τομέα δραστηριότητας, με εξαίρεση τους τομείς της γεωργίας, των ακινήτων και του εμπορίου, οι οποίοι εξαιρούνται από τις ρυθμίσεις του Επενδυτικού Χάρτη, λόγω ειδικότερων ρυθμίσεων.

- Αρμόδιοι Φορείς για την υποστήριξη των ξένων επενδυτών στη χώρα είναι η Μαροκινή Υπηρεσία για την Ανάπτυξη των Επενδύσεων και των Εξαγωγών (AMDIE) και τα 12 Περιφερειακά Επενδυτικά Κέντρα (Centres Regionales d'Investissement), τα οποία ήδη λειτουργούν ως one stop shop, διευκολύνοντας τους υποψήφιους επενδυτές στην διεκπεραίωση των απαραίτητων διαδικασιών.

Αναφέρεται ότι από την θέση σε ισχύ του νέου Επενδυτικού Χάρτη, η Εθνική Επιτροπή Επενδύσεων (Υπουργικό όργανο, το οποίο αποφασίζει για την ένταξη των προτεινόμενων επενδυτικών έργων στα χρηματοδοτικά κίνητρα του νέου Επενδυτικού Χάρτη), υπό τον Μαροκινό Πρωθυπουργό, κ. Aziz Akhannouch, έχει ήδη συγκληθεί, μέχρι στιγμής, πέντε φορές, εγκρίνοντας την μερική χρηματοδότηση άνω των 100 επενδυτικών έργων.

Για την προσέλκυση ΑΞΕ στο Μαρόκο, εξίσου, ή και περισσότερο, σημαντικός παράγοντας από την παροχή επενδυτικών κινήτρων είναι η γενικότερη βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος στην χώρα, ιδίως όσον αφορά την γραφειοκρατία, τις δικαστικές διαδικασίες και την διαφθορά.

Προς αυτή την κατεύθυνση και στο πλαίσιο εφαρμογής του «Οδικού Χάρτη για την Βελτίωση του Επιχειρηματικού Κλίματος στο Μαρόκο 2023-2026», έχουν ήδη ληφθεί μέτρα (τα αποτελέσματα των οποίων αναμένεται να φανούν) για διευκόλυνση της πρόσβασης σε έγγεια ιδιοκτησία, απλοποίηση και ψηφιοποίηση των διοικητικών διαδικασιών, και μείωση των καθυστερήσεων κατά την καταβολή των πληρωμών (σύμφωνα με πρόσφατη νομοθετική ρύθμιση, η προθεσμία πληρωμών καθορίστηκε από 60 ημέρες, από την ημερομηνία έκδοσης του τιμολογίου, αν δεν έχει συμφωνηθεί άλλως, έως το αργότερο 180 ημέρες, σε εξαιρετικές περιπτώσεις).

Σε αυτό το πλαίσιο βελτίωσης του επιχειρηματικού κλίματος, ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στις ΑΠΕ και στην σταδιακή απο-ανθρακοποίηση της μαροκινής βιομηχανίας, προς διατήρηση της ανταγωνιστικότητας των εγχωρίως παραγόμενων προϊόντων στην ευρωπαϊκή αγορά.

Σύμφωνα με τον μαροκινό Επενδυτικό Νόμο, η Κυβέρνηση εγγυάται για τους ξένους επενδυτές τον επαναπατρισμό τόσο του επενδυμένου κεφαλαίου όσο και των κερδών, υπό την προϋπόθεση ότι η αρχική επένδυση κεφαλαίου έχει κατατεθεί και καταχωρηθεί κατάλληλα.

Δ.2 Δημόσιες Επιχειρήσεις - Καθεστώς Ιδιωτικοποιήσεων

Οι Δημόσιες Επιχειρήσεις στο Μαρόκο δραστηριοποιούνται σε σημαντικούς οικονομικούς τομείς, παίζοντας κρίσιμο ρόλο στην παροχή υπηρεσιών, την επίτευξη των κοινωνικοοικονομικών στόχων της χώρας και την υλοποίηση δημόσιων επενδύσεων.

Η κρατική ιδιοκτησία στο Μαρόκο έχει τις ρίζες της στην εθνικοποίηση στρατηγικών τομέων μετά το 1956. Από τότε, η χώρα έχει περάσει από διάφορα στάδια μεταρρύθμισης, συμπεριλαμβανομένων σημαντικών προγραμμάτων ιδιωτικοποιήσεων από τη δεκαετία του 1980 (ο Νόμος περί Ιδιωτικοποιήσεων του 1989 επιτάχυνε την ιδιωτικοποίηση περισσότερων από 100 δημόσιων επιχειρήσεων), στο πλαίσιο των προσπαθειών για απελευθέρωση της οικονομίας. Παρά τις μεταρρυθμίσεις, οι Δημόσιες Επιχειρήσεις συνεχίζουν να διαδραματίζουν εξέχοντα ρόλο στην εφαρμογή των δημόσιων πολιτικών και την παροχή κοινωνικών και οικονομικών υπηρεσιών.

Το 2022, οι Δημόσιες Επιχειρήσεις αντιπροσώπευαν το 4% της συνολικής απασχόλησης και παράγαν συνολικά ετήσια έσοδα ύψους 332 δισ. DH (περίπου 34 δισ. \$), που αντιστοιχούν στο 20% του ΑΕΠ της χώρας. Κατά το ίδιο έτος, επένδυσαν 77 δισ. DH, ήτοι το 31,4% των συνολικών δημόσιων επενδύσεων.

Το δημόσιο χαρτοφυλάκιο είναι ποικιλόμορφο όσον αφορά τη νομική μορφή, το μέγεθος, την οικονομική απόδοση και τις δημοσιονομικές επιπτώσεις. Από τις 272 Κρατικές Επιχειρήσεις έως το τέλος Σεπτεμβρίου 2023, οι 227 είναι δημόσιοι οργανισμοί (établissements publics) και οι 45 είναι ανώνυμες εταιρείες (sociétés anonymes) που ανήκουν άμεσα στο Δημόσιο.

Περίπου το 26,5% των Δημόσιων Επιχειρήσεων ασκούν εμπορικές δραστηριότητες, ενώ το υπόλοιπο αναλαμβάνει κυρίως διοικητικούς ή πολιτικούς ρόλους. Οι Κρατικές Επιχειρήσεις κατέχουν μερίδια σε 517 θυγατρικές εταιρείες (το 53% αυτών ανήκουν κατά πλειοψηφία σε Κρατικές Επιχειρήσεις).

Η οικονομική απόδοση των Κρατικών Επιχειρήσεων στο Μαρόκο διαφέρει σημαντικά. Τα κέρδη προέρχονται από έναν περιορισμένο αριθμό Κρατικών Επιχειρήσεων. Οι περισσότερες μη εμπορικές Κρατικές Επιχειρήσεις δεν δημιουργούν δικούς τους πόρους και επιδοτούνται από το κράτος. Το 2022, οι δημόσιες μεταβιβάσεις προς τις Κρατικές Επιχειρήσεις ανήλθαν σε 56 δισ. DH (το 4,2% του ΑΕΠ του 2022), εκ των οποίων τα 40 δισ. DH κατανέμονται σε λειτουργικά έξοδα των μη εμπορικών επιχειρήσεων, περιλαμβανομένων υπηρεσιών όπως εκπαίδευση και υγεία. Το συνολικό χρέος των μαροκινών Κρατικών Επιχειρήσεων εκτιμάται σε 640 δισ. DH (το 48,1% του ΑΕΠ του 2022). Το κράτος εγγυάται ένα σημαντικό ποσοστό του χρέους τους, με σημαντικές δημοσιονομικές συνέπειες.

Για την αντιμετώπιση αυτών των αδυναμιών και σε ένα πλαίσιο περιορισμένου δημοσιονομικού χώρου, ο νέος νόμος-πλαίσιο του 2021 (Νόμος 50.21) καθιέρωσε τις αρχές και τους γενικούς στόχους για τη μεταρρύθμιση των Κρατικών Επιχειρήσεων, ενώ ο Νόμος 82.20, οποίος επίσης δημοσιεύτηκε το 2021, ίδρυσε την Εθνική Υπηρεσία Στρατηγικής Διαχείρισης Κρατικών Συμμετοχών (Agence Nationale de Gestion Stratégique des Participations de l'État - ANGSPÉ) αναθέτοντάς της την διαχείριση ενός υποσύνολο 57 Κρατικών Επιχειρήσεων, κυρίως εμπορικών. Σύμφωνα με το εν λόγω πλαίσιο, οι δημόσιες επιχειρήσεις που εμπλέκονται σε εμπορικές δραστηριότητες θα πρέπει να μετατραπούν σε εταιρείες με διοικητικά συμβούλια εντός 5 ετών.

Περαιτέρω, τον Ιούνιο του 2024, η Παγκόσμια Τράπεζα ενέκρινε χρηματοδότηση ύψους 600 εκ. \$, με σκοπό τη βελτίωση της απόδοσης του μαροκινού δημόσιου τομέα, εκ των οποίων 350 εκ. \$ για την υποστήριξη της μεταρρύθμισης των Δημοσίων Επιχειρήσεων. Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα της Παγκόσμιας Τράπεζας: <https://documents.banquemonde.org/fr/publication/documents-reports/documentdetail/099060324142510254/bosib1883a32dc0671be6f1394ed27903b1>.

Συμπερασματικά, παρατηρείται ότι μετά από συστηματικές παροτρύνσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, το Μαρόκο έχει προχωρήσει σε άνοιγμα στους τομείς των τηλεπικοινωνιών,

της διανομής νερού, της παραγωγής ενέργειας, της κλωστοϋφαντουργίας, της τεχνολογίας πληροφοριών, της κατασκευής και λειτουργίας αυτοκινητόδρομων και της διαχείρισης αποβλήτων.

Προς το παρόν, πάντως, αρκετοί τομείς παραμένουν υπό κρατικό μονοπώλιο (σιδηροδρομικές μεταφορές, ορισμένες ταχυδρομικές υπηρεσίες και αερολιμενικές υπηρεσίες). Ενδεικτικά, η εταιρία φωσφάτων Office Cherifien des Phosphates (OCP), ανώνυμη εταιρεία που ανήκει κατά 95% στη μαροκινή κυβέρνηση, είναι από τους κορυφαίους εξαγωγείς φωσφορικών αλάτων και παραγωγών παγκοσμίως. Τα φωσφορικά άλατα θεωρούνται αποκλειστική ιδιοκτησία του κράτους και εξορύσσονται αποκλειστικά από τον OCP.

Το άνοιγμα προς τον ιδιωτικό τομέα γίνεται, κυρίως, μέσω παραχωρήσεων, μετά από διαδικασίες υποβολής προσφορών. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι κρατικές εταιρίες εξακολουθούν να εμποτεύουν τις υποδομές, τις οποίες βελτιώνουν μέσω δημόσιων επενδύσεων.

Δ.3 Πιστοληπτική ικανότητα χώρας – Κίνδυνοι / προοπτικές

Σε πρόσφατη έκθεσή του για το Μαρόκο (Σεπτέμβριος 2024), ο ΟΟΣΑ υπογράμμισε την ανθεκτικότητά της μαροκινής οικονομίας έναντι μίας σειράς εσωτερικών (ξηρασία, σεισμός Σεπτεμβρίου 2023) και εξωτερικών (Covid-19, πόλεμος στην Ουκρανία) κλυδωνισμών, καθώς και την ικανότητα επιτυχούς ανάπτυξης βιομηχανικών οικοσυστημάτων ενσωματωμένων στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας (αυτοκινητοβιομηχανία, αεροναυπηγική).

Εν γένει, τα μακροοικονομικά μεγέθη του Μαρόκου, ήτοι ρυθμός ανάπτυξης, δημόσιο χρέος (κυρίως εσωτερικό), δημοσιονομικό έλλειμμα κ.α., ευρισκόμενα εντός ικανοποιητικού και βιώσιμου πλαισίου, τοποθετούν τη χώρα σε προνομιακή θέση, σε σχέση με λοιπές χώρες περιοχής, αποδεικνύοντας εν γένει αποτελεσματικότητα ακολουθούμενης δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής.

Σε αυτό το πλαίσιο, το Μαρόκο αποτελεί δέκτη σημαντικής αναπτυξιακής βοήθειας και χρηματοδότησης, τόσο από διεθνείς χρηματοδοτικούς οργανισμούς, όσο και διμερώς, απολαμβάνοντας την εμπιστοσύνη των διεθνών του εταίρων. Η Παγκόσμια Τράπεζα αποτελεί τον κύριο αναπτυξιακό εταίρο της χώρας, έχοντας διαθέσει κεφάλαια ύψους περίπου 16 δισ. \$, μεταξύ 2011 και 2024 (1,76 δισ. για το 2024). Ταυτόχρονα, το Μαρόκο αποτελεί προνομιακό εταίρο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ) εδώ και 45 χρόνια, έχοντας επωφεληθεί από συνολικά κεφάλαια ύψους 10 δισ. ευρώ (3,9 δισ. ευρώ μέσω Συμφωνιών κατά την τελευταία δεκαετία). Ενδεικτικά, τον Οκτώβριο του 2024, υπεγράφη μεταξύ ΕΤΕπ και Μαρόκου συμφωνία χρηματοδότησης ύψους 500 εκ. ευρώ για την υποστήριξη της ανοικοδόμησης των περιοχών που επλήγησαν από τον καταστροφικό σεισμό της 8ης Σεπτεμβρίου 2023, η οποία αφορά την πρώτη δόση συνολικού δανείου ύψους 1 δισ. ευρώ.

Περαιτέρω απόδειξη των σταθερών μακροοικονομικών βάσεων της χώρας και του θετικού προσήμου των ακολουθούμενων, τα τελευταία, έτη οικονομικών πολιτικών αποτελούν: (i) η απαλοιφή του Μαρόκου από την «γκρίζα» λίστα με χώρες «υψηλού κινδύνου» για ξέπλυμα κεφαλαίων και χρηματοδότηση τρομοκρατίας, του Διακυβερνητικού Οργανισμού GAFI, τον Φεβρουάριο του 2023 (ii) η ένταξη της χώρας στον ιδιαίτερα ευνοϊκό προληπτικό μηχανισμό Ευέλικτης Γραμμής Πίστωσης (Flexible Credit Line - FCL) του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, για άνευ όρων δανεισμό έως του ποσού των 5 δισ. \$, για 2 χρόνια, τον Απρίλιο του 2023, και (iii) η διατήρηση της πιστοληπτικής αξιολόγησης του Μαρόκου από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης σε «BB+/B», με σταθερές προοπτικές.

Παρά ταύτα, η ξηρασία, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, ιδίως όσον αφορά γυναίκες και νέους, η διατήρηση υψηλών τιμών ενεργειακών προϊόντων και τροφίμων, οι πρόσφατες οικονομικές μεταρρυθμίσεις (λειτουργία Επενδυτικού Ταμείου Mohammed VI, εφαρμογή νέου Επενδυτικού Χάρτη), το εν εξελίξει διευρυμένο κοινωνικό πρόγραμμα (παιδεία, υγεία) και τα σχεδιαζόμενα έργα Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου 2030, ενδέχεται να δημιουργήσουν χρηματοδοτικές προκλήσεις για τη χώρα, σε μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, προκειμένου οι φιλόδοξες μεταρρυθμίσεις, που έχουν υιοθετηθεί για τη βελτίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου και την ενθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων, να έχουν τον επιθυμητό αντίκτυπο στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του Μαρόκου, θα πρέπει να συνδυαστούν με πρωτοβουλίες άρσης ρυθμιστικών και θεσμικών φραγμών, που περιορίζουν τον ανταγωνισμό και επιβραδύνουν την ανακατανομή των συντελεστών παραγωγής σε πιο παραγωγικούς τομείς και επιχειρήσεις, καθώς και με αποτελεσματικούς μηχανισμούς αξιολόγησης των υπό υλοποίηση δημόσιων πολιτικών και μεταρρυθμίσεων. Επιπλέον, η Παγκόσμια Τράπεζα σημειώνει, ότι απαραίτητη για την επίτευξη των κοινωνικών και οικονομικών στόχων της χώρας, κρίνεται η συνεπής προώθηση της οικονομικής ενδυνάμωσης των γυναικών και η αύξηση της συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας.

Στο ίδιο μήκος κύματος, ο ΟΟΣΑ υπογραμμίζεται την ανάγκη ενίσχυσης της ενεργειακής ασφάλειας της χώρας, ενδυνάμωσης της συμμετοχής των νέων (ποσοστό ανεργίας 36%) και των γυναικών (μόνο μία στις πέντε γυναίκες εργάζεται) στην αγορά εργασίας, μείωσης του ποσοστού της ανεπίσημης οικονομίας, βελτίωσης της παραγωγικότητας των βιομηχανικών οικοσυστημάτων, καθώς και διευκόλυνσης της πρόσβασης σε χρηματοδότηση των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.

Ε. ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ - ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ

Ο τομέας των Δημοσίων Διαγωνισμών στο Μαρόκο, κυρίως όσον αφορά έργα υποδομής, ΑΠΕ, διαχείρισης υδάτινων πόρων, θαλάσσιες μεταφορές και ψηφιακά συστήματα, προσφέρει σημαντικές προοπτικές για την δραστηριοποίηση ελληνικών επιχειρήσεων στη χώρα, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις αναπτυξιακών έργων που τυγχάνουν ευρωπαϊκής ή άλλης αναπτυξιακής χρηματοδότησης (ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με μαροκινές, ή άλλες ευρωπαϊκές, εταιρίες). Ενδεικτικό είναι το γεγονός, ότι από 195 δισ. DH (περίπου 19 δισ. ευρώ) το 2018, οι δημόσιες επενδύσεις, το 2025, αναμένεται να φτάσουν τα 340 δισ. DH (περίπου 34 δισ. ευρώ). Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη ενδεχόμενες καθυστερήσεις κατά την λήψη των αμοιβών, οι οποίες σχετίζονται με αυξημένες απαιτήσεις τεχνικής φύσης από πλευράς μαροκινών αναθετουσών Αρχών. Στους κλάδους των κατασκευών, λιμενικών έργων (Archirodon Group, Atlantic Dredging) και αφαλάτωσης (Sychem) υπάρχει ήδη ελληνική παρουσία.

Το Μαρόκο δεν είναι μέλος της Συμφωνίας του ΠΟΕ για τις Δημόσιες Συμβάσεις και η Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Μαρόκου δεν περιέχει συναφή ειδική ρύθμιση. Στους Δημόσιους Διαγωνισμούς έργων, υπηρεσιών και προμηθειών, υφίσταται δυνατότητα συμμετοχής τόσο εγχώριων, όσο και αλλοδαπών επιχειρήσεων, ωστόσο, ισχύουν σημαντικά προνόμια για τις εγχώριες εταιρίες, βάσει της αρχής της Εθνικής Προτίμησης. Πρόσφατο σχετικό Διάταγμα (Décret no 2.22.431), που τέθηκε σε ισχύ την 1η Σεπτεμβρίου 2023, ενίσχυσε έτι περαιτέρω την αρχή της Εθνικής Προτίμησης, καθώς και τις εγγυήσεις διαφάνειας. Ειδικότερα:

- Το συγκεκριμένο Διάταγμα εντάσσεται στο πλαίσιο υλοποίησης του εθνικού «Οδικού Χάρτη για την Βελτίωση του Επιχειρηματικού Κλίματος στο Μαρόκο (2023-2026)», αντανακλώντας τις προτεραιότητες που τίθενται από το «Νέο Αναπτυξιακό Μοντέλο» της χώρας, με χρονικό ορίζοντα το 2035, καθώς και την επιδίωξη της μαροκινής Κυβέρνησης να καταστήσει τις ιδιωτικές επενδύσεις μοχλό οικονομικής ανάπτυξης και δημιουργίας σταθερών θέσεων εργασίας.
- Στοχεύοντας στην ενίσχυση της **αρχής της διαφάνειας** και εφαρμοζόμενο στο σύνολο, σχεδόν, των Δημόσιων Φορέων, το νέο Διάταγμα θέτει προϋποθέσεις έγκαιρου προγραμματισμού των Δημοσίων Διαγωνισμών από πλευράς αναθετουσών Αρχών και προβλέπει ότι η δημοσίευση των Διαγωνισμών, καθώς και η διαδικασία υποβολής και ανοίγματος των προσφορών πραγματοποιούνται αποκλειστικά ηλεκτρονικά, μέσω της σχετικής διαδικτυακής πύλης που ήδη λειτουργεί (<https://www.marchespublics.gov.ma/pmmp/>).
- Σύμφωνα με το εν λόγω Διάταγμα, εξακολουθεί να ισχύει η δυνατότητα συμμετοχής στους Δημόσιους Διαγωνισμούς έργων, υπηρεσιών και προμηθειών, τόσο εγχώριων, όσο και αλλοδαπών επιχειρήσεων, ωστόσο, ενισχύεται η αρχή της **Εθνικής Προτίμησης** (Préférence Nationale), μέσω πρόβλεψης σημαντικών προνομίων για τις εγχώριες εταιρίες, προς στήριξη του εθνικού παραγωγικού ιστού.

Ενδεικτικά, αναφέρονται οι εξής, ευνοϊκές για τις εγχώριες εταιρίες, ρυθμίσεις:

- Πρόβλεψη ότι οι Δημόσιοι Διαγωνισμοί για ποσά μικρότερα των 10 εκ. DH (περίπου 1 εκ. ευρώ), σε περιπτώσεις έργων, και 1 εκ. DH (περίπου 100.000 ευρώ), σε περιπτώσεις προμηθειών και υπηρεσιών, θα αφορούν αποκλειστικά εγχώριες επιχειρήσεις, με εξαίρεση έργα που τυγχάνουν αναπτυξιακής χρηματοδότησης.

- Πρόβλεψη ότι το 30% των σχεδιαζόμενων δημοσίων συμβάσεων κάθε Φορέα, ετησίως, θα αφορά εγχώριες

μικρές και μικρο-μεσαίες επιχειρήσεις, συνεταιρισμούς και αυτοαπασχολούμενους επιχειρηματίες.

- Εφαρμογή επιβάρυνσης 15% στην τιμή προσφοράς των αλλοδαπών εταιρειών, σε περίπτωση ύπαρξης υψηλότερης προσφοράς από πλευράς εγχώριας επιχείρησης.
- Προτίμηση των εγχώριων, σε περίπτωση ύπαρξης προσφορών ίδιου επιπέδου τιμής και ποιότητας εκ μέρους μαροκινών και αλλοδαπών εταιρειών.
- Όσον αφορά τις δημόσιες συμβάσεις υπηρεσιών, που σχετίζονται με πληροφοριακά συστήματα, οι συμμετέχουσες αλλοδαπές εταιρίες θα πρέπει να εξασφαλίζουν συμμετοχή Μαροκινών εμπειρογνομόνων σε ποσοστό τουλάχιστον 20%.

Ορισμένα εκ των ανωτέρω προνομίων, όχι πάντως το σύνολο, προβλέπονταν και σε προηγούμενες νομοθετικές ρυθμίσεις (1998, 2007 και 2013) και Εγκυκλίου (2020) για τους Δημόσιους Διαγωνισμούς, χωρίς, ωστόσο, μέχρι στιγμής, να εφαρμόζονται με συνέπεια από τους δημόσιους Φορείς, τακτική η οποία επιδιώκεται να αλλάξει με την εφαρμογή της νέας συνολικής κανονιστικής ρύθμισης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόβλεψη δυνατότητας έναρξης Δημόσιου Διαγωνισμού μετά από υποβολή προσφοράς, ιδία πρωτοβουλία, από πλευράς ιδιωτικής επιχείρησης, στις περιπτώσεις που επιβεβαιώνεται η ύπαρξη ανάγκης, η οποία δεν είχε, μέχρι εκείνη τη στιγμή, εντοπιστεί από την αναθέτουσα Αρχή. Σε περίπτωση που ο Διαγωνισμός διενεργηθεί, αλλά τελικά δεν επιλεγεί η συγκεκριμένη εταιρία, της απονέμεται κάποιο ποσό ως μπόνους.

- Η διαδικτυακή πύλη, στην οποία αναρτώνται σχεδόν το σύνολο των Δημόσιων Διαγωνισμών είναι διαθέσιμη στο εξής σύνδεσμο: <https://www.marchespublics.gov.ma/pmmp/>.
- Στην διαδικτυακή πύλη της Εθνικής Εταιρίας Αυτοκινητοδρόμων του Μαρόκου (<https://achats.adm.co.ma>), είναι διαθέσιμο, για τους ενδιαφερόμενους, το σύνολο των αρχείων που αφορούν τους διαγωνισμούς του εν λόγω φορέα.
- Στην διαδικτυακή πύλη της Εθνικής Αρχής Λιμένων (<https://www.anp.org.ma/fr/services/appels-offres>) μπορούν να αναζητηθούν από τους ενδιαφερόμενους προκηρύξεις διαγωνισμών λιμενικών έργων.
- Πληροφορίες για τις τρέχουσες δημοπρατήσεις έργων ΑΠΕ βρίσκονται διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του αρμόδιου μαροκινού Οργανισμού MASEN (Moroccan Agency for Sustainable Energy): <https://www.masen.ma/fr>.

Συμπερασματικά, ιδιαίτως αξιόλογες ευκαιρίες εντοπίζονται όσον αφορά την συμμετοχή ελληνικών επιχειρήσεων σε Δημόσιους Διαγωνισμούς (ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με εγχώριες ή άλλες ευρωπαϊκές εταιρίες), για κατασκευή μεγάλων έργων υποδομής (αυτοκινητόδρομοι, λιμένες, αεροδρόμια, μονάδες επεξεργασίας υδάτων, εγκαταστάσεις αφαλάτωσης, έργα ΑΠΕ), και σε διαρθρωτικά έργα, τα οποία τυγχάνουν της υποστήριξης της Ε.Ε.. Δεδομένων των προτιμησιακών ρυθμίσεων του νέου Διατάγματος και των ιδιαιτεροτήτων της μαροκινής γραφειοκρατίας και επιχειρηματικής κουλτούρας, για την επιτυχή συμμετοχή ελληνικών επιχειρήσεων σε Δημόσιους Διαγωνισμούς στην χώρα, κρίνεται σκόπιμη η εξεύρεση αξιόπιστων επιτόπιων συνεργατών, η συμμετοχή μέσω εγχώριας εταιρίας ή/και η συνεργασία με έμπειρους εγχώριους εργολάβους.

ΣΤ. ΚΛΑΔΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΓΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

ΣΤ.1 Κατασκευές - Δομικά υλικά - Κτιριακός εξοπλισμός

Ο κατασκευαστικός τομέας είναι διαχρονικά ένας από τους πλέον στρατηγικούς και δυναμικούς της μαροκινής οικονομίας, λόγω αυξημένων οικοδομικών αναγκών, εκτεταμένων προγραμμάτων δημοσίων έργων (λιμένες, αυτοκινητόδρομοι, αεροδρόμια, φράγματα) και τακτικών δράσεων στεγαστικής πολιτικής. Τα μεγάλα δημόσια και ιδιωτικά έργα που προγραμματίζονται εν όψει της διοργάνωσης του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου το 2030 ενισχύουν έτι περαιτέρω εν λόγω δυναμική.

Συνεπώς, ευκαιρίες εντοπίζονται τόσο για τις ελληνικές κατασκευαστικές εταιρείες και εταιρείες μελετών (ειδικώς όσον αφορά την συμμετοχή σε δημόσια έργα, ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με εγχώριες εταιρείες), όσο και για τις ελληνικές εταιρείες δομικών υλικών.

Ευρύ περιθώριο περαιτέρω ανάπτυξης των ελληνικών εξαγωγών δομικών υλικών και κτιριακού εξοπλισμού εντοπίζεται όσον αφορά ειδικά άσφαλτο, πέτρες, μάρμαρα, χρώματα, μονωτικά, πάνελ, επιχρίσματα, σωλήνες, γεωμεμβράνες, μεταλλικά τεχνουργήματα, εργαλεία, ηλεκτρολογικό και υδραυλικό εξοπλισμό, θερμοσίφωνες, εγκαταστάσεις κλιματισμού, είδη υγιεινής, συσκευές, συστήματα ασφαλείας, συστήματα αυτοματισμού, συστήματα σκίασης κ.α..

Μεγάλες κλαδικές εκθέσεις:

- Salon International du Bâtiment, (SIB) - επόμενη διοργάνωση 20-24 Νοεμβρίου 2024
- Expro du BTP - επόμενη διοργάνωση δεν έχει ακόμα ανακοινωθεί (οι διοργανωτές έχουν εκδηλώσει ειδικό ενδιαφέρον για την συμμετοχή ελληνικών εταιρειών σε προνομιακές τιμές ενοικίασης εκθεσιακού χώρου).

Περισσότερες πληροφορίες μπορούν να αναζητηθούν στην μελέτη του Γραφείου μας για τον τομέα των δομικών υλικών στο Μαρόκο, η οποία είναι διαθέσιμη στην διαδικτυακή πύλη Agora, στον εξής σύνδεσμο: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/84616>.

ΣΤ.2 Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας

Αναγνωρίζοντας την ενεργειακή επισφάλεια που προκύπτει από την εξωτερική εξάρτηση από εισαγόμενα ορυκτά καύσιμα και το μεγάλο εγχώριο δυναμικό ΑΠΕ, η χώρα επιδιώκει, συνεπώς, την αξιοποίηση του αιολικού και ηλιακού δυναμικού της (και προσφάτως των προοπτικών που εντοπίζονται στον τομέα του πράσινου υδρογόνου), με το βλέμμα στραμμένο τόσο στην τροφοδότηση της εγχώριας αγοράς, όσο και στην πραγματοποίηση εξαγωγών, καταφέροντας να συγκεντρώνει σημαντική δημόσια, αναπτυξιακή και ιδιωτική χρηματοδότηση.

Η εθνική ενεργειακή στρατηγική, η οποία υιοθετήθηκε το 2009, στοχεύει στην αύξηση του μεριδίου συμμετοχής των ΑΠΕ στην συνολική εγκατεστημένη ισχύ σε πάνω από 52%, έως το 2030, ενώ σύμφωνα με τον εθνικό οδικό χάρτη υδρογόνου, το Μαρόκο έχει τη δυνατότητα να καλύψει περίπου το 4% της σχετικής παγκόσμιας ζήτησης.

Ευκαιρίες για τις ελληνικές επιχειρήσεις εντοπίζονται όσον αφορά την κατασκευή υποδομών παραγωγής, μεταφοράς και διανομής ηλεκτρικής ενέργειας, παραγόμενης από ΑΠΕ (ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με ευρωπαϊκές ή μαροκινές εταιρείες), καθώς και την εξαγωγή προς το Μαρόκο συναφούς εξοπλισμού.

Όσον αφορά τον εξοπλισμό ΑΠΕ, το Μαρόκο προσφέρει ευκαιρίες σε εταιρείες που δραστηριοποιούνται στους εξής τομείς: ηλεκτρικά εξαρτήματα, γεννήτριες, ηλιακοί θερμοσίφωνες, μπαταρίες/φορτιστές, εξοπλισμός συγκεντρωμένης ηλιακής ενέργειας (CSP), φωτοβολταϊκά (PV), διακόπτες, εφαρμογές υψηλής/μέσης/χαμηλής τάσης, τεχνική εκπαίδευση για επισκευή και συντήρηση σχετικών εγκαταστάσεων, εξοπλισμός αιολικής ενέργειας, έξυπνοι μετρητές, αισθητήρες, ηλεκτρολύτες.

Όσον αφορά τους δημόσιους διαγωνισμούς έργων ΑΠΕ και πράσινου υδρογόνου, οι τρέχουσες δημοπρατήσεις βρίσκονται διαθέσιμες στην διαδικτυακή πύλη της Υπηρεσίας MASEN: <https://etendering.masen.ma/index.php?page=entreprise.EntrepriseHome&goto=&lang=en>.

Μεγάλες κλαδικές εκθέσεις:

- Solaire Expo Maroc - επόμενη διοργάνωση 25-27 Φεβρουαρίου 2025
- World Power-to-X Summit - επόμενη διοργάνωση δεν έχει ακόμα ανακοινωθεί
- Global Green Event by Pollutec - επόμενη διοργάνωση δεν έχει ακόμα ανακοινωθεί.

Περισσότερες πληροφορίες μπορούν να αναζητηθούν στην μελέτη του Γραφείου μας για τον τομέα των ΑΠΕ στο Μαρόκο, η οποία είναι διαθέσιμη στην διαδικτυακή πύλη Agora, στον εξής σύνδεσμο: <https://agora.mfa.gr/infofiles-menu/infofile/87650>.

ΣΤ.3 Διαχείριση Υδάτινων Πόρων - Αφαλάτωση - Επεξεργασία λυμάτων - Τεχνολογίες επεξεργασίας και εξοικονόμησης νερού

Η διαχείριση των υδάτινων πόρων αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η μαροκινή οικονομία. Καθώς το Μαρόκο βρίσκεται σε κατάσταση διαρθρωτικής λειψυδρίας (η διαθεσιμότητα των υδάτινων πόρων έχει μειωθεί κατά 80% μέσα σε 50 χρόνια), η ξηρασία έχει ιδιαίτερως δυσμενείς επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα, ο οποίος καταναλώνει σημαντικές ποσότητες νερού (85% των πόρων), την στιγμή που εξακολουθεί να αποτελεί βασικό πυλώνα της μαροκινής οικονομίας, συνεισφέροντας το 14% του ΑΕΠ και απασχολώντας περίπου το 40% του ενεργού πληθυσμού της χώρας.

Προς διαχείριση της εν λόγω κατάστασης, το Μαρόκο έχει ήδη υιοθετήσει μία σειρά μέτρων με σκοπό την ενίσχυση των υποδομών ύδρευσης (για παράδειγμα κατασκευή φραγμάτων, εγκαταστάσεων αφαλάτωσης και επεξεργασίας λυμάτων), βάσει του Εθνικού Προγράμματος Παροχής Πόσιμου Νερού και Νερού Άρδευσης για την περίοδο 2020-2027, του οποίου ο προϋπολογισμός φτάνει τα 143,9 δισ. DH (περίπου 14,39 δισ. €).

Η διαρκής επιδίωξη της μαροκινής Κυβέρνησης για ένταξη στην εθνική οικονομία και βιομηχανία νέων εργαλείων και μεθόδων εξοικονόμησης και αποτελεσματικότερης διαχείρισης των υδάτινων πόρων (με το βλέμμα στραμμένο σε πλήθος τομέων, από την άρδευση, μέχρι την παραγωγή πράσινου υδρογόνου), δημιουργεί ευκαιρίες τόσο θεσμικής, όσο και επιχειρηματικής συνεργασίας (μεταφορά τεχνογνωσίας, κατασκευή σχετικών υποδομών, εξαγωγή εξοπλισμού αφαλάτωσης και διαχείρισης υδάτινων πόρων).

ΣΤ.4 Θαλάσσιες Μεταφορές

Το Μαρόκο αποτελεί κόμβο μεταφοράς εμπορευμάτων, αλλά και επιβατών, μεταξύ Αφρικής και Ευρώπης, και όχι μόνο. Η χώρα διαθέτει 43 λιμένες, από τους οποίους 14 εμπορικοί, 22 αλιευτικοί και 7 μαρίνες σκαφών αναψυχής.

Το λιμενικό συγκρότημα «Tanger Med» αποτελεί το μεγαλύτερο λιμάνι διαμετακομιστικού εμπορίου στην Αφρική και από τα μεγαλύτερα της Μεσογείου. Το 2023, διακινήθηκαν συνολικά 122 εκ. τόνοι (Mt) εμπορευμάτων (αύξηση +13,6% σε σχέση με το 2022), εκ των οποίων το 21% αφορούσε σε εισαγωγές/εξαγωγές, και 8,6 εκ. εμπορευματοκιβώτια (αύξηση +13,4% σε σχέση με το 2022).

Επιπλέον, έχει ήδη ξεκινήσει η κατασκευή των δύο νέων μεγάλων λιμένων «New Port of Nador West-Med» και «New Port of Dakhla Atlantique», στο Nador και στην Dakhla αντίστοιχα, τα οποία προγραμματίζεται να υπερβούν σε χωρητικότητα το «Tanger-Med».

Η δυναμική αυτή δημιουργεί προοπτικές τόσο θεσμικής, όσο και επιχειρηματικής συνεργασίας στον τομέα των θαλασσίων μεταφορών, τομέα ιδιαίτερης βαρύτητας για την ελληνική οικονομία. Έχει εκδηλωθεί, παλαιότερα, ενδιαφέρον από την μαροκινή πλευρά για συνεργασία με Έλληνες εφοπλιστές στον τομέα των θαλάσσιων μεταφορών.

ΣΤ.5 Αγροτικός και αλιευτικός εξοπλισμός - Ενδιάμεσα προϊόντα - Τεχνολογίες επεξεργασίας τροφίμων

Η αγροτική παραγωγή αποτελεί έναν πολύ σημαντικό τομέα της μαροκινής οικονομίας, ο οποίος απασχολεί περίπου το 40% του συνολικού πληθυσμού.

Η χώρα έχει σημαντική εγχώρια παραγωγή των περισσότερων αγροτικών προϊόντων μεσογειακής διατροφής, η οποία, ωστόσο, δυσκολεύεται να καλύψει την εσωτερική ζήτηση σε περιόδους ξηρασίας (πχ. σιτηρά, μέλι κ.α.) και έντονης κατανάλωσης (πχ. περίοδος ραμαζανιού), οπότε η επιπλέον ζήτηση καλύπτεται με εισαγωγές. Το ζήτημα της διατροφικής ασφάλειας και των αυξημένων αναγκών για εισαγωγή σιτηρών, απασχολεί έντονα την μαροκινή κυβέρνηση, ιδιαίτερος λόγω του πολέμου στην Ουκρανία και της έντονης ξηρασίας.

Ευκαιρίες στον αγρο-διατροφικό τομέα εντοπίζονται όσον αφορά συγκεκριμένα προϊόντα (π.χ. δένδρúλλια, αρωματικά φυτά, μέλι, ακτινίδια, χαρούπια, γαλακτοκομικά, συγκεκριμένα αλιεύματα, γλυκίσματα, πίτες, snacks κ.α.) και, κυρίως, τον αγροτικό, κτηνοτροφικό και αλιευτικό εξοπλισμό, τα ενδιάμεσα προϊόντα (π.χ. ζωτροφές, παρασιτοκτόνα), καθώς και προϊόντα και τεχνολογίες επεξεργασίας και αξιοποίησης αγρο-διατροφικών προϊόντων, τυποποίησης και ποιοτικού ελέγχου. Σημειώνεται, ότι τα διατροφικά προϊόντα που απευθύνονται στην μαροκινή αγορά πρέπει να είναι χαλάλ.

Υγειονομικά πιστοποιητικά μεταξύ Ελλάδας και Μαρόκου έχουν ήδη συμφωνηθεί όσον αφορά τις εξαγωγές (i) αλιευτικών προϊόντων, (ii) γάλακτος και γαλακτοκομικών προϊόντων, (iii) μελιού και προϊόντων μελισσοκομίας και (iv) τροφών για ζώα συντροφιάς.

Επενδυτικές και εξαγωγικές ευκαιρίες (εξοπλισμός, τεχνογνωσία) εντοπίζονται και στον τομέα της υδατοκαλλιέργειας.

Μεγάλες κλαδικές εκθέσεις:

- Salon International de l'Agriculture au Maroc (SIAM) - επόμενη διοργάνωση Απρίλιος του 2025
- Halieutis - επόμενη διοργάνωση Φεβρουάριος 2025.

ΣΤ.6 Άλλες χρήσιμες πληροφορίες

Συμπληρωματικά προς τους ανωτέρω κλάδους ειδικού ενδιαφέροντος, συγκαταούνται, επίσης, τα ακόλουθα:

- Προοπτικές εντοπίζονται και στους ακόλουθους τομείς (εντός παρενθέσεως οι αντίστοιχες κλαδικές εκθέσεις): χημικά και πλαστικά (Plast Expo), ιατρικός εξοπλισμός (Morocco Medical Expo), καινοτομία, ψηφιακά προϊόντα και υπηρεσίες (Gitex Africa).
- Η ανελαστική εξάρτηση από τις εισαγωγές πετρελαιοειδών (πετρέλαιο, υδροποιημένα αέρια πετρελαίου, φυσικό αέριο, λιπαντικά, άνθρακας, άσφαλτος οδοποιίας), με μερίδιο 20% επί του συνόλου των εισαγωγών της χώρας, δημιουργεί ευρύ περιθώριο για διατήρηση και αύξηση των εξαγωγών επεξεργασμένων καυσίμων, λιπαντικών και υδροποιημένων αερίων πετρελαίων, η τιμή λιανικής πώλησης των οποίων καθορίζεται και επιδοτείται από το κράτος.
- Το Μαρόκο, πέρα από τις ευκαιρίες που προσφέρει η εσωτερική του αγορά (πληθυσμός 36,7 εκ.), μπορεί να προσφέρει και χρήσιμους διαύλους πρόσβασης στις αγορές όλης της Αφρικής, και ιδίως της Δυτικής Αφρικής. Η συνεργασία Ελλήνων εξαγωγέων με μαροκινά δίκτυα διανομής μπορεί να προωθήσει την εξωστρέφεια των ελληνικών προϊόντων σε πιο μακρινές (και άρα πιο δύσκολα προσβάσιμες) αφρικανικές αγορές.
- Προκλήσεις όσον αφορά την εμπορική συνεργασία, προκύπτουν λόγω της επιδίωξης της Μαροκινής Κυβέρνησης, ειδικώς μετά την πανδημία, για ενίσχυση της αυτάρκειας της μαροκινής οικονομίας, μέσω προστασίας / ανάπτυξης της εγχώριας βιομηχανικής βάσης και μείωσης του εμπορικού ελλείμματος. Συγκεκριμένα, εφαρμόζεται Πολιτική Υποκατάστασης Εισαγωγών για ορισμένες κατηγορίες προϊόντων (π.χ. φάρμακα), σε συνδυασμό με προώθηση του brand "made in Morocco", μέτρα εμπορικής άμυνας για βιομηχανικά προϊόντα, υποχρεωτικά πρότυπα, πιστοποιητικά και διαδικασίες αδειοδότησης.
- Η ύπαρξη Επιχειρηματικού Συμβουλίου (ΣΕΒ - CGEM) δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για στενότερη άμεση συνεργασία μεταξύ των δύο επιχειρηματικών κοινοτήτων.
- Η επανέναρξη απευθείας πτήσεων Αθήνας-Μαρακές, από τον Δεκέμβριο του 2022, διευκολύνει τις μετακινήσεις μεταξύ των δύο χωρών. Η ενδεχόμενη επανέναρξη απευθείας πτήσεων με την Καζαμπλάνκα θα διευκόλυε ακόμη περισσότερο τις επιχειρηματικές επαφές και τις τουριστικές ροές.

- Τα επιχειρηματικά ήθη του Μαρόκου, σε συνδυασμό με την καλά εδραιωμένη στην μαροκινή αγορά παρουσία επιχειρήσεων και προϊόντων άλλων ευρωπαϊκών και μη χωρών (π.χ. Γαλλίας, Ισπανίας, Κίνας, Τουρκίας), καθιστούν απαραίτητη την συστηματική επιδίωξη διείσδυσης, από πλευράς ελληνικών επιχειρήσεων και προϊόντων. Ο παράγοντας εξοικονόμησης κόστους, καθώς και η ικανότητα προσαρμογής στα συναλλακτικά ήθη της χώρας και ανάπτυξης διαπροσωπικών σχέσεων, πρέπει να θεωρούνται ως καθοριστικές παράμετροι για την τελική επιλογή συνεργάτη εκ μέρους των μαροκινών επιχειρηματιών. Ο υφιστάμενος ανταγωνισμός επιβάλλει στους νεοεισερχόμενους στην μαροκινή αγορά την πραγματοποίηση δαπανών προβολής και τη διάθεση επαρκούς χρόνου δικτύωσης

Z. ΧΡΗΣΙΜΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

ΠΡΕΣΒΕΙΑ ΡΑΜΠΑΤ

Διεύθυνση: 18 Rue Aït Hdidou, Souissi, Rabat 10 000

Τηλέφωνο: +212 537638975

Email: gremb.rab@mfa.gr

Website: www.mfa.gr/missionsabroad/fr/morocco.html

ΓΡΑΦΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΡΑΜΠΑΤ

18 Rue Aït Hdidou, Souissi, Rabat 10 000

Τηλέφωνο: +212 537638975

Email: ecocom-rabat@mfa.gr

Website: www.agora.mfa.gr/ta-grafeia-oikonomikon-emporikon-upotheseon/grafeia-ana-xora/office/853

ΠΡΟΞΕΝΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΡΑΜΠΑΤ

18 Rue Aït Hdidou, Souissi, Rabat 10 000

Τηλέφωνο: +212 537655454

Email: grcon.rab@mfa.gr

ΜΑΡΟΚΙΝΕΣ ΑΡΧΕΣ

 Επίσημη ιστοσελίδα του Βασιλείου του Μαρόκου - Πρόσβαση στην ιστοσελίδα του συνόλου των μαροκινών Κεντρικών και Περιφερειακών Αρχών <https://www.maroc.ma/fr/contact-administration>

 Ιστότοπος με στοιχεία επικοινωνίας όλων των μαροκινών Υπουργείων και των εποπτευόμενων από αυτά Οργανισμών και Ερευνητικών Ινστιτούτων (κυρίως ευρύτερης οικονομικής φύσης)

<https://lof.finances.gov.ma/fr/liens-utiles/minist%C3%A8res-marocains>

SECRETARIAT GENERAL DU GOUVERNEMENT

Διεύθυνση : Quartier administratif, Avenue Mohamed V, Rabat - Chellah, Rabat

Τηλ.: +212 537739295

Website: <https://www.sgg.gov.ma/>

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES DE LA COOPÉRATION AFRICAINE ET DES MAROCAINS RÉSIDANT À L'ÉTRANGER

Διεύθυνση : 7 rue F. Roosevelt, Rabat

Τηλ.: +212 537761125

Website : www.diplomatie.ma

MINISTERE DE LA JUSTICE

Διεύθυνση : Place Mamounia, BP 1015 Rabat

Τηλ.: +212 537213737

Email: Mjustice@justice.gov.ma

Website: www.justice.gov.ma

MINISTERE DES HABOUS ET DES AFFAIRES ISLAMIQUES

Διεύθυνση : Mechouar, Rabat

Τηλ.: +212 537766851 / +212 537766801

Website: <https://www.habous.gov.ma/fr/>

MINISTERE DE L'ECONOMIE ET DES FINANCES

Διεύθυνση : Bd. Med V. Quartier Administratif Rabat – Chellah

Τηλ.: +212 537677501

Fax: +212 537677526

E-mail : internet@finances.gov.ma

MINISTERE DE L'EQUIPEMENT ET DE L'EAU

Διεύθυνση : Quartier Administratif, BP597, Rabat-Chellah

Téléphone: +212 537684242

Fax: +212 537684170

Website: <https://www.equipement.gov.ma/>

MINISTERE DE L'EDUCATION NATIONALE, DU PRESCOLAIRE ET DES SPORTS

Διεύθυνση : Siège central-Bab Rouah

Τηλ.: +212 537687219

Fax : +212 537771874

Website: <https://www.men.gov.ma/>

MINISTERE DE LA SANTE ET DE LA PROTECTION SOCIALE

Διεύθυνση: 335. Avenue Mohamed V RABAT

Τηλ.: +212 537761025 /+212 537761403/ +212 537763662

Fax: +212 537763895

E-mail: Contact@sante.gov.ma

Website: <https://www.sante.gov.ma/>

MINISTERE DE L'AMENAGEMENT DU TERRITOIRE NATIONAL, DE L'URBANISME, DE L'HABITAT ET DE LA POLITIQUE DE LA VILLE

Aménagement du Territoire National et Urbanisme

Διεύθυνσης : Immeuble Fadaa Ennakhil 1 - Espace les Palmiers, Angle Av Mehdi Benbarka et Annakhil Hay Riad, Rabat 10000 - Maroc

Annexe I : Angle Michlifen et Bou Iblane, Agdal – 10000 – Rabat

Annexe II : Hassan, Rabat, Maroc

Τηλ.: +212 537565003

Email: contact@muat.gov.ma

Website : <https://muat.gov.ma/>

Habitat et Politique de la Ville

Διεύθυνση : Rues Al Jouaze & Al Joumaize, Rabat 10000, Maroc

Τηλ.: +212 537577372

Email: contact@mhpv.ma

Website: <https://muat.gov.ma/>

MINISTERE DE L'AGRICULTURE, DE LA PECHE MARITINE, DU DEVELOPPEMENT RURAL ET DES EAUX ET FORETS

Διεύθυνση : Avenue Mohamed V, Quartier administratif Place Abdellah Chefchaouni B.P.607, Rabat

Telephone: +212 802002050

Email: agri.contact@gmail.com

Website: <https://www.agriculture.gov.ma/>

MINISTERE DE L'INCLUSION ECONOMIQUE, DE LA PETITE ENTREPRISE, DE L'EMPLOI ET DES COMPETENCES

Διεύθυνση : Rue Al Jommayz, Hay riad, Rabat

Τηλ.: +212 537760521

Email: communication@emploi.gov.ma

Website: <https://miepeec.gov.ma/>

MINISTERE DE L'INDUSTRIE ET DU COMMERCE

Διεύθυνση: Quartier administratif, Rabat, Maroc.

Τηλ.: +212 53776522

Website : <https://www.mcinet.gov.ma/>

MINISTERE DU TOURISME, DE L'ARTISANAT ET DE L'ECONOMIE SOCIALE ET SOLIDAIRE

Tourisme

Διεύθυνση : Av. Ennakhil, Hay Ryad-Rabat

Τηλ.: +212 537577800

Fax : +212 537577901

Website: <https://mtaess.gov.ma/fr/tourisme/>

Artisanat et Economie Sociale

Διεύθυνση : Avenue Mae Al Aynayne , Bp 6435, Haut Agdal , Rabat Instituts – Maroc

Téléphone: +212 537276290/91

Website: <https://mtaess.gov.ma/fr/artisanat>

MINISTERE DE L'ENSEIGNEMENT SUPERIEUR, DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE ET DE L'INNOVATION

Διεύθυνση : Boulevard Mohamed Lyazidi - Hassan, BP : 4500 - RABAT

Téléphone: +212 5372175/01/02/03

Fax: +212 537217547

Email: contact@enssup.gov.ma

Website: <https://www.enssup.gov.ma/>

MINISTERE DE LA TRANSITION ENERGETIQUE ET DU DEVELOPPEMENT DURABLE

Διεύθυνση : Rue Abou Marouane Essaadi BP : Rabat Instituts 6208 - Haut Agdal - Rabat – Maroc

Τηλ.: +212 537688400

Fax : +212 537688744

Email : contact@mem.gov.ma

Website: <https://www.mem.gov.ma>

MINISTERE DU TRANSPORT ET DE LA LOGISTIQUE

Διεύθυνση : Avenue Mae Al Ainaine, Quartier Administratif - Agdal, Rabat BP 6381 Al Irfane- Rabat- CD

Τηλ.: +212 537679436

Fax : +212 537716953

Website: www.transport.gov.ma

MINISTERE DE LA JEUNESSE, DE LA CULTURE ET DE LA COMMUNICATION

Jeunesse

Διεύθυνση : Avenue Ibn Sina, Rabat

Τηλ.: +212 537770419

Culture

Διεύθυνση : 1, Rue Ghandi, Rabat

Τηλ.: +212 537209400

Communication

Διεύθυνση : Avenue Allal El Fassi, Al Irfane, Rabat

Τηλ.: +212 537774274

Website: <https://mjcc.gov.ma/>

Email: contact@mjcc.gov.ma

MINISTERE DE LA SOLIDARITE, DE L'INSERTION SOCIALE ET DE LA FAMILLE

Διεύθυνση : 47, Avenue Ibn Sina, Agdal

Τηλ.: +212 537684062

Email: contact@social.gov.ma

Website: <https://social.gov.ma/>

MINISTERE DE L'INVESTISSEMENT, DE LA CONVERGENCE ET DE L'EVALUATION DES POLITIQUES PUBLIQUES

Διεύθυνση : Complexe administratif nouveau siège ANCFCC Tour 6 Avenue Abderrahim Bouabid Guich Oudaya, arrondissement Agdal Ryad Rabat, Rabat

MINISTERE DE LA TRANSITION NUMERIQUE ET DE LA REFORME DE L'ADMINISTRATION

Διεύθυνση : B.P : 1076 Rue Ahmed Cherkaoui, quartier administratif, Agdal, Rabat

E-mail : ogpmaroc@mmsp.gov.ma

Website: <https://www.mmsp.gov.ma/fr>

BANK AL-MAGRIB

Διεύθυνση : 277, Avenue Mohammed V, Rabat

Τηλ.: +212 802001111

Email : accueil@bkam.ma

Website : <https://www.bkam.ma/>

HAUT-COMMISSARIAT AU PLAN (HCP)

Διεύθυνση : Ilot 31-3, secteur 16, Hay Riad, Rabat

Tél.: +212 537576900

Website: <https://www.hcp.ma/>

OFFICE DES CHANGES

Διεύθυνση : 31, Avenue Patrice Lumumba, Hassan, Rabat

Τηλ.: +212 537266363

Website: <https://www.oc.gov.ma/fr>

ADMINISTRATION DES DOUANES ET IMPOTS INDIRECTS

Διεύθυνση : Avenue Annakhil, Hay Riad

Tél.: +212 801007000

Website: <https://www.douane.gov.ma/web/guest>

OFFICE NATIONAL DE SECURITE SANITAIRE DES PRODUITS ALIMENTAIRES (ONSSA)

Διεύθυνση: Avenue Hadj Ahmed Cherkaoui Agdal - Rabat - Maroc

Tél: +212 537676500 / +212 537681351

Email: contact@onssa.gov.ma

Website: <https://www.onssa.gov.ma/>

OFFICE MAROCAIN DE LA PROPRIETE INDUSTRIELLE ET COMMERCIALE

Διεύθυνση : R.S. 114 KM 9,5 Route de Nouasseur - SIDI MAAROUFCASABLANCA

Τηλ.: +212 522586400/10

Website : <http://www.ompic.ma/fr>

DIRECTION DES MEDICAMENTS ET DE LA PHARMACIE (DMP)

Διεύθυνση : Rue Lamfadal Charkaoui B.P. 6206 – Rabat

Τέλ. : +212 537682289 / +212 537770645

Fax : + 212 537681931

Website : <https://dmp.sante.gov.ma/>

AGENCE MAROCAINE DE DEVELOPPEMENT DES INVESTISSEMENTS ET DES EXPORTATIONS

Διεύθυνση : Attine Avenue, Mahaj Riad Center, Rabat

Τέλ. : +212 537673417

Website : <https://www.morocconow.com/>

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT RABAT-SALE-KENITRA

Διεύθυνση : 23, avenue de la Victoire, Rabat

Τηλ.: +212 537776400 / +212 537776388

Email : info@rabatinvest.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT TANGER-TETOUAN-AL HOCEIMA

Διεύθυνση : Avenue Omar Ibn Al Khattab, 90000 Tanger, Maro

Τηλ.: +212 539342303 / +212 539943314

Email : info@investangier.com

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT L'ORIENTAL

Διεύθυνση : Bd. Prince Héritier Moulay El Hassane Oujda

Τηλ.: +212 536682827

Email : msabri@orientalinvest.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT FES-MEKNES

Διεύθυνση : 45 Avenue Taha Houssine, Fès

Τηλ.: +212 535652057 / +212 535651646

Email : ytazi@fesmeknesinvest.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT CASABLANCA-SETTAT

Διεύθυνση : 104 Ang. GHANDI et rue LAARBI DOGHMI CASABLANCA

Τηλ.: 0522494242

Email : invest.cri@casainvest.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT BENI MELLAL-KHENIFRA

Διεύθυνση : Boulevard Bayrouth, BP 354, Béni Mellal 23 000 – Maroc

Τηλ.: +212 523482072

Email : azmi@coeurdumaroc.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT DARAA-TAFILALET

Διεύθυνση : N° 23 Bd Bir Anzarane, Centre-ville. Errachidia. Maroc

Τηλ.: +212 535573801

Email : elbaz@cridt.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT MARRAKECH-SAFI

Διεύθυνση: Avenue John Kennedy, Jnane IHarti, Gueliz Marrakech

Τηλ.: +212 524420493 / +212 524420492

Email : contact@crimarrakech.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT SOUSS-MASSA

Διεύθυνση : Souss Massa - Agadir Cité Founty B.P : 31.333 Agadir

Τηλ.: +212 528230877

Email : kgassib@agadirinvest.com

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT GUELMIM-OUED NOUN

Διεύθυνση : N° 04, Lotissement Al-Qods - BP 202 - 81000 Guelmim - Maroc

Τηλ.: +212 528771555 / +212 528771777 / +212 528771444

Email : contact@guelmiminvest.ma

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT LAAYOUNE-SAKIA EL HAMRA

Διεύθυνση : Mahaj Mohamed VI (Ex Av Es-Smara), Bp 2266 Laâyoune, 70 000

Τηλ.: +212 528991201

Email : mo.jiffer@gmail.com

CENTRE REGIONAL D'INVESTISSEMENT DAKHLA-OUED-EDDAHAB

Διεύθυνση: bd Ahmed Benchekroune, Massira II DAKHLA

Τηλ.: +212 528898535

ΕΜΠΟΡΙΚΑ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΑ

Επίσημη ιστοσελίδα της Ομοσπονδίας των Μαροκινών Επιμελητηρίων Εμπορίου, Βιομηχανίας και Υπηρεσιών - Πρόσβαση στην ιστοσελίδα και τα στοιχεία επικοινωνίας του συνόλου των Επιμελητηρίων της χώρας <http://www.fcmcis.ma/fr/ccis-fr.html>

CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE CASABLANCA-SETTAT (CCIS-CS)

Διεύθυνση : 98, Boulevard Mohammed V, Casablanca 20250

Tél : +212 522264371

Fax : +212 522268436

Email: contact@cciscs.ma

Website: www.cciscs.ma

▪ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE RABAT-SALE-KENITRA (CCIS-RSK)**

Διεύθυνση : 1 Rue Ghandi, Rabat 10000

Τηλ.: +212 537202430

Website: <http://www.rabat.cci.ma/>

▪ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE MARRAKECH-SAFI (CCIS-MS)**

Διεύθυνση: Jhane El Harti Guéliz Marrakech - Maroc

Tél: +212 524457560

Website : <https://www.ccisrms.ma/>

▪ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE TANGER-TETOUAN-AL HOCEÏMA (CCIS-TTA)**

Διεύθυνση : Angle Rues Ibn Taimia et EL Hariri -B.P : 411-Tanger- Maroc.

Τηλ.: +212 539323842 / +212 531987548

Email : contact@ccistta.ma

Website: <https://ccistta.ma/?lang=fr>

▪ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE L'ORIENTAL (CCIS-ORIENTAL)**

Διεύθυνση : District d'Al Quds BP 413 Oujda PL 60000, Oujda Maroc

Τηλ.: +212 536500697

Email: contact@cciso.ma

Website: <https://ccis-oriental.ma/>

▪ **CHAMBRE DE COMMERCE, D'INDUSTRIE ET DE SERVICES DE DRAA-TAFILALET (CCIS-DT)**

Διεύθυνση : C.C.I.S, Av. Moulay Abdellah, Ouarzazate 45000

Τηλ.: +212 524882832

ΤΡΑΠΕΖΕΣ

✚ Μαροκινός ιστότοπος που προσφέρει πρόσβαση στο σύνολο των τραπεζικών ιδρυμάτων που δραστηριοποιούνται στο Μαρόκο <https://ma-banque.ma/liste-des-banques/>

✚ **BANQUE POPULAIRE DU MAROC** <https://www.groupebcp.com/fr>

✚ **ATTIJARIWafa BANK** <https://www.attijariwafabank.com/fr>

✚ **BANK OF AFRICA** <https://www.bankofafrica.ma/>

✚ **CREDIT AGRICOLE DU MAROC** <https://www.creditagricole.ma/fr>

✚ **SOCIETE GENERALE MAROC** <https://www.sgmaroc.com/>

✚ **CREDIT DU MAROC** <https://www.creditdumaroc.ma/>

✚ **CIH BANK** <https://www.cihbank.ma/>

✚ **BANQUE MAROCAINE POUR LE COMMERCE ET L'INDUSTRIE (BMCI)** <https://www.bmci.ma/>

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

✚ **OFFICE DES FOIRES ET DES EXPOSITIONS DE CASABLANCA**

Τηλ.: +212 522201157

✚ **URBACOM**

Τηλ.: +212 522207583

Email: urbacom@urbacom.net

Website: www.urbacom.net

✚ **AICOM EVENTS**

Τηλ.: +212 522994585

Email: contact@aicomevents.com

Website: www.aicomevents.com

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

✚ Συνομοσπονδία Μαροκινών Ξενοδόχων - Fédération Nationale de l'Industrie Hôtelière

Διαθέσιμες πληροφορίες για τις περιφερειακές ξενοδοχειακές Ενώσεις, καθώς και τις μεγάλες αλυσίδες ξενοδοχείων)

+212 522267313

Email: info@fnih.ma

Website: www.fnih.ma

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ

 Ιστοσελίδα Στοιχεία Μαροκινού Υπουργείου Εξωτερικών με τα στοιχεία επικοινωνίας των Διπλωματικών Αποστολών στο Μαρόκο

www.diplomatie.ma/fr/annuaire